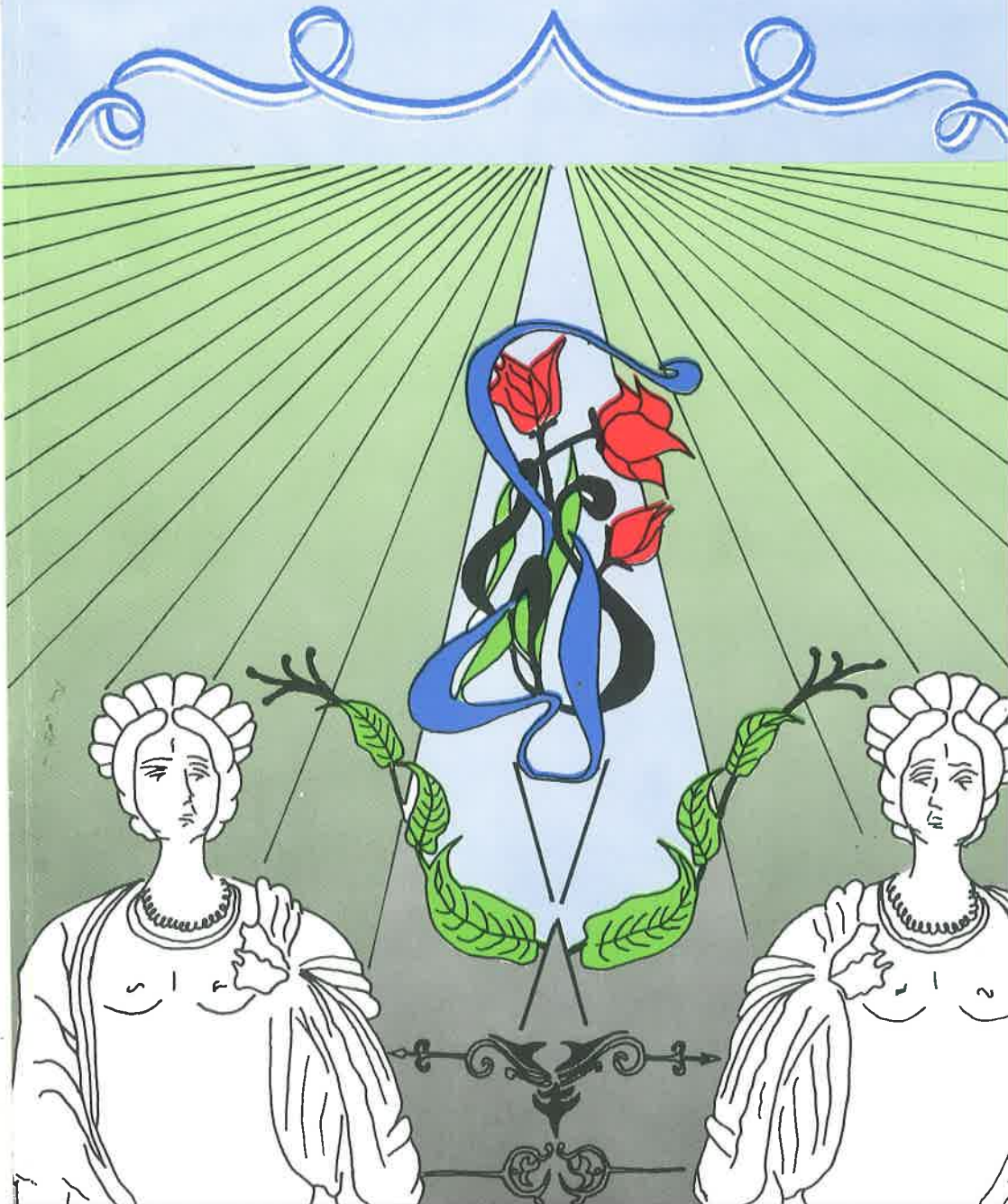

Jurčići i Gorica u Bekinji

zbornik radova o povijesti, umjetnosti i kulturi

S A D R Ź A J

<p>VLADO BOGUT, Predgovor . . . . . 1</p> <p>JOZO MARIĆ, Uz prvi broj . . . . . 2</p> <p>VLADO BOGUT, Nadgrobní spomenik djevojke Lupe . . . . . 4</p> <p>MILAN GLIBOTA, Sovići i Gorica, povijesna razmatranja s posebnim osvrtom na prvi utvrđeni spomen ovih naselja u prošlosti . . . . . 5</p> <p>ZVONKO KORDIĆ, dipl. iurist, Bekija (od Imotske Bekije 1718. do Bekije 1989. godine) . . . . . 15</p> <p>MILAN GLIBOTA, Sovići i Gorica u Šilobadovićevoj ratnoj kronici . . . . . 19</p> <p>ZVONKO KORDIĆ, Hercegovina pred konac petnaestog i u šesnaestom stoljeću prema turskim katastarskim defterima . . . . . 29</p> <p>VLADO BOGUT, Spomenik s likom rimskog boga iz Miša . . . . . 34</p> <p>Dr. ANDRIJA NIKIĆ, Prezimana u Tihaljini od god. 1743. do 1911. . . . . 35</p> <p>VLADO BOGUT, Grozno kolo goričko na Stjepanj – dan . . . . . 43</p> <p>VLADO BOGUT, Narodna predaja o Krenici . . . . . 44</p> <p>VLADO BOGUT, Starinski opis ponora u Drinovačkom polju . . . . . 45</p> <p>MILAN GLIBOTA, Bibliografija radova o</p>	<p>Andriji Šimiću i neki neobjavljeni dokumenti iz njegova života . . . . . 47</p> <p>Mr. ANĐELKO ZELENKA Dva zaboravljena portreta slikara Romana Petrovića pjesnika A. B. Šimića i Tina Ujevića . . . . . 57</p> <p>VLADO BOGUT, Pilastar s tročlanim pleternim ornamentom uzidan u apsidu crkve sv. Stjepana u Gorici . . . . 61</p> <p>PETAR GRUBIŠIĆ, Dvodnevni blagdan stiha . . . . . 63</p> <p>MILE PEŠORDA, Grudska ogrlica od kupina, Mudri Ljudi, Rastvaranje tajne . . . . . 67</p> <p>LJUBICA BENOVIĆ, Pjesma o zemlji Hercegovini, Uspavanka, Pejzaž IV, Podno vrška I . . . . . 68</p> <p>PETAR GRUBIŠIĆ, Buđenje uspomena iz zavičaja . . . . . 69</p> <p>VLADO BOGUT, Hercegovački notar baštine . . . . . 75</p> <p>VLADO BOGUT, Stari spomenik na Boboški . . . . . 78</p> <p>PETAR GRUBIŠIĆ, Vrijedne ruke čuvaju narodnu nošnju . . . . . 79</p> <p>VLADO BOGUT, Starine iz Alagovca . . . . 82</p> <p>Dr. ANDRIJA NIKIĆ, Župa Tihaljina u povodu 100. obljetnice obnove župe . . . . . 83</p>
---	---

Izdavač: MK SSRN-a Sovići i MK SSRN-a Gorica

Izdavački savjet: Dominik Andrijanić, Dinko Bazina, Branimir Biško, Jerko Boban, Stjepan Bogut, Vlado Bogut, Darko Bošnjak, Mirko Bušić-Čiro, Ljubo Galić, Mirko Galić, Veselko Galić, Jure Grizelj, Petar Grubišić, Ljubo Leko, Jozo Marić, Mirko Markotić, Zdravko Prlić, Jerko Vlašić, Srećko Vlašić, i Vinko Zorić.

Uredničko vijeće: Dominik Andrijanić, Vlado Bogut, Mate Bošnjak, Mirko Bušić, Veselko Galić, Željko Galić, Stjepan Glavaš, Jure Grizelj, Petar Grubišić, Ljubo Leko, Jozo Marić, Zdravko Nikić, Iva Nuić i Mile Vlašić.

Glavni i odgovorni urednik: Vlado Bogut.

Lektor: Ljubo Leko.

Tajnik redakcije: Petar Grubišić

Korektura: „F. Kluz“

Fotografije: Jerko Grubišić, „Anđelko Pezer

Adresa uredničkog vijeća: Sovići i Gorica u Bekiji, 88345 Sovići.

Telefon: (088) 671-236.

Dinarski račun: 34450-621-16-10-89-00104-2 SPLITSKA BANKA, Poslovna jedinica Imotski 89/4, Ekspozitura Grude, Vlado Bogut, 88345 Sovići

Devizni račun: 34450-621-16-21-89-00528-9 SPLITSKA BANKA, Poslovna jedinica Imotski 89/4, Ekspozitura Grude, Vlado Bogut, 88345 Sovići.

Zbornik je oslobođen plaćanja osnovnog poreza na promet rješenjem Republičkog komiteta za informacije SR BiH, Sarajevo, br. 02-413-156 od 17. 3. 1989. godine.

Zbornik izlazi polugodišnje.

Rukopisi i fotografije ne vraćaju se.

Tiraž: 3000 kom.

Tisak: „Franjo Kluz“ – Omiš, tel. 86-477.

Naslovnu stranicu uredio Ljubo Žužul.

SOVIĆI I GORICA U BEKIJI

ZBORNİK RADOVA O POVIJESTI, UMJETNOSTI I KULTURI

SOVIĆI I GORICA, kolovoz, 1989.

PREDGOVOR

Danas, u vrijeme kada se gube i nepovratno nestaju tradicionalne niti naše kulturne baštine imaš u rukama zbornik „Sovići i Gorica u Bekiji“ koji će od danas, svakog polugodišta, za tebe poštovani čitatelju, pokušati otrgnuti od zaborava dijelove burne i krvave, ali časne prošlosti tvoga naroda i tvoga kraja. U suradnji sa svim zainteresiranima pohodit ćemo tragove prдавne povijesti uklesane po hercegovačkom kamenu i uzoritog čovjeka koji tu živi i djeluje još od davne prošlosti. U starim dokumentima što ih čuvaju škrti arhivi i još poneki „tavan“, na fotografijama snimljenim tamo neke godine, u približenim kazivanjima naših djedova i u još uvijek zanimljivoj usmenoj tradiciji i tajnovitim legendama, otkrivat ćemo stranicu po stranicu naše tegobne povijesti za nezaborav.

U prvom redu zbornik će sadržavati radove o Sovićima i Gorici, o ostalim dijelovima naše općine, te u susjednim graničnim općinama Imotski, Posušje, Lištica i Ljubuški. Pozivamo sve ljubitelje pisane riječi da svojim radovima ožive dijelove naše dične i slavne prošlosti. Pozivamo i sve ostale da svojim priložima, dokumentima, u prašnjavom albumu pronađenoj fotografiji, otkriju i nama dio zaboravljene povijesti.

Koristimo prigodu da se posebno zahvalimo dru Vladi Pandžiću, dru Andriji Nikiću, Mili Pešordi, Milanu Gliboti, Ljubi Žužulu, na pripomoći oko izlaska ovog broja zbornika.

Uz obećanje da se naš plamen neće ugasiti pripominjemo da se radovi za naredni broj primaju do 31. prosinca 1989. godine.

Vlado Bogut

UZ PRVI BROJ

Naš je kraj kroz najveći dio povijesti bio na granici, periferiji i to kako na geografsko-političkoj, tako i na ekonomskoj i kulturnoj. Imotsko-bekijsko polje u zemljopisnom pogledu čini jednu cjelinu. Sva slična kraška polja na dinarskom prostoru oformila su jedan mikro administrativni, vjerski i kulturni centar. Njemu su gravitirala sva sela smještena obično na rubu polja ili na obroncima okolnih brda. Tako su formirani gradići Sinj, Livno, Duvno. . . po kojima su ova polja dobila i svoje ime. I ako ova polja i ovi mali centri, odnosno njihovi stanovnici, nisu imali sretnu povijest, sudbina Imotsko-bekijskog polja (što se da naslutiti i po dvojnosti njegova imena) bila je još tragičnija. Ono je imalo i dodatnu nesreću da bude jedino na neprirodan način podijeljeno; najprije, između dvije države, a i danas, između dvije republike.

U ilirskom i rimskom razdoblju ono je činilo jednu plemensku i administrativno-političku zajednicu. Tako je bilo i u srednjovjekovnom periodu, kad je ovdje postojala starohrvatska župa Imota, kako to svjedoči i K. Porfirogenet. I kasnije, kad su se granice između srednjovjekovne hrvatske i humske, odnosno bosanske države, odnosno granice područja pojedinih moćnih plemića (Šubići, H. Vukčić Hrvatinić, Herceg Stjepan) pomicala na istok ili zapad ovo je polje i njegovi žitelji pripadali kao cjelina jednima ili drugima. Kao jedinstveno geografsko, etničko i vjersko područje Imotsko-bekijsko polje će ući i u okvir velike turske države. Tako će to biti sve do početka XVIII. stoljeća kada Požarevačkim mirom dolazi do njegove neprirodne i nepravedne podjele. Do tada, gotovo kroz cijelu povijest, zemljopisna, etnička, ekonomsko-kulturna i vjerska cjelina, potpisom predstavnika dva osvajača-okupatora, biva bezobzirno rasječena. Ova podjela, s teškim i dalekosežnim posljedicama i za jedan i za drugi dio, ipak je teže pogodila istočni kraj polja. Zapadni dio nekadašnje starohrvatske župe pripao je kulturno i politički, evropski orijentiranoj, kršćanskoj Mletačkoj Republici, a istočni dio zaostalijoj, islamskoj Turskoj carevini. Samo središte – utvrda Imotski pripada Veneciji. Tako se ovaj istočni dio, ostatak nekadašnje povijesne cjeline (riječ Bekija je turskog podrijetla: Bekiy-e = ostatak) našao u još tragičnijoj situaciji, koja je prijetila da postane nacionalna i vjerska pustinja. Ova granica između dvije neprijateljske države postala je nepremostiva barijera kad su bile u pitanju veze i utjecaji i velika opasnost i prijetnja kad je u pitanju sigurnost ovoga kraja i njegovih ljudi. Turci su se uvijek sumnjičavo odnosili prema onima uz granicu optužujući ih za izdaju. Nažalost, istovremeno su ipak bili toliko sigurni u stabilnost ove imotsko-bekijske granice da i ne pokušavaju, za izgubljeni grad Imotski, podići novu utvrdu na bekijskoj strani, koja bi mogla postati jezgrog novog centra, jednog budućeg grada. Tako je ovaj dio plodnog polja, na periferiji turske carevine, postao slijepa ulica siromaštva i nebrige iz koje se nije vidio izlaz dva i pol stoljeća. Nestat će Turska, doći će i otići Austro-Ugarska, pojavit će se i propasti stara Jugoslavija, a Bekija će i dalje čamiti u ćorsokaku zaborava i bijede.

Požarevački mir, koji je ovdje donio nemir i zadao ranu, posebno je teško pogodio Bekiju, prijeteci kulturnom i vjerskom identitetu ovoga kraja. Dotada blisko vjersko i kulturno središte, Imotski franjevački samostan, ostaje s druge strane granice, a novi samostan, Kreševo, kome je pripala Bekija, za ono vrijeme, je daleko u Bosni. Pastoralni prosvjetni rad je posebno otežavala činjenica da su najistaknutiji i najučćeniji franjevci, rođeni na području (buduće) Bekije, morali ostat i onu stranu granice. To se svakako negativno odrazilo na prosvjetni i kulturni rad preostalih rijetkih svećenika među pukom. Franjevačka aktivnost prije podjele je svakako morala biti prilično intenzivna, što se da zaključiti i po nivou pismenosti (natpisi na grobljima u Blaževićima i Sovićima iz XVII. st.) i po gradnji crkve sv. Stjepana u Gorici, koju je vodio fra S. Vrljić. U toku XVIII. st. taj rad je zamro, prilike su se pogoršale, tako da iz razdoblja između 1717. i sredine 19. stoljeća nemamo svjedočanstava o širenju prosvjete niti tragova pismenosti. Skoro stoljeće i pol će trebati čekati da dođu sretnija vremena, da Hercegovina dobije svoju franjevačku provinciju, da se otvori samostan i tako stvore preduvjeti za početak nove prosvjetne i kulturne aktivnosti. I ako je Bekija i dalje na granici turske države i Hercegovske franjevačke provincije, ipak će ovaj narod uskoro osjetiti pastoralnu i kulturnu dobrobit promijenjenih vjerskih prilika. Već 1853. godine u Gorici se otvara (istina za kratko) druga po redu hrvatska pučka škola u Hercegovini. Tako će naš kraj opet izbiti na jedno od vodećih mjesta u Hercegovini, kada je u pitanju kulturna i umjetnička aktivnost, kao što je to bilo od najstarijih vremena. O tome svjedoče ostaci predrimskog i rimskog perioda u Gorici (Pit), Sovićima (nadgrobni reljef – stela djevojke Lupe), brojne srednjovjekovne nekropole stećaka. Ovome spomeničkom nasljeđu treba dodati i istaknute ličnosti: makarskog biskupa Marijana Lišnjića i gvardijana Omiškog i (graditelja) Imotskog samostana fra Stjepana Vrljića. Za iznenađujuće kratko vrijeme, na prijelazu iz 19. u 20. st., Bekija će dati nekoliko istaknutih imena u kulturi, i to pretežno u književnosti. Svi su čuli (ali nažalost premalo

upoznali i čitali) za fra Grgu Martića, hrvatskog Homera, rođenog u Rastovači; koja je također u Bekiji (Gornjoj). Manje je poznat pripovjedač i etnograf fra Martin Mikulić, o čijem se jeziku i vještini pripovijedanja izrazito povoljno izrazio S. S. Kranjčević. U času kad ova dvojica pisaca budu na kraju svoga životnog puta u Drinovcima će velikim crnim očima čuđenja i divljenja svijet početi gledati dva znatizeljna dječaka, dva brata, dva kasnija velikana hrvatske književnosti Antuna Branka i Stanislava Šimić.

Uz sve nedaće koje su je kroz povijest pratile, uz sva guranja na periferiju, na rub provalije koja je prijetila mrakom i uništenjem, Bekija je (kao što samo ovih nekoliko prethodnih činjenica potvrđuje) ipak zahvaljujući, prvenstveno, svojim vlastitim snagama krčila put prema središtu, izbijala u nekoliko navrata u sam vrh kulturnog stvaralaštva. Tako je ona na kulturnoj karti Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Jugoslavije i Evrope ostavila trajan i prepoznatljiv biljeg. Netko, tko bude temeljito i cjelovito proučavao prapovijest, ne može ne istaknuti lokalitete i arheološka nalazišta kakvi su Peć Mlini ili Gorica. Tko se bude bavio antikom rimske provincije Dalmacije ne smije zaboraviti rimski muncipij Gradac. Istraživači, povjesničari umjetnosti, koji se bave rimskom skulpturom, odnosno reljefom i portretom, neće zaobići Maksiminov portret Lupe, kao što ni povjesničari antičke religije i istočnih kultura neće zaboraviti reljef i ostatke hrama boga Mitre u Mišima kod Gruda. Zar se o stećcima može pisati, zar se srednjovjekovna pismenost može proučavati bez naših nekropola? Zar, na kraju, treba i spominjati da je pojava hrvatskog ekspresionizma, slobodnog stiha i moderne hrvatske poezije uopće zamisliva bez A. B. Šimića?

O ovim kulturnim vrijednostima, o ovim umjetničkim veličinama i do sada je pisano. Ipak su one i svi oni nisu još uvijek dovoljno proučeni i valorizirani. Ovi radovi su tek prilogi pisanju budućih pojedinačnih sinteza o povijesti, kulturi i umjetnosti našega kraja. Nova otkrića i novi radovi mogli bi nas tako približiti i onom sretnom trenutku u kome bi se mogao započeti i rad na pisanju jedne cjelovite kulturne povijesti Bekije.

Ovaj posao i put prema ovom cilju u pojedinim područjima je znatno odmakao i dao velike rezultate (npr. radove o A. B. Šimiću i izdavanje njegovih sabranih djela) ali je u drugim segmentima proučavanje kulture i povijesti tek na početku. Tu se otvara prostor za kulturnu akciju, tu treba započeti ozbiljan znanstveni rad. Zadaci su brojni i raznovrsni, od očuvanja i skupljanja umjetničkog blaga (treba razmišljati i raditi na otvaranju zavičajnog muzeja) do istraživanja, proučavanja i prezentiranja naših kulturnih vrijednosti. Uz znanstvenike pojedinih struka sa strane, svoj doprinos možemo i moramo dati i mi koji smo ostali ovdje, ali i svi oni koji su otišli s ovoga krša i koji su osim uspomene na djetinjstvo ponijeli i sačuvali i ljubav prema rodnom kraju, a imali su istovremeno i sreću da steknu i stručna znanja. Nadamo se da će dio tih znanja, svoje volje i snage, usmjeriti i na proučavanje i valoriziranje prirodnih i kulturnih vrijednosti Bekije, vraćajući, na taj najbolji mogući način, dio duga koji svatko od nas duguje ovom ostatku, koji bi konačno, uz našu zajedničku akciju, trebao postati kulturna i ekonomska cjelina, cjelina koja se pomiče sa margine duha, Neka našem kraju ostane povijesno ime Bekija, ali, ekonomski i kulturno, ona više nikad ne bi smjela biti zaboravljeni čorsokak i periferija. Ovo će svakako najviše zavisiti od nas Bekijaša, mi moramo biti spremni ponijeti najveći teret. Ne možemo niti smijemo to očekivati od nekih drugih ljudi sa strane. Kad bismo na to pristali onda bismo unaprijed potpisali sudbinu povijesnog nasljeđa periferije. Naprotiv, ako vjerujemo u sebe, onda konačno počinjemo koristiti ono najpozitivnije iz naše povijesti. Onda, kada smo najmanje očekivali od drugih, kad smo bili prepušteni sami sebi, svojim vlastitim kreativnim snagama, onda smo najviše postigli, stvorili; sami smo svojim vrijednostima izborili sebi mjesto u središtu umjetničkog stvaranja. Tako smo sebe najbolje afirmirali, a drugima i sebi najviše dali.

U ovom trenutku, s ponosom to ističemo, veliki broj znanstvenika i umjetnika koji su rođeni ovdje, ili čiji su korijeni s ovog krša, i koji nesebično razdaju sebe, svoje talente stvarajući nova djela, nove vrijednosti i ljepote, potvrđujući tako da je naš kraj neiscrpno rasadište darovitih ljudi.

Uvjereni smo da će oni, rado, dio svog kreativnog angažmana usmjeriti i na rasvjetljavanje neistraženih problema naše prošlosti, odnosno da će dati svoj doprinos sadašnjem bržem razvoju našega kraja. I mi, ovdje, pokušavamo pokrenuti neka pitanja, ni mi nećemo štedjeti snaga da se počnu praviti istinski pomaci naprijed. Ipak vjerujemo da tek zajednički rad može dati prave rezultate i zato očekujemo i da ovaj zbornik bude zajednički napor kreativnosti i znanja.

U Grudama, početkom srpnja 1989.

Jozo Marić

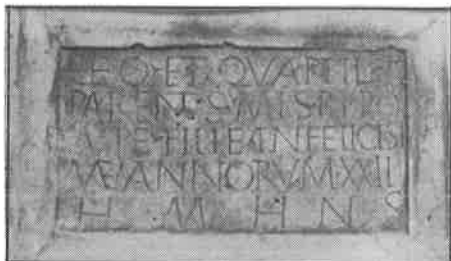
**NADGROBNI SPOMENIK
DJEVOJKE LUPE**

U Sovićima na njivi Andrije Vlašića pok. Nikole 1956. godine pronađen je nadgrobni reljefni kameni spomenik djevojke Lupe — djelo majstora Maksimina. Spomenik pripada 22-godišnjoj djevojci (ili ženi) Lupi, a podigli su joj ga roditelji, otac Leon (Leo) i majka Kvartila (Qvartilla). Dimenzije spomenika su: vis. 142 cm. šir. 60 cm, deblj. 16 cm. Natpis na spomeniku glasi:

D M
LEO ET QVARTIL. .
PARENTES MISERI POSV
LVPE FILIE INFELICISI
ME ANNORVM XXII
H M H N S

D(is) M(anibus) / Leo et Quartil(a) / parentes miseri posu(erunt) / Lup(a)e fili(a)e infelicis(s)i/m(a)e annorum xxii. / H(oc) m(onumentum) h(eredem) n(on) s(eque- tur).

Na našem jeziku natpis glasi: „*Bogovima manimal Leo i Kvartila, jadni roditelji, postaviše spomenik vrlo nesretnoj kćeri Lupi umrloj u 22. godini. Ovaj spomenik ne pripada drugom nasljedniku.*“

Nadgrobni natpis na spomeniku djevojci Lupi.

Nadgrobni spomenik Lupe — djelo majstora Maksimina.

Spomenik se danas nalazi u Muzeju Hercegovine u Mostaru. Napomena: Podaci korišteni iz: 1. M. Vego „Bekija kroz vijekove“, Sarajevo 1964, str. 36 i d. i 2. Arheološki radovi i rasprave, IV-V, Zagreb 1967, JAZU, — Duje Rendić-Miočević „Dva antička signirana reljefa iz radionice majstora Maksimina“, str. 339-356.

SOVIĆI I GORICA

povijesna razmatranja s posebnim osvrtom na prvi utvrđeni spomen ovih naselja u prošlosti

Naselja Sovići i Gorica smještena su uz sjeveroistočni rub hercegovačkog dijela Imotskog polja. Zbog blizine i sličnog položaja, ova dva naselja su u prošlosti živjela, a i danas žive u velikoj povezanosti. Tako su npr. kroz čitavu poznatu nam prošlost, Sovići i Gorica sačinjavali u vjerskom pogledu jednu, jedinstvenu administrativnu jedinicu, župu, samo što se sjedište te župe premještalo. Sovići¹ se spominju kao sjedište župe 1626. g. i 1640. g., dok se 1636. g. spominje župa oko crkve Sv. Stjepana Prvomučenika,² a između 1665. g. i 1671.g.,³ zatim 1708. g.⁴ spominje se župa s nazivom Gorica. Župa Gorica prema izvještaju iz 1708. g. sastavljena je od 15 sela i protezala se od Vranića do Zečice Vode, pa od Plavila do Rotne kamenice. Prema pisanju Sovićanina fra Stipana Vrljića 1703. g. u sastavu župe Gorica nalazila su se sljedeća sela: Gorica, Vrbanj, Posušje, Tribistovo, Rastova Glavica, Broćanac, Gradac, Grude, Lukavac i Sovići.⁵ Za vrijeme turske uprave ova župa pripadala je samostanu „Imota“, a isto tako naselja Sovići i Gorica su u političko-upravnom pogledu pripadala nahiji „Imota“, te su tada, kao i kroz čitavu daljnju prošlost dijelili sudbinu naroda ostalog dijela Imotske krajine. Po oslobođanju Imotske krajine od turske vlasti 1717. g. sjedište župe premješta se u Posušje, a dušobrižništvo vjernika preuzimaju franjevci samostana u Kreševu,⁶ jer Turci ne dozvoljavaju da svećenici s mletačkog područja poslužuju vjernike u ovim krajevima, smatrajući da je katoličko svećenstvo pod okriljem Mletačke Republike vodilo narod u oslobodilačkim protuturskim ratovima. Turci su strahovali da bi katoličko svećenstvo iz Mletačke Republike, a to su uglavnom franjevci, pobunjivalo narod da se podiže protiv turske vlasti. Sovići i Goricu zatičemo u sastavu župe Posušje i 1743. g. u izvještaju biskupa Pavla Dragičevića gdje su Sovići popisani pod nazivom „Dunichi“,⁷ zatim 1768. u izvještaju biskupa Marijana Bogdanovića. U ovim izvještajima popisano je katoličko stanovništvo Bosne i Hercegovine,⁸ te opisi biskupske vizitacije i neki drugi dokumenti u vezi s tim.

Ovdje ćemo donijeti ispis onog dijela vizitacije, koji se odnosi na Goricu. Biskup je iz pravca Posušja 30. svibnja 1768. godine stigao u Goricu. Evo kako je to opisano: „Nakon putovanja od dva sata došao je sa župnikom u drugo selo ove župe (Posušje) zvano Goricu. Tu ga je dobar katolik Franjo Knezović primio u svoju kuću i tu je prenoćio. 31. svibnja preč. je gospodin sišao pola talijanske milje pod ovo selo do ruševina kapele sv. Stjepana, koju su Turci nekoć razorili; tu se oko njih puk na blagdane skuplja i govori se župska misa. Tu je ispovjedio više pokornika, rekao misu i održao pobudnu propovijed; više je njih pričestio a neke pomazao krizmom. Podijelio im je svoj pastirski blagoslov i nakon ručka otišao prema sljedećoj župi.“ Biskup je zatim nastavio put prema župi Drinovci gdje je u selo Grude, koje je tada pripadalo župi Drinovci, stigao za dva sata. Tu je dočekan od fra Ante Vrcića, a kao svog gosta primio ga je katolik Franjo Miloš u čijoj kući je i prenoćio.⁹ Gorica se kao isturena kapelanija odijelila od župe Posušje 1831.¹⁰ godine, a od 1838.¹¹ g. postoji kao samostalna župa.

Danas je naselje Sovići po površini znatno veće (2834.7 ha) od naselja Gorica (1220.8 ha). Međutim, u prošlosti je bilo drugačije. Granice ovih naselja u prošlosti su se pomicala, tako da je danas u sastavu naselja Sovići, naselje Lukovac (Lukovac), koje je u prošlosti smatrano kao posebno naselje, a dio naselja Gorica je Karlovačkim mirom 1718. pripao tada mletačkoj Dalmaciji. To je dio današnjeg naselja Donji Vinjani u općini Imotski, koji se pod nazivom Gorica pojavljuje i u službenim statistikama sve do 1900.¹² g., kada ovaj naziv zamjenjuje drugi. Na karti sanitarnog kordona Splitskog vojno-sanite-tskog okruga majora Taborovića iz 1821. g.,¹³ između Imotskog i turske granice kod Gorice na mjestu današnjih Donjih Vinjana naznačeno je naselje „Goricza, a iza granice u Hercegovini na mjestu današnjeg naselja Gorica naznačeno je naselje „Turkish Goricza.“

Sovići kao naziv naselja izvedeno je od naziva za pticu „sova“. Osim naših Sovića, ovaj oblik kao naziv naselja na području Bosne i Hercegovine nosi jedno naselje u bivšem kotaru Prozor, zatim naselje u bivšem kotaru Bugojno, te dio naselja Cim u bivšem kotaru Mostar.¹⁴ Na području Hrvatske susrećemo se također sa imenima za naselja, koja su motivirana nazivom za pticu „sova“. Već u Istarskom razvodu iz 1275. g. surećemo se s toponimom Sovinci¹⁵ („dopušćamo Sovincem i Vrhovcem pasti živinu,¹⁶). Danas jedan dio Opatije nosi naziv Sovići, a u općini Buzet postoje naselja Sovinjak, Sovinjska Brda, Sovinjsko polje, zatim naselje Sovjak u općini Virovitica.¹⁷

O postanku naziva Gorica postoje dvije pretpostavke. Jednu je kao predaju zabilje-žio krajem prošlog stoljeća učitelj Nikola Barišić. On kaže da se priča „da je tu bio grad (šeher) Imota, te da je sav bio pokriven daskom, pak da je u davno doba vas izgorio. Kad je izgorio, narod se raselio, a mjesto Imote prozvala se Gorica od gorijevine“.¹⁸ Drugi su mišljenja, da je naziv Gorica nastao od samog prirodnog obilježja kraja.¹⁹ Nekada su

Položaj grudskog područja

crtež: Vlado Alerić

se ovdje prostirale šume i vinogradi. Petar Bakula piše da su se u okolici Gorice prostirale velike debele šume, koje je i on upamtio. Zbog bezobzirne sječe i paljevine te su šume gotovo nestale za njegova života, a da se njima upravljalo ekonomično, mogle su zadovoljavati potrebe polovice hercegovačke franjevačke misije. Šume su uništene zato da bi se dobilo što više obradivog zemljišta. Međutim, zemljište iz Dubrave, koje se tako dobilo, daje malo ploda, jer je nerodno — „zla djela, naime prati kazna“.²⁰ Za Bakulu je Gorica isto što i šumica, što znači, da on smatra da je i naziv za ovo naselje izveden od obilja šume u tom kraju u prošlosti. Gorica kao naziv za naselje često se susreće. U Bosni i Hercegovini poznato mi je naselje sa istim nazivom kod Livna, kod Trebinja i kod Čapljine, a na području Hrvatske postoje naselja sa nazivom Gorica u općinama: Duga Resa, Koprivnica, Pag, Pula, Zadar, Jastrebarsko (dva naselja), Ivanec, Ozalj, Križevci, Delnice i Valpovo.²¹

Gorica, prema dosadašnjim mišljenjima, kao naziv za župu u blizini Imotskoga spominje se u „Ljetopisu popa Dukljanina“, koji je nastao između 1149.g. — 1153.g.²² što znači vrlo rano. Smatram, ipak, da znanost još uvijek nije u potpunosti riješila ovo pitanje, pa bi svakako trebalo djelomično ili u potpunosti revidirati mišljenje nekih naših znanstvenika (Rački, Šišić, Vego), koja se odnose na ubikaciju župe „Gorimita“, u Lucićevu prijepisu Dukljaninova ljetopisa, odnosno iste župe „Velicagor“, kako stoji u Orbinijevom prijepisu Dukljaninova ljetopisa. Naime, smatram, sve dok znanost ovo pitanje ne riješi, pod imenom župe Gorimita odnosno Velicagor ne možemo podrazumijevati i današnje naselje Goricu.

Original Dukljaninova ljetopisa nije sačuvan, kao što nije sačuvan ni njegov najstariji poznati prijepis, koji je oko 1510. godine pod nazivom „Hrvatska kronika“ pronašao Dmine Papalić u Igranima.²³ Sačuvano je nekoliko prijepisa od kojih su nam najvažniji prijepisi povjesničara Ivana Lucića i Mavra Orbinija. U prijepisu Ivana Lucića iz prve polovine XVII. st. župa Imota se kao jedna od devet župa Zahumlja spominje u obliku „Gorimita“ u ovom kontekstu: „Dragislavo dedit Chelmaniam regionem et has iupanias: Stantina, Papava, Yabsko, Luca, Vellica, Gorimita, Vecenike, Dubrava et Debra“.²⁴ U Orbinijevom prijevodu na talijanski jezik, koji je tiskao u svom djelu „Il Regno degli Slavi“ u Pesaru 1601. g., a Orbini je prema pisanju Vladimira Mošina²⁵ „na više mjesta imao pred sobom bolji tekst, nego onaj kojim se poslužio Lucije“, ovaj citat glasi: „Diede a Draghislavo il paese di Chernania et la giupania di Stantania, di Papava, Jambasco, Luca, Velicagor, Imota, Vecerigorie Dubrava et Debra“. Franjo Rački²⁶ je smatrao da se pod župom „Gorimita“ (Gor(ica), Imota) treba podrazumijevati dio župe Imota koji bi pripadao Zahumlju, a da joj je sjedište bilo u naselju Gorica ili da se radi o dvije župe Gorica i Imota. Međutim, njemu nisu bili poznati prijepisi Dukljaninova ljetopisa kao što je Orbinijev, u kojem se ime župe Imota spominje u pravilnom obliku, a ime druge župe koja bi se po njegovom mišljenju odnosila na Goricu, u obliku „V elicagor“. Međutim, u obliku „Velicagor“ krije se ime župe Veljaci iza koje se odmah nabraja župa Imota, što znači da možemo smatrati, da se u Dukljaninovu ljetopisu ne spominje nikakva župa Gorica već župe Veljaci i Imota, a čitavu zabunu napravio je pogrešan prijepis povjesničara Ivana Lucića u XVII. st. Marko Vego, u djelu „Naselja srednjovjekovne bosanske države“,²⁷ piše da se nad selom Goricom nalazi „ostatak starog grada koga narod zove Pit i smatra da je to stari grad Imota“, k čemu odmah dodaje da ime Pit dolazi sigurno od latinske riječi oppidum“. Međutim, na gradini Pit ne postoje nikakvi tragovi koji bi ukazivali na to da je u doba kad je nastao Dukljaninov ljetopis na brdu Pit postojalo bilo kakvo naselje. Na brdu Pit podignuta je u prapovijesti gradina na kojoj su Rimljani podignuli utvrdu, a najkasnije tragovi života na ovom gradinskom naselju dopiru tek u rani srednji vijek, u doba seobe naroda, a najkasnije do VIII. st.²⁸ Prema mišljenju arheologa Pavla Anđelića na brdu Pit nalaze se ostaci jedne Ravenatove „civitas“.²⁹ Trebalo bi svakako odati priznanje višestoljetnoj tradiciji za koju Vego kaže da živi u narodu, da je ta tradicija istinita. Međutim, činjenice da se od tog vremena do danas stanovništvo nekoliko puta izmijenilo, te da bi takvu tradiciju i ovdje kao i drugdje potisnuo kruti život

je sjedište te župe bilo na brdu Pit, što je mogao čuti i Marko Vego kao narodnu predaju, a zatim to donijeti u svojim radovima. Međutim i sam Vego naglašava da ovo pitanje nije ni danas riješeno.

Zbog svega gore iznesenog, a dok nam znanost ne dokaže drugačije, možemo smatrati da nam do danas najstariji poznati utvrđeni spomen Gorice potječe iz 1477. g., a sačuvao nam ga je turski popisni defter iz te godine. Osim sela Gorica u istom defteru spominju se sela Soviči i Lukavac. Upravo ove godine navršava se 510 godina od prvog, do danas sačuvanog, spomena imena ovih sela, pa je ovo prigoda i smatramo se dužnim nešto više o tome reći, da se bar tako obilježi ovako značajna i velika obljetnica.

U ovom popisu kao naziv za Soviče susrećemo neubičajeni naziv „Aksovići“. Tu se, vjerojatno, radi o greški pisara, koji nije razumio naš jezik, a ne o nekom nama do danas nepoznatom nazivu za Soviče. Pod nazivom „Aksovići“, radi se upravo o našim Sovičima, jer „Aksovići“ pripadaju prema tom defteru tvrđavi Imotski a smješteni su između

Dio karte sanitarnog kordona iz 1796. g. na kojoj su prikazani Soviči (suttigori), Kućetine (Kuchietine Ronda) i Gorica (Gorizza). (HAZ, Geografske i topografske karte, 14.)

Gorice i Lukavca. Lukavac je danas predio u sastavu Sovića, ali se zove Lukovac; to je sigurno još jedna greška u ovom defteru, a koja se odnosi na Soviće Lukavac, odnosno Lukovac i kasnije sve do prve polovine XVIII. st. susrećemo kao zasebno selo, koje se u nabranju često spominje uz Soviće.

Sovići i Gorica su bili nastanjeni i u prapovijesti, što nam svjedoče mnogobrojni arheološki nalazi. Arheolog Petar Oreč³¹ je na teritoriju, koji ulazi u područje Sovića i Gorice, registrirao više prapovijesnih vangradinskih naselja, i to na lokalitetima: Ilčinova lazina, Plišivica Male Jurevića njive, Trogomile, Pejića torina, Velike Jurevića njive, Pratarske zidine, Šušnjari i Greda. Gradinska naselja je registrirao na lokalitetima: Gradina na Nečajnu, Trostruka gradina, Grizeljeva gradina, Gorička gradina, Gradina iznad Gorice (Pit), gradina iznad Prlića kuća, gradina kod Jalaševca i gradina kod Lovrića doca. Sva ova vangradinska naselja ulaze ili su ulazila u granice teritorija Sovića i Gorice. Osim ovih prapovijesnih lokaliteta na teritoriju koji ulazi u područje Gorice i Sovića ima više grobnih gomila, koje također potječu iz prapovijesti. U prošlom i ovom stoljeću pronađeno je više arheoloških lokaliteta pa je Vego napisao da će Gorica, uz Romaniju (Glasinac) znanstvenicima „... dugo ostati prvorazredni prethistorijski lokalitet. . .“³² Od važnijih arheoloških nalaza posebno bih spomenuo otkriće prethistorijskog hrama³³ u Gorici za kojeg se dugo vremena smatralo da je krematorij³⁴ i otkriće nadgrobnog spomenika djevojke Lupe u Sovićima.³⁵ Ovaj nadgrobnik spomenik sa natpisom djevojke Lupe (Vuke) izrađen je u umjetničkoj radionici majstora Maksimina, koji je djelovao na području Imotske krajine u prvoj polovini II. stoljeća nove ere a smatra se da je to jedan od najljepših antičkih spomenika između onih koji su pronađeni na području Bosne i Hercegovine. Osim ovog, pronađen je na području Imotske krajine još jedan spomenik, na kojem je uklesano ime majstora Maksimina. To je reljef božice Dijane, koji je pronađen u Prološcu u prošlom stoljeću.³⁶ Postoji još jedan spomenik na kojem je uklesano ime Maksimin. To je jedan manji fragment rimskog spomenika, ugrađen na kuću Frane Lizatovića u Župi Biokovskoj.³⁷ Ovdje iznosim pretpostavku, da i ovaj spomenik možda potječe iz radionice majstora Maksimina, o čemu bi nam nešto više mogli reći stručnjaci.

Važniji arheološki nalazi iz srednjeg vijeka su komad pilastra sa tročlanim pleternim ornamentom, koji je sredinom XIX. st. uzidan u apsidu crkve sv. Stjepana, a potječe iz IX – X. st., te dva para ostruga karolinškog tipa koje potječu također iz IX – X. st., a pronađene su također u Gorici. U blizini crkve sv. Stjepana pronađeno je u različito vrijeme nekoliko komada pleterne ornamentike.³⁸ Oko crkve sv. Stjepana postojala je nekada najveća nekropola sa stećcima u zapadnoj Hercegovini, koja je imala preko 200 stećaka. Bakula je zapisao da su ti stećci uzidani u zidove ove crkve kad se gradila.³⁹ U Sovićima se lokaliteti sa stećcima nalaze u Bobanovoj Dragi te u ogradi i na njivama koje su vlasništvo Prlića.⁴⁰ Svi ovi arheološki lokaliteti su nam svjedočanstvo za kontinuitet naselja na području Sovića i Gorice od praskozorja civilizacije pa sve do današnjih dana.

Dokumenat, koji nam je sačuvao prvi do danas utvrđeni spomen sela Sovići, odnosno Aksovići i Gorica, jeste turski popisni defter, koji nosi naziv „Defter-i esami-i sancak-i vilajet-i Hersek“, što bi značilo „Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina“.⁴¹ Ovaj popis je ujedno i prvi detaljni popis Hercegovine po ustanovljenju turske vlasti u njoj. Nastao je od godine 1475. do godine 1477, a u to vrijeme su popisivana i ostala područja u našoj zemlji, koja su tada bila u sastavu turske države. Ovim popisom rukovodio je Mevlana Mujuddin, poznatiji pod imenom Vildan, koji je slovio kao dobar poznavalac zakonodavstva i osmanskog sistema. Pisar ovog popisa je također bila strana osoba Pir Muhamed ibn-i Ali, također Turčin, koji je i umro u toku popisa ili malo iza toga. Kao što sam kazao, ime sela Sovići ovdje se javlja u neuobičajenom obliku Aksovići, a tome je vjerojatno razlog što pisar ovog popisa kao stranac, nije mogao naša imena uklopiti u fonetski sistem turskog jezika, a moramo pretpostaviti da je imao i velikih jezičnih poteškoća, jer se pojavio u ulozi poreznika i popisivača posjedovnog stanja. (Mnogi naši pisci kasnije su opisivali odbojnost naroda prema svim novotarijama nove

vlasti, a pogotovo prema popisivačima i poreznicima.) Danas više puta nije moguće sa sigurnošću pročitati imena mjesta iz turskih deftera, pisanih arapskom jazijom, često bez jasnije vokalizacije i jednim stranim pravopisom, koji nije prilagođen našem jeziku.

Interesantna je činjenica da je u ovom defteru popisana Imotska krajina, a u znatnosti je danas prihvaćena spoznaja da je Imotska krajina pala pod tursku vlast 1493. godine,⁴² a kako je ovaj popisni defter nastao od 1475. do 1477. godine, trebalo bi neke zaključke o tom pitanju revidirati.

Aličić u svom djelu kaže „da neka područja u Hercegovini nisu bila još u potpunosti osvojena pa su popisana samo djelomično, kao što je slučaj s nahijom Imotski, nahijom Primorje, odnosno s Makarskom, čije je područje u najvećem dijelu bilo osvojeno, ali samo Makarska nije bila osvojena“. Međutim iz deftera možemo vidjeti da je popisano „Džemat Radopolje“ = Radobolja ili Radobilja, a zapadni dio Imotske krajine ulazio je tada u sastav knežije Radobolja, kojoj je glavni grad bio Proložac.⁴³ U sastavu nahije Mostar osim ovog popisano je više džemata, ali nije označeno kuda su se ti džemati prostirali osim za „Džemat Ivaniša, sina Ivana“, kojem su između ostalih sela pripadala i sela Gorica, Aksovići i Lukavac. Za ovaj džemat naznačeno je da pripada Imotskom. Mi danas jedino za „Džemat Opanak“, kojem je knez Vladko, možemo pretpostavljati da se možda radi o selu Opanci – Lovreć. U „Džemat Ivaniša sina Ivana“, koji pripada Imotskom ulazila su sela Podbilo, Vinjane, Gorica, Aksovići, Lukavac i Brzgula. U defteru se posebno spominje tvrđava Imotski, koja je također bila u turskom posjedu i mezre⁴⁴ Ledinac, Kongora (južno od Gruda), Humljani (Umljane, brdski dio Runovića), Čraštani (Raščane), Šal ili Tišal ili Šel (Tihaljina), Turjak (nepoznato), Poda, Knežpolje i Rakit. Sela južnog dijela Imotske krajine Vrh Dol = Vrdol (Slivno, Krstatice, Župa i Raščane) i Hraštani (ovdje se radi o Donjim Raščanima), bila su u sastavu džemata Ivana Kačića, koji je pripadao Primorju, a bio je također u sastavu turske države. Ako sve ovo sagledamo ispada da je 1477. godine čitava Imotska krajina zajedno s tvrđavom Imotski bila u posjedu turske vlasti, pa bi svakako trebalo revidirati neke do danas prihvaćene spoznaje o padu Imotske krajine pod tursku vlast. Dr Branislav Đurđev je jednom izjavio da je vjerojatnije da je stanovništvo priznavalo dvojnu vlast, tj. tursku i ugarsko-hrvatsku, dok se uprava nije ustalila, ali da je i to istina, smatram da je Imotska krajina ipak tada stvarno bila u posjedu turske vlasti, samo što još nisu bili sklopljeni mirovni ugovori, kojima bi to bilo i pravno naglašeno. Osim ovog poznato mi je da je Antun Lucić sa Hvara, otac pjesnika Hanibala Lucića, u doba vladanja kneza Piera Moro (1476 – 1477) bio upućen da „ošteti tursku zemlju u perimetriji Krajine“, dakle Makarskog primorja, odakle je dopremio plijen od 4000 životinja krupnog i sitnog grla, mnogo pokretnina i 46 robova.⁴⁵ Ako Antun Lucić Makarsko primorje tada naziva da je „turska zemlja“ onda je „turska zemlja“ sigurno i Imotska krajina. Osim toga ovaj naziv „turska zemlja“ nije nastao baš tada, jer da je te godine Makarsko primorje palo pod tursku vlast, ovaj naziv se ne bi odmah ustalio u upotrebi. Mislim da je ipak najbliži istini hrvatski povjesničar Vjekoslav Klaić, koji na jednom mjestu kaže: „S padom tog grada (Počitelja, u rujnu 1471) došla je gotovo čitava zemlja između Cetine i Neretve – osim primorske krajine – pod tursku vlast“.⁴⁶ Ja ovdje nipošto ne rješavam pitanje konačnog pada Imotske krajine pod tursku vlast, već to pitanje samo načinjem i ostavljam ga za rješavanje pozvanijima.

Sela Gorica, Sovići i Lukavac su, kao što smo gore spomenuli, 1477. godine bila u sastavu „Džemata Ivaniša, sina Ivana“, a koji „pripada Imockom“. Džemat (Džemaat – Cema(at) u ovom defteru označava skupinu vlaha i obično se poistovjećuje sa katuonom.⁴⁷ Na čelu džemata u Hercegovini obično je stajao knez ili vojvoda. Osim sela Sovići u ovom defteru popisano je i selo Lukavac odnosno Lukovac, koje je danas dio Sovića. Toponim Lukovac se danas proteže od zaseoka Zorići do zaseoka Benovići, a početkom ovog stoljeća toponim s tim nazivom se protezao od Spajića kule do zaseoka Sablje.⁴⁸ Sigurno je da se ovaj toponim u prošlosti protezao na veće područje, inače se ne bi popisivao kao posebno selo. Lukovac kao naziv za selo spominje se u „Detaljnem popisu Hercegovine“ iz oko 1585, kad je „jedan vinograd u selu Lukovac u posjedu Husejina, sina

Pervane'', koji je musahfiz (posadnik) tvrđave Imotski.⁴⁹ Lukavac spominje 1663. i Pavao Šilobadović u svojoj ratnoj kronici „Libretin'' koji tu također nabroja mjesta istim redoslijedom kao što su nabrojena i u defteru iz 1475 – 1477, Gorica, Sovići i Lukavac.⁵⁰ I fra Stipan Vrljić iz Sovića (Svetigora)⁵¹ upotrebljava naziv Lukavac kao ime za selo na krsnom listu, koji je izdao 29. VIII. 1705, Ivanu Grančiću Martinovu iz sela Lukavac.⁵²

Ovdje ćemo sada donijeti ispise iz deftera u kojem nam je sačuvan do danas najstariji utvrđeni spomen imena sela Sovići i Gorica, za selo Goricu, Aksoviće i Lukavac. Ova tri sela uz sela Podbilo (Posušje), Vinjani i Brzgula (nepoznato; ovaj lokalitet trebamo tražiti istočno od današnjih Sovića) pripadaju džematu Ivaniša sina Ivana. Poredana su ovim redom: Podbilo, Vinjani, Gorica, Aksovići, Lukavac i Brzgula. Ispisi u sebi sadrže ime sela i popisane domove koji plaćaju porez turskoj državi. Evo tih ispisa:⁵³

Selo Gorica, pripada Imockom.

*Stepan sin Marka,
Radimir sin Kavaša,
Hrastić sin Kavaša,
Radan sin Milaka,
Martin sin Vlaha,
Gričko sin Novisila,
domova 6,*

Selo Aksovići, pripada Imockom.

*Radmil sin Kojaka,
Vukić sin Srčka,
Vladoje sin Hlahola,
Božidar sin Vukuše,
Petar sin Hrbaka,
domova 5,*

Selo Lukavac, pripada Imockom.

*Ivan sin Šišine,
Vuk sin Stapca,
Martin sin Vladka,
domova 3,*

Ovo kao i ostala sela iz ovog džemata su „hasovi“⁵⁴ njegove ekselencije cara'' u vilajetu Hercegovina. Znači da je porez, koji bi tada bio naplaćivan u Sovićima i Gorici, odlazio izravno sultanovoj blagajni. Nas danas začuđuje mali broj obitelji koje su živjele na području današnjih sela Sovići i Gorica. Selo Gorica, Sovići i Lukavac tada, prema ovom popisu, imaju samo 14 obitelji. Međutim, trebamo uzeti u obzir činjenicu da je veći dio stanovništva pred turskim navalama izbjegao na sigurnije područje, kao primorje, otoke, ili preko mora u Italiju. Od doseljenika iz Imotske krajine i Makarskog primorja potječu današnji stanovnici nekih sela u pokrajini Molise u Italiji, koji su poznatiji pod nazivom Molisanski Hrvati.⁵⁵ Imotska krajina je tada bila gotovo opustjela. U istom defteru spominju se neka sela u sandžaku Hercegovina u kojima gotovo nitko na živi, pusta su. Turci su često nagovarali odbjegli stanovništvo da se povrati obećavajući mu razne povlastice.

Danas je teško utvrditi da li se među ovim popisanim obiteljima iz davne 1477. godine krije koji od današnjih sovićkih rodova. Možemo jedino nagađati da je pod popisanim obitelji „Martin sin Vlaha'' u Gorici i „Martin sin Vladka'' u Lukavcu današnji rod Vlašića. „Martin sin Vlaha'' nije nitko drugi nego Martin Vlašić. U istom defteru npr. u Brelima, Ivan sin Gojaka i Ivaniš sin Tomaša su, ustvari, današnji rodovi Gojak i Tomaš, koji u tom kraju žive i danas. To što su Vlašići popisani u Gorici nije ništa čudno, jer su stanovnici hajmani – nomadi, koji nemaju još stalnih naselja, već mijenjaju mjesto boravka.

Ovdje se usuđujem iznijeti pretpostavku da se možda u slučaju „Martina sina Vlah“ i „Maritina sina Vladka“ radi o istoj osobi, koja je imala posjede u Lukavcu (Sovići) i u Gorici, pa je popisana dva puta. Popisivač, koji nije poznao naš jezik i teško je uklapao naša imena u fonetski sistem turskog jezika, mogao je lako učiniti i krupniju grešku, kao što je učinio i u samom imenu sela Sovići, koje je okrstio imenom Aksovići. Ime „Maritin“ je, ustvari, ime Martin, a „sin Vladka“ je sin Vlah. U ovom popisu nije naglašeno koliki je porez pojedina obitelj platila, kao što je to učinjeno u kasnijim defterima. Vjerojatno ovaj put iza samog uspostavljanja turske vlasti porez nije ni naplaćen.

Ovaj kao i ostali turski defteri predstavlja prvorazredni povijesni izvor za proučavanje društveno-političkih odnosa u turskom sistemu uprave, političkih odnosa, statusa stanovništva, toponomastike, onomastike, geografije, privredne strukture stanovništva, konfesionalne pripadnosti i privredne proizvodnje.^{5 6} Izvadak iz „Poimeničnog popisa“ je najstariji poznati opis ovih sela. Osim ovog deftera poznato je još nekoliko deftera u kojima je popisana Hercegovina bilo da se radi o sumarnim ili detaljnim defterima. Nama će od svih biti najzanimljiviji „Detaljni popis Hercegovine“ iz oko 1585. godine. U njima su popisani ratari. Ovaj defter se sada obrađuje i bit će tiskan oko 1990. godine. Nedavno je pronađen još jedan defter iz oko 1585. godine u kojem su popisani vlasni stočari. Prema defteru u kojem su popisani ratari raspoložem podacima za nahiju Imota. Nahija Imota tada ima:^{5 7}

43 sela,
14 mezri,
3 čitluka,
1 ribnjak,
1 livadu,
1 prijelaz preko rijeke,
33 muslimanske kuće sa 207 posjeda,
184 posjeda u rukama kršćana.^{5 8}

U ovom defteru nije popisano cjelokupno stanovništvo tadašnje nahije Imota, jer postoji, kao što smo rekli, još jedan defter iz iste godine, u kojem su popisani vlasni stočari.

Na kraju bih želio da ovaj moj rad bude poticaj Sovićanima i Gorićanima, te prijateljima Sovića i Gorice na planu čuvanja i življeg proučavanja povijesne i kulturne baštine, a pisan je u prigodi 510. obljetnice prvog sačuvanog spomena ovih naselja.

B I L J E Š K E

- 1 Kovačić Slavko, Najstariji izvještaji o stanju Makarske biskupije u tajnom vaticanskom arhivu (1626-1658). Split, 1975, str. 33 i 44; Farlati Daniel, *Illirici sacri*, IV, Venetiis 1769, str. 195.
- 2 Pandžić Bazilije, Izvještaji Makarske biskupije sačuvani u tajnom vaticanskom arhivu. *Nova et vetera*, XXX/1, Sarajevo, 1980, str. 148.
- 3 Nikić Andrija, Stanje crkava i katolika na području Makarske biskupije prije 300 godina. *Iskra*, VII, 1, Metković, 1975, str. 17.
- 4 Batinić Mijo Vjenceslav, Njeko priloza k bosanskoj crkvenoj poviesti. *Starine*, XVII, Zagreb, 1885, str. 77-150.
- 5 Vrčić Vjeko, Imotski i Imočani, *Sveta baština*, VI, 1 (46), Duvno, 1987, str. 10.
- 6 Bogdanović Marijan, *Ljetopis kreševskog samostana*. Sarajevo, 1984, str. 11.
- 7 I danas jedan predio Sovića nosi naziv Dunići.
- 8 Mandić Dominik, *Chroati catholici Bosnae et Hercegovinae in descriptionibus aunis 1743 et 1768 exaratis*. Chicago-Roma, 1962.
- 9 Bogdanović Marijan, *Ljetopis . . .*, str. 223.
- 10 Šematizam fra Petra Bakule. Mostar, 1970, str. 146.
- 11 Šematizam franjevačke provincije Uznesenja Bl. Dj. Marije u Hercegovini 1977. Mostar, 1977, str. 129.
- 12 Korenčić Mirko, *Naselja i stanovništvo S. R. Hrvatske*. Zagreb, 1979, str. 302.

13. HAZ, Miscelanea, CLXXX; filza, 4. Na jednoj geografskoj karti (kod autora), koja je izrađena na početku austrijske vladavine za ova naselja naznačeno je „Goriza Dalmata“ i „Goriza Ottomano“.
14. Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika. Sv. XV, JAZU, Zagreb, 1956, str. 932.
15. Šimunović Petar, Istočnojadranska toponomija. Split, 1986, str. 32.
16. Ovo su kasnija naselja Sovinjak i Vrh.
17. Korenčić Mirko, Navedeno djelo, str. 860.
18. Barišić Nikola, Posušje. GZM, III, Sarajevo, 1892, str. 276.
19. Vego Marko, Naselja bosanske srednjovjekovne države. Sarajevo, 1957, str. 41; Vego Marko, Beija kroz vijekove. Sarajevo, 1964, str. 98.
20. Šematizam fra Petra Bakule. Mostar, 1970, str. 147.
21. Korenčić Mirko, Navedeno djelo, str. 829.
22. Šišić Ferdo, Ljetopis popa Dukljanina. Beograd-Zagreb, 1927, str. 327.
23. Jurišić Karlo, Navedeno djelo, str. 178.
24. Šišić Ferdo, Isto.
25. Mošin Vladimir, Ljetopis popa Dukljanina. Zagreb, 1950, str. 14.
26. Rački Franjo, Hrvatska prije XII vieka glede na zemljišni obseg i narod. Rad, 56, Zagreb, 1881, str. 93-94.
27. Vego Marko, Naselja . . . , str. 41.
28. Oreč Petar, Novi arheološki nalazi iz ranog srednjeg vijeka. GZM (A), N. S. 39/1984, str. 108-109.
29. Bojanovski Ivo, Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmaciji. Godišnjak, XV, 13, Sarajevo, 1977, str. 136.
30. Alerić Danijel, O porijeklu i značenju zemljopisnih imena s osnovom Imot. Radovi zavoda za slavensku filologiju, 11, Zagreb, 1969, str. 87.
31. Oreč Petar, Prapovjesna naselja i grobne gomile. GZM, (A), N. S. XXXII/1977, Sarajevo, 1978, str. 181-253 + XVIII tabli.
32. Vego Marko, Bekija. . . , str. 30.
33. Kujundžić Juraj, Prastari hram. Grad na gori. 1 (11), Imotski, 1984, str. 21-22.
34. Truhelka Ćiro, Krematorij u Gorici kod Posušja. GZM, XXVI, Sarajevo, 1914, str. 123-126.
35. Vego Marko, Rimski nadgrobni spomenik pronađen u Sovićima. Sloboda, Mostar, 4, VIII. 1962. Ovdje je ovaj spomenik po prvi put objavljen, a drugi put u knjizi Bekija kroz vjekove, Sarajevo, 1964, str. 19.
36. Rendić Miočević Duje, Dva antička signirana natpisa iz radionice majstora Maksimina. Arheološki radovi i rasprave, IV-V, Zagreb, 1967, str. 351.
37. Jurišić Karlo, Nepoznati stećak u Župi Biokovskoj i legenda o Sv. Jurju. Kačić, VIII, Split, 1976, str. 227.
38. Oreč Petar, Novi arheološki nalazi. . . , str. 117-119 i 125.
39. Šematizam fra Petra Bakule. . . , str. 147.
40. Vego Marko, Bekija. . . , str. 165.
41. Aličić S. Ahmed, Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina. Sarajevo 1985, str. VI.
42. Ujević Ante, Imotska krajina, Split, 1954, str. 70-71. Šabanović Hazim u djelu Bosanski pašaluk, Sarajevo, 1959, str. 194, smatrao je da je Imotska krajina pala pod tursku vlast najkasnije 1493, pa možemo pretpostaviti da se to dogodilo ranije.
43. Šabanović Hazim, Bosanski pašaluk. Sarajevo, 1959, str. 191.
44. Mezre su obično selišta na kojima su ponovo osnovana sela.
45. Duboković Nadalini Niko, Obrambene prilike na sjevernoj strani otoka Hvara u XV-XVII st. i Lepantska bitka, Lepantska bitka, Zadar, 1974, str. 189.
46. Klaić Vjekoslav, Povijest Hrvata, IV, Zagreb, 1899, str. 82.
47. Aličić S. Ahmed, Poimenični popis. . . , str. 655.
48. Usmeno saopćenje Vlade Boguta.
49. Aličić S. Ahmed, Lištica pod turskom vlašću u 15 i 16 stoljeću, GZM, N. S. sv. XXIV/XXV, Etnologija, Sarajevo, 1970, str. 131.
50. Zlatović Stipan, Kronaka O. Pavla Silobadovića o četovanju u Primorju (1662-86). Starije XXI, Zagreb, 1889, str. 92.
51. Na jednoj geografskoj karti iz 1796. g. umjesto Sovića naznačeno je „Suttigori“. HAZ, Geografske i topografske karte 14 i 14. Prema M. Vegi jedan dio šume u selu Sovići (više od 3950 m²) i danas se naziva Svetigora. Postanak ovog imena je u vezi sa staroslavenskim božanstvom Svantevidom (Vego Marko, Kulna mjesta. . . , str. Tu se rodio fra Stipan Vrljić, a danas taj predio sa šumama i oranicama pripada zaseoku Prlića. Na vrhu Svetigore nalaze se ostaci „pratarskih čatrnja“. (Jurišić Karlo, Katolička crkva. . . , str. 123.)
52. Jurišić Karlo, Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine. Zagreb, 1972, str. 114.
53. Aličić-Ahmed, Poimenični popis. . . , str. 87-88.
54. Has je feudalni posjed sultana ili raznih drugih turskih dostojanstvenika, a vrijednost mu je preko 100000 akči.
55. Rehak Eta, Molizanskim Hrvatima u pohode. Dubrovnik, 4, Dubrovnik, 1968, str. 97; Ujević Ante, Kad i odakle su se doselili Molizanski Hrvati. Naš jezik, II, Roma, 1968, 6, str. 9-16.
56. Aličić S. Ahmed, Poimenični popis. . . , str. 11.
57. Ove opće podatke za nahiju Imota dao mi je Mr. Ahmed S. Aličić na čemu mu se ovom prilikom zahvaljujem.
58. Ovi opći podaci za nahiju Imota objavljuju se po prvi put ovdje.

Milan Glibota

BEKIJA

(od Imotske Bekije 1718. do Bekije 1989. godine)

Turci su ugrožavali zapadni dio današnje Hercegovine i Imotsku krajinu već od pada Bosne 1463. godine, a i ranije. Tako su Turci 1464. opustošili i poharali gotovo cijelu Hercegovinu, pa i Imotsku krajinu, u koju je ona tada spadala.¹ Koliko se do sada zna, općeprihvaćeno mišljenje je da je Imotski, sjedište istoimene hrvatske župe, pao u turske ruke 1493. godine.²

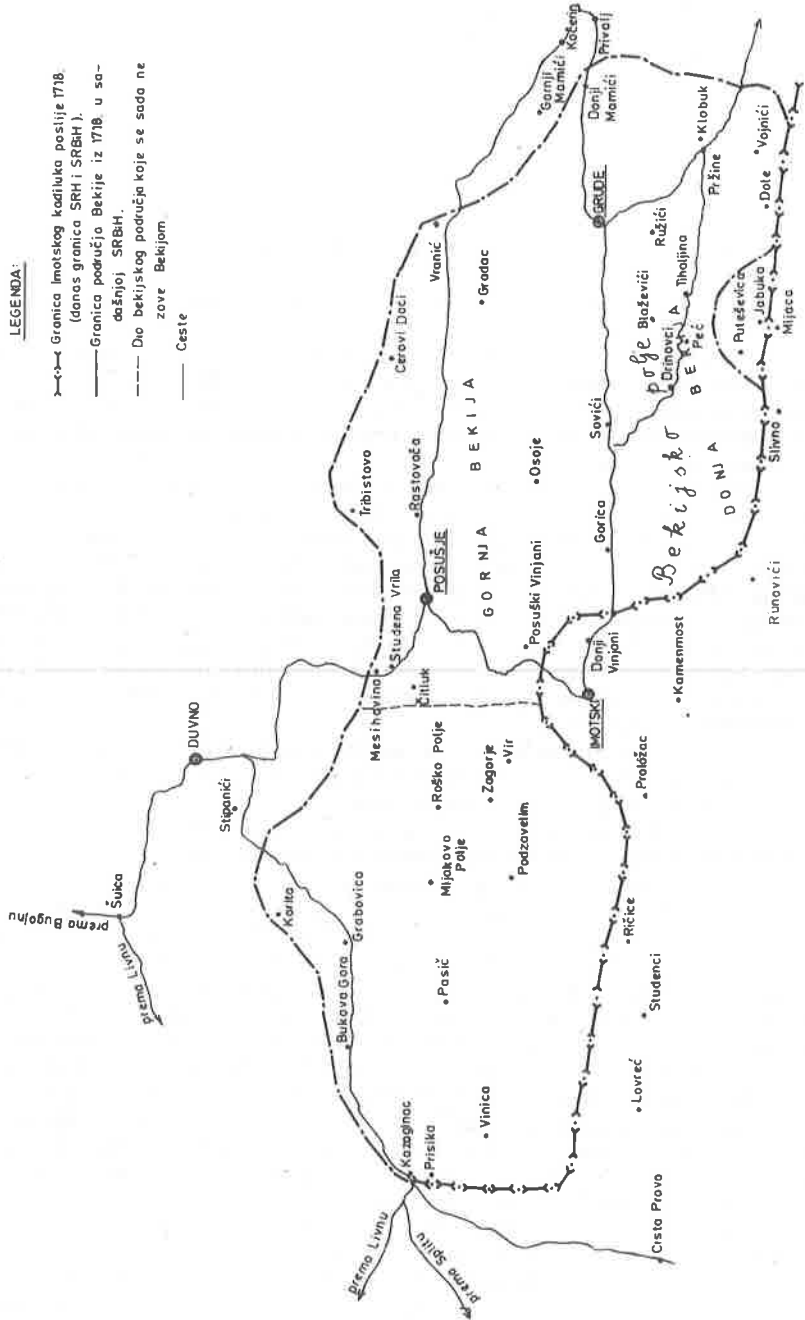
Imotska krajina i Imotski ostali su pod turskom vlašću sve do 1718. godine. U XVII. i početkom XVIII. stoljeća odigralo se na području Dalmacije više mletačko-turskih ratova. Godine 1714, 8. prosinca, navijestila je Turska Mlečanima rat u namjeri da im otme Moreju (Peloponez, otok na jugu Grčke). U taj rat se, 1716. godine, umiješala i Austrija. Mlečani u tom ratu izgubiše Moreju ali dobiše Imotsku krajinu. Imotski bi oslobođen 2. kolovoza 1717. godine. Požarevačkim mirom, 21. srpnja 1718. godine priznate su i utvrđene granice između Dalmacije i Hercegovine, koje i danas čine granicu između Socijalističke Republike Hrvatske i Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, u dijelu koji se odnosi na današnju Imotsku općinu. Izvan Imotske krajine ostao je jedan dio Imotskog kadiluka.³

Taj dio teritorije koji je 1718. godine „ostao“ izvan Imotskog kadiluka i pripao turskom carstvu, nazvan je tada Imotska Bekija, ili kraće Bekija. Od tada pa do danas područje Bekije u narodnom poimanju mijenjalo se. Bekijom, kao toponimom do sada se bavilo više istraživača i povjesničara osobito u novije vrijeme. Ali teško da bi se mogla naći dvojica koja o tome imaju i približno istovjetno mišljenje.⁴

Poznati povjesničar profesor Marko Vego tvrdi da je u doba feudalnog uređenja na području Bekije bilo više župa: Gorica, Posušje, Rakitno, te Planina. Pod Planinom podrazumijeva područje oko Čvrsnice i Bliđinja. Po prof. Vegi „pomenuta područja su činila Bekiju, koja se dijelila na Gornju i Donju i obuhvatala prostor od Imotskog i Duvna do Veljaka i Ljubotića, od brda Ljubeć do Vran-planine i Čvrsnice zaključno. To je danas područje općine Posušje i Grude, izuzimajući neka sela općine Lištica i Ljubuški.“⁵ Mora se primijetiti da je opis područja Bekije, koji je naprijed citiran, prilično nejasan. Župe Gorica, Posušje, Rakitno i Planina nisu obuhvatale recimo Drinovce, Ružiče, Grude, Tihaljinu, Donje Mamiće. Stoga Bekija ne bi mogla sezati do Veljaka i Ljubotića, od Ljubeća (u Tihaljini) do Vran-planine, kao prof. Vego tvrdi. H. Šabanović se ne bavi opisom područja Bekije. On ističe da je nahija Posušje ostala u sastavu Imotskog kadiluka do 1717.⁶ Rakitno tada, izgleda nije pripadalo posuškoj nahiji. Profesor Anđelko Mijatović, poznati povjesničar i vrlo plodan istraživač, istražujući usmenu narodnu književnost prokrstario je više puta cijelu Bekiju uzduž i poprijeko. On smatra da je „Bekija zemljopisno područje između granica SR Hrvatske na zapadu, Duvna i Vran-planine na sjeveru. Na istoku obuhvata selo Kočerin, a na jugu Klobuk, Vojnići i Dole. Osim sela koja pripadaju današnjoj posuškoj i grudskoj općini u Bekiju spadaju i neka sela lištičke (Kočerin i Privalj) i ljubuške općine (Klobuk, Vojnići i Dole). Postoji Gornja Be-

IMOTSKA BEKIJA
(BEKIJA)

od 1718. do 1989.

kija (posuška i dijelovi lištičke općine), i Donja Bekija (grudska i dijelovi ljubuške općine) . . .⁷ Smatramo da ni Mijatovićev opis područja Bekije nije potpun. Ne bi se moglo prihvatiti da Privalj pripada Bekiji, jer bi onda u Bekiji trebali biti prije svega Gornji Mamići i Dužice, a Mijatović ih tu ne smješta. Smatramo također da ni Kočerin nije bio u granicama Imotskog kadiluka 1718. niti je pripadao Bekiji.⁸

Novinar i publicist Mahmut Konjhodžić Klobuk ne smatra Bekijom. On kaže: „Derve se sjećaju mnogi ljudi iz Klobuka i Bekije”. Inače je autor u Ljubuškom i okolnim selima često čuo da Klobuk pripada Bekiji.⁹ Etnolog Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu Bratislava Vladić-Krstić smatra da istočna granica Bekije ide istočnim dijelom općine Posušje tako da Rujan planina i Vranić nisu u Bekiji, isto i Kočerin iz lištičke općine, te Gornji Mamići iz grudske općine, dok sve dijelove Donjih Mamića smješta u Bekiju (Ledinac, Podleđinac, Medoviće, Čemalovića kulu, Poganu Vlaku).¹⁰

Nema sumnje da je Bratislava Vladić-Krstić najtočnije opisala istočnu granicu Bekije, koja se podudara danas s granicom koja je utvrđena 1718. godine po tadašnjoj granici Imotskog kadiluka. Povjesničar Hamdija Kreševljaković u djelu „Kapetanije u Bosni i Hercegovini”¹¹ spominje Bekij-e Imotska, koja se tako zvaše od 1717. do nove administrativne podjele bosanskog elajeta 1851. godine. Sjedište kapetanije, veli Kreševljaković bilo je u Ljubuškom, pa je nazvana Ljubuška kapetanija. Inače, Kreševljaković tvrdi da je Ljubuška kapetanija osnovana „prije 1705. jer se te godine u dosad poznatim izvorima spominje prvi put”. Ni Kreševljaković ne opisuje granice Imotske Bekije. Spominje još druge dvije Bekije, kao i Šabanović.¹² U izdanju Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine Mate Šimundić je 1971. godine objavio znanstveni rad: „Govor Imotske krajine i Bekije”¹³ Šimundić u Bekiju smješta Čitluk i Vinjane posuške, Tribistvo, Posušje, Rastovaču, Broćanac, Cerove Doce, Osoje, Goricu, Soviće, Grude, Mamiće, veći dio Ružića, te Drinovce. Šimundićev opis Bekije nepotpun je. U Godišnjaku Instituta za izučavanje jugoslavenskih književnosti u Sarajevu, knjiga II 1973. godine, objavljeni su materijali sa simpozija „Fra Grgo Martić i bosansko-hercegovačka kulturna i književna baština” održanog početkom studenog 1972. godine u Sarajevu¹⁴ u spomen fra Grge Martića, franjevca, rođenog 1822. godine u Rastovači kod Posušja, Bekijaša po rođenju. Na ovom simpoziju Šimundić je podnio referat o „osobitostima bekijskoga govora u „Zapamćenjima fra Grge Martića””.¹⁵ Šimundić je u svom radu upozorio na stanovite jezične osobenosti fra Grginih „Zapamćenja” s gledišta bekijskog govora današnjeg vremena, pa više puta u tom kontekstu spominje Bekiju, a posebno Gornju Bekiju, pošto Rastovaču, rodno mjesto Grgino, smješta u taj lokalitet. O drugim krajevima Bekije u ovom radu ne govori se ništa.

Izveštaj biskupa Blaškovića napisan u Makarskoj 8. travnja 1736. godine, upućen u Rim koji se čuva u Vatikanskom arhivu,¹⁶ govori o Imotskoj Bekiji ovako: Bekija je turski naziv i to je područje nekad bilo podvrgnuto imotskoj tvrđavi, ali je poslije ovog posljednjeg (požarevačkog) mira ostalo pod turskom vlašću: Vinica, Buško Blato, Prisoje, Grabovica, Korita, Roško Polje, Zagorje, Vir, Vinjani, Posušje, Gorica Donja i Gornja, Drinovci, Ružići, Tihaljina. Sva ta sela podrazumijevaju se pod skupnim imenom Bekija.¹⁷

Na osnovu citiranog izvještaja može se, posredno, odrediti granica Imotskog kadiluka početkom XVII. stoljeća, točnije 1718. godine, u onom dijelu koji nam je, radi identifikacije Bekije, potreban. Nema dvojbe da je ta granica išla sadašnjom granicom SR Hrvatske i SR Bosne i Hercegovine, počevši između Vinice i Aržana, na sjeverozapadu ispod Buškog Blata, Grabovice, Roškog polja, Zagorja, Vira, Posuških Vinjana, Osoja (u izvještaju pogrešno— Prisoja), Čitluka (posuškog), Gorice, Drinovaca i Tihaljine. Po ovom izvještaju očito Klobuk, Dole i Vojnici ne bi spadali u Bekiju. Dakle, nije sporno da su u Bekiju iz 1718. spadali dijelovi sadašnjih općina Duvno, Posušje i Grude. Tu bi spadala slijedeća mjesta: Prisika, Kazaginac, Vinica, Korita (sada u jezeru Buškog Blata), Grabovica, Bukova Gora, Pasić, Roško Polje, Zagorje, Mesihovina, Studena Vrila (u sada-

šnjoj duvanjskoj općini) Podbila, Posuški Vinjani, Vir, Čitluk, Osoje, Posušje, Rastovača, Tribistovo, Gradac, Broćanac, Batin (u posuškoj općini), Gorica, Sovići, Grude, Donji Mamići, Ružići i Tihaljina. Sela Puteševica i Jabuka nisu pripadala Bekiji. U novije vrijeme područja Bekije tretira se nešto drugačije. Zaboravilo se da su sela u duvanjskoj općini, koja smo spomenuli, nekada pripadala Bekiji, pa ih danas nitko ne zove Bekijom. Gornja i dio Ljubuške općine naziva se sada Donja Bekija, a posuška (bez Rakitna) Gornja. Sigurno je da Rakitno 1718. godine nije pripadalo Bekiji, a i sada se tako ne zove. Isto tako najvjerojatnije ni jedno selo koje sada pripada lišičkoj općini nije nikada pripadalo Bekiji. Smatramo da Klobuk, Vojnići i Dole pripadaju Bekiji, kako to s pravom tvrdi Mijatović. Autor je od djetinjstva slušao u Tihaljini priče da je granica Bekije i Ljubuške Nahije, granica između sela Klobuk i Vitine iznad Grabova Vrila.¹⁹ To se i po nošnji može reći, jer je tu bila granica između bekijske narodne nošnje i nošnje koja se nosila u ljubuškoj Nahiji.

- 1 Ante Ujević: Imotska krajina, Split 1953. godine, strana 71.
- 2 N. dj. str. 70, 71. U „Arhivalnoj knjizi omiškog samostana“, prema Ujeviću, doslovno stoji: „... koji (grad Imotski, op. a) Turčin osvoji 1493. godine“. Dakle iste godine kada su Hrvati katastrofalno poraženi od Turaka na Krbavskom polju. Vir, koji je poslije ušao u sastav Imotskog kadiluka, pao je u turske ruke 1513. godine, dakle 21. godinu nakon pada Imotskog (vidi G. Novak: Prošlost Dalmacije, Zagreb 1944. godine).
- 3 Ujević, N. dj. str. 86-91.
- 4 Riječ Bekija je turskog podrijetla: Bekiy-e = ostatak. Dio teritorije Imotskog kadiluka koji je ostao u truskoj vlasti nazvan je Imotska Bekija. Postojale su još i Bekiy-e Cetina (ostatak od Cetine), Bekiy-e Nova (ostatak od Novskog kadiluka poslije 1682. godine kada je Herceg-Novi pao pod vlast Mlećana) i Bekiy-e Kostajnica (ostatak Kostajnice) — Hazim Šabanović: Bosanski pašaluk, „Svjetlost“ Sarajevo, 1982. godine, str. 83, 186, 207 i 230.
- 5 H. Kreševljaković: Kapetanije u BiH, „Svjetlost“ Sarajevo 1980. strana 210.
- 6 Marko Vego, Bekija kroz vjekove, Sarajevo 1964. strana 3.
- 7 Šabanović, Nav. djelo str. 194.
- 8 Anđelko Mijatović: Ganga, Duvno 1973. str. 26.
- 9 Kazivači: Jozo Mikulić, rođ. 1945. graf. radnik Pero Kolobarić, dipl. ekonomist, oba rođeni u Kočerinu, žive u Mostaru, ing. Dominik Musa, rođen u Privalju, sada u Grudama i još nekoliko poznavalaca. Od srca im zahvaljujem.
- 10 Mahmut Konjhodžić, Kronika o Ljubuškom kraju, knjiga druga strana 23.
- 11 Bratislava Vladić-Krstić: Narodna nošnja u okolini Lištice, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu, nova serija, Etnologija, karta iza str. 260.
- 12 Hamdija Kreševljaković, Kapetanije u Bosni i Hercegovini, strana 204.
- 13 N. dj. str. 174, 175, 212, 138, 143, 210, 212, 216 (vidi bilješku 4).
- 14 Mate Šimundić: Govor Imotske krajine i Bekije, ANUBiH Sarajevo Odjeljenje društvenih nauka, knj. XVI, Sarajevo 1971. str. 208.
- 15 N. dj.
- 16 N. dj. str. 204.
- 17 Dr. B. Pandžić: Izvještaji makarskog biskupa Bogdanovića u Vatikanskom arhivu, Nova et vetera, Sarajevo 1980. sv. I, str. 175, 176.
- 18 „Bechia nuncupata a Turcis et est territorium olim arci Imotensi subiestum quod post novissimam pacem remansit ih Turcarum dominio: Viniza, Buscoblato, Prisoglie, Graboviza, Coritta, Rascopoglie, Sagorie, Vir, Vignane, Posuscie, Goriza, superie cum inferiori, Drinovci, Ruxichi, Tihaglina, quae omnes villae sub generico nomine Bechia continentur“. N. dj. str. 176.
- 19 Prije dvadesetak godina to mi je potvrdio sada pok. Cvitan Petrović iz Klobuka.

ZVONKO KORDIĆ, dipl. iurist

SOVIĆI I GORICA U ŠILOBADOVIĆEVOJ RATNOJ KRONICI

Primorski župnik fra Pavao Šilobadović ili Silobad, koji je bio podrijetlom Imočanin,¹ a rodom iz Zagvozda,² ostavio nam je u rukopisu svoju kroniku „Libretin“, pisanu hrvatskim jezikom i bosančicom. U ovoj kronici Šilobadović je bilježio ratna zbivanja u jednom dijelu Dalmacije i Hercegovine u razdoblju od 1662. do 1686. godine, za trajanja kandijskog i morejskog rata. Ova kronika je do sada dva puta objelodanjena; prvi put ju je, prerađenu, prenio Kačić u svom „Razgovoru ugodnom“, a drugi put ju je objelodanio Zlatović.³ Osim Kačićevog postoji još jedan prijepis ove kronike, koji je učinio Gojak u svom ljetopisu.⁴ Oba ova prijepisa Šilobadovićeve kronike se uvelike razlikuju od originala, negdje je izmijenjeno datiranje događaja, te nazivaju ljudi i mjesta. Negdje je tekst originala skraćivan, a drugi put uvelike nadodavan ili drukčije prikazan. Tako Kačić proširuje kroniku na razdoblje sve do 1689, a Gojak na razdoblje do 1690, nadopunivši je iz drugih izvora. Zbog svih ovih razloga ispise zapisa iz ove kronike, koji se odnose na Soviće Goricu, donijet ćemo ovdje usporedo iz Šilobadovićeve kronike, Kačićeve prerade ove kronike, te iz Gojakova ljetopisa, dok ćemo ispise koji se odnose na hajdučkog harambašu Marka Sovićanina, poznatog junaka iz Kandijskog rata, donijeti prema zapisima iz Šilobadovićeve kronike.

Naime, u nekim dijelovima Kačićeve i Gojakove prerade ove kronike nailazimo na nove činjenice, koje se odnose na mjesta Sovići i Goricu, pa je to dovoljan razlog da se donesu ovi ispisi na ovaj način, jedan iza drugoga.

O autoru kronike fra Pavlu Šilobadoviću zna se vrlo malo. Kačić nam u kratkom uvodu prerađene Šilobadovićeve kronike kaže da donosi događaje koji su „i biliženi u isto vrijeme kada su se događali, od Oca Pavla Šilobada Imočanina“. Još na jednom mjestu spominje da je „Fra Pavaa Imochianin“,⁵ ali je u svim poznatim primjercima nedostajala 385 – 386. stranica prvog izdanja osim u jedinom poznatom potpunom primjerku⁶ „Razgovora ugodnog. . .“ koji je nedavno pronađen u Baču“. Bazilije Pandžić, pišući o makarskom biskupu fra Marijanu Lišnjicu, koji je i sam bio Imočanin, a većina znanstvenika smatra da je bio iz Gorice, donosi nam podatak da je biskup Lišnjic, kad je početkom 1668. godine osnovao u Makarskoj školu za spremanje svećeničkih kandidata, za prvog učitelja u toj školi postavio „Fra Pavla Silobada iz Zagvozda“.⁷ On je tri godine vodio ovu školu. Godine 1671. nalazimo ga u Sumartinu⁸ gdje je župnik. Umro je oko 1686. godine. Njegovo djelo „Libretin“, kako je to napisao Jurišić, „ostaje do danas prvo poznato djelo pisano hrvatskim jezikom i rukom čovjeka iz Imotske krajine. Time njegov autor dobiva izuzetno mjesto u kulturnoj povijesti našeg Zabiokovlja“.⁹

Da bi nam ovi zapisi, koji se odnose na Soviće i Goricu, te Marka Sovićanina bili razumljiviji, potrebno je prije nego ih donesemo u ovom radu nešto više reći o okviru radnje na koji se odnose ovi zapisi tj. o kandijskom i morejskom ratu. Kandijski rat je trajao od 1645. do 1669. godine. Ovaj rat je započeo u lipnju 1645. napadom Turaka na grad Caneu (Kaneju), na otoku Kreti, koja je bila u mletačkom posjedu.¹⁰ Glavni grad Krete Candiu (Kandiju), Turci su blokirali koncem mjeseca travnja 1648., i opsjedali ga sve do 6. rujna 1669, kada se ovaj grad predao. Ovaj rat je bio jedan od najpresudnijih i najdužih ratova u povijesti Evrope u odnosu na turska osvajanja. Rat su uglavnom vodile Mletačka republika i Turska, ali su u njemu sudjelovale i vojske drugih država. Najteže i najveće žrtve u ovom ratu su podnijeli oni, koji se u povijesti ovog rata najmanje spominju, a to

su dijelovi našega naroda, koji su tada bili pod turskom ili mletačkom vlašću. Nedugo iza izbijanja rata u Dalmaciji je 1647. godine počela mletačka protuofanziva napadom na mjesta važnog strateškog značenja, koja su bila u posjedu Turaka. Kandijski rat je završio 1669., a razgraničenje je provedeno 1671., uspostavljanjem granične linije Nani.¹¹ U ovom ratu, koji je bio, kako ga je nazvao Frane Bulić „najgori od svih ratova“ (pessimum omnium bellorum), kroz duge 24 godine koliko je trajao u Primorju i unutrašnjosti događale su se pljačke i razbojstva. Najrječitije svjedočanstvo o tome pruža nam upravo Šilobadovićeve kronika.

Morejski rat je započeo 1683., a završen je 26. I. 1699. mirom u u Sremskim Karlovcima. U ovom ratu od Turaka je 13. I. 1684. oslobođena Makarska, u travnju iste godine Zadvarje, 26. XI. 1690. Vrgorac, a 1694. Čitluk na Neretvi. Imotski je i dalje ostao u posjedu turske vlasti sve do 1717., kada je 2. kolovoza pala Imotska tvrđava.

Za vrijeme trajanja ovih ratova pod okrilje mletačke vlasti neprekidno je prilazio veći broj prebjega, bivših turskih podanika. Mlečani su od njih formirali čete, koje su ponijele glavni teret ovih ratova u našim krajevima i koje su dale odlučujući doprinos za pobjedu Mlečana. Neka mjesta pod Mlečanima postaju pravi vojnički tabori stvoreni od novodoseljenog stanovništva, odakle se vrše ratnički pohodi na krajeve pod turskom okupacijom. Tako je u okolini Zadra odnos starog i novog odseljenog stanovništva 1:7 a sličan je odnos bio i po drugim područjima tadašnjeg dijela Dalmacije, koji je bio u mletačkom posjedu. Stanovništvo Bekije je uglavnom prebjeglo u Makarsko primorje ili srednjodalmatinske otoke. Nekada je ovo stanovništvo odvođeno na silu od uskoka, koji su bili u službi Mlečana. Uskoci bi im popalili sela, a represalije turskih vlasti bi poslije toga bile teške tako da stanovništvu i nije preostalo ništa drugo nego da se preseli na mletački teritorij. Šilobadović spominje jedan događaj, koji se zbilo u selu Ledinac. „1685., miseca novembra na 3., . . . Istoga dneva druga vojska udari na Ledinac, hiljadu i dvista junaka, na bandure, a prid njimi Vodanović Mijo to jest Marundelić, i onde se pobiše s banduri, naši ji ubiše 17 a uhitiše 14 i dornaše male živine 1600, a velike, konja i goveda, 300, banduri našega 1 ubiše a raniše ji 6; opalili kuća 45, ako li i veće, oteše bandurom kabanica 80, pušaka 60 i mali 8 pušaka, a toraba veće od stotine tako rekoše, ako lažu to ti im na čast. I kuću Ivana Ljubotića, užegu u kući toliku čeljad ki se nehtili pridati, nego su govorili: volimo i poginuti nego se vami pridati, i tako iz ognja dva izađu, jednoga posiku a drugoga opaljena odvedu za sužnja“.¹²

Na ovaj način Mlečani organiziraju pravo raseljavanje naših krajeva pod Turcima. Tako je generalni providur Valier 1585. g. preko franjevaca uputio pismo stanovništvu Imotske krajine, pozivajući ih da pridju Mlečanima. Na ovaj poziv dođoše dva kneza kod providura i pismeno se obavezaše „da će prijeći na mletačku teritoriju odmah poslije žetve, do Male Gospe, i da su spremni da se do posljednje kapi krvi bore za Kristovu vjeru“.¹³ Sličan poziv je upućen stanovništvu sela Gorica, Sovići, Blažević i Tribistovo u svibnju 1686. g.¹⁴

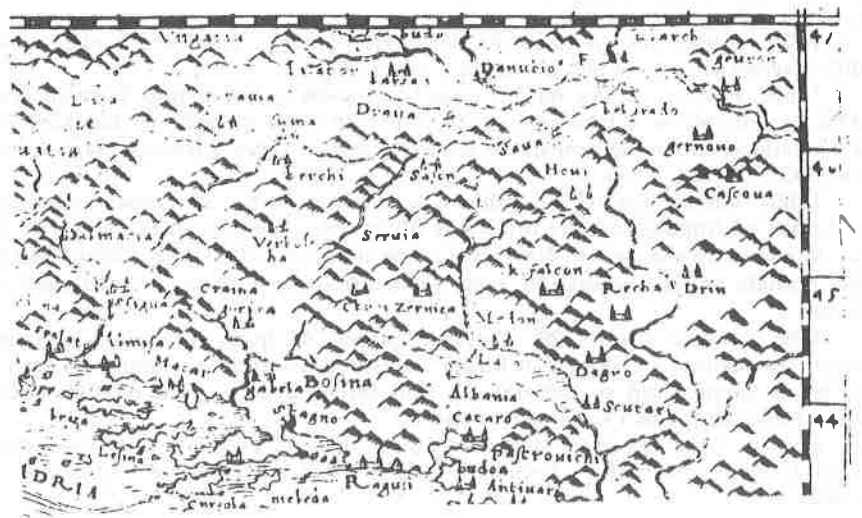
Uskoci su od četovanja napravili unosno zanimanje, koje im je postalo potrebom i elementom privrede. Svaki doseljenik je morao biti vojnik, pa su se s vremenom kod tog stanovništva stekli uvjeti, koji su za posljedicu imali niz pojava, ekonomskog, političkog i psihološkog karaktera.¹⁵ Novodoseljeni Morlaci su pljačkajući i robeći, upadima na turski teritorij, uspjeli da svladaju krizu koja ih je snašla u novoj postojbini. Međutim, pljačke i razbojstva koje su vršili pogađale su manje Turke a više Hrvate, stanovništvo iste vjere i narodnosti, kao što su i oni sami bili. Uz to se razvila i trgovina robljem. Mlečani su im plaćali za svakog uhvaćenog roba 20 dukata po glavi. Iz Imotske krajine je u razdoblju koje spominje Šilobadovićeve kronika od 1662. do 1686. g. odvedeno 1364 zarobljenika, koji su uglavnom prodani u roblje. Župnik Vrdola (Slivno, Rašćane, Župa, Krstacije) se tužio mletačkom generalnom providuru da ti uskoci ne žale ni kršćane, nego ih hvataju i prodaju Mlečanima na galije.¹⁶ Na oslobođenju i otkupu ovih robova u Italiji posebno su se bili angažirali franjevci, koji

su vlastitim novcem plaćali njihov otkup. Poznata je u tome uloga fra Donata Jelića (1600 – 1676), koji se mnogo zauzeo za oslobađanje kršćanskog roblja u Italiji, uhvaćenog i prodanog od uskoka, također kršćana, za koje trebinjski biskup Scipion de Martinis piše u Rim, da se vjernici njegove biskupije nalaze među vukovima Turcima i hajducima, a ovi zadnji su mnogo okrutniji od Turaka.¹⁷ U pismima fra Donata Jelića spominju se i robovi koji su bili iz Bekije: Ivan Grubišić Jurin „iz Blaževića kod Imotskog“ i Martin iz Drinovaca („iz Drenovaca kod Imotskog“).

Ratna zbivanja, odnosno pohodi, ili bolje rečeno pljačke, vršene su u Bekiji uglavnom iz Podgore. Odavde se četovalo preko podgorske Staze na Vrdol (Slivno), Imotu, Goricu, Soviće, Lukavac, Ledinac iznad Imote, i dalje prema Rakitnu, Drežnici i Rami. Poznato je da tada u Podgori borave i hajduci iz Bekije, kao: Bilokava Ivan, hajduk iz Grujskog Vrila, Čorbina Čorapović Stipan iz Gruda, iznad Imote, harambaša Čonojević, pridjevkom Kojkalo Matij iz Buova, Sovičanin Marko, harambaša i brat mu Grgur.¹⁸ Hajduci Juriša Lekić, Vid Lekić i Tiro Lekić, koji su bili iz Tihaljine, žive također u Makarskom primorju. Ne spominju se u matičnim knjigama iz Podgore, ali ih spominje fra Pavao Šilobadović u svom „Libretinu“.

I mjesta Gorica, Sovići i Lukavac (danas dio Sovića) su u ovim ratovima dosta stradala. Osim Turaka stradalo je i kršćansko stanovništvo kao što ćemo vidjeti iz Šilobadovićevih zapisa.

Ovdje ćemo naporedo donijeti ispise zapisa koji se odnose na Goricu i Soviće iz originala Šilobadovićeve kronike, zatim iz Gojakova ljetopisa, te iz prvog izdanja Kačićeva „Razgovora. . .“ Ispisi iz „Libretina“ fra Pavla Šilobadovića, koji se odnose na Soviće i Goricu:

Ovo je za sada prvi spomen Gorice (Goriza) na zemljopisnoj karti

CLAUDIUS PTOLEMAEUS GIACOMO GATALDI, DALMACIA NOVA TABULA, (Karta Dalmacije), Venecija, 1548, Geografija K. Ptolemeja Na „novoj karti Dalmacije“ prikazan je geografski prostor koji je Ptolemej prikazao na petoj karti Evrope. To je istočna obala Jadrana od Tršćanskog zaljeva do Drima, a na sjeveru do Drave. Kopiju ove karte objavio je G. Ruscelli u izdanju Ptolemejeve Geografije 1561. u Veneciji, s naslovom „Tavola nova di Schiavonia“. Mjerilo neodređeno. Bakrorez, vel. 17,2 x 12,5 cm.

Karta uzeta iz knjige: Ankica Pandžić, Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske, Muzej za umjetnost i obrt, 1988, Zagreb, str. 35.

1663., miseca travnja na 21. harambaša Juriša Lekić, samo 40 junaka, uze kulu u Sovići Hasan bega Vlahovića i u kuli roblja 27, a Turci ubiše našega jednoga, a drugoga raniše.

1663, miseca listopada na 12. pođoše primorske harambaše samo 1250 junaka, i porobiše Goricu, Soviće i Lukavac i Jimotu i dovedoše 240 goveda, 15 konja, 720 živine, 4 turskoga robja i 3 kršćanina za galiju, a ubiše bandura 9 a naša dva raniše a ostali zdravo, f. B.

1664., miseca gospojšćaka na 23. harambaša Pave Vukeljić, samo 18 junaka, dovede iz Sovića 4 čeljadi turske i svi zdravo f. B.

1665. miseca marča na 15 harambaša Juriša Lekić, samo 15 junaka, dorna iz Imote iz Lukavca goveda 6, a male živine 40. Istog puta od Mostara dorna 6 goveda, i svi zdravo f. B.

1665., miseca gospoiščaka na 13. otiđe naša četa, 12 ljudi zarobiše u Vlašići malo goveda i pobigoše put Tihaljine; ali ji dočekaše Turci u Tihaljini i ubiše Marka Vodanovića na mistu, a Viću oteše kabanicu, a ostali Turci i ne vidiše tako plino i prognaše.

1666., miseca ilinščaka na 14. primorske harambaše, samo 300 druga, otiđoše i porobiše donju Drešnicu i uhitiše čeljadi turske 18, a posikoše 4, zajaše male živine 1500, goveda 70, konja 20; naš 1 onde pogibe. Ali ji dočeka Alaibeg kod Krenice, samo 70 konjika i 300 pišaca, onde se dobro pobiše i ubiše 2 spajie a raniše ji 5, pak drugi put pobiše se u Tihaljini, ubiše 3 Turčina a 4 uhitiše; ali Turci ubiše harambašu Jurišu Lekića, i tako se vojuje aliti bije.

1667., miseca srpnja na 13. Jure Hercegovac, samo 4 druga, dovede jedno dite tursko izpod Imockoga. Istoga dneva uhitiše Turci Pilipa Terzića u Gorici, a ostali utekoše, raniše Jakova Kazumovića.

1667., miseca studenoga na 9. Vid Lekić, dogna iz Dunića iz Vlašića male živine 350 na svojoj viri lipo, a bilo je družine š njime 35.

1669., miseca iliščaka na 16. naša četa pođe u Imotu pod Stipanju crkvu, u Vučkidocu susritoše se s banduri, i onda se pobiše kako mogoše, ali banduri zlo prodoše, jer jednoga ubiše, sedamnajst ji živi dovedoše, a jedva 2 utekoše. Naši svi zdravo dođoše f. G. B. vazda. Amen

1685., miseca jula na 27. Mijovio Vodanović, samo 30 junaka dogna goveda 45 iz Imote od Stipanje crkve i tiralo ji je 60 bandura, nikomu ništa, tako srića hotila. 1685., miseca ilinščaka na 10. Naša četa otiđe u Imotu, 20 junaka, i porobiše Goricu, Soviće, dornaše konja i goveda 50, male živine 40, ubiše 3 čovika a dovedoše 3, a naši svi zdravo.

1686., miseca jula na 28. Zadvarski junaci, 45 ljudi, na svojoj viri hajdučkoj porobiše, što nađoše u Lukavcu, u Sovići i u Gorici, životine, to i odarnaše amo priko Blata, ter u Slivno. Kad su bili u Luka kod Budalića kuće, onde ji Turci dočekaju, plino jim otmu, to ti vira. i ko je tlači i nepazi.

Ispisi iz Gojakova ljetopisa, koji još nije objavljen. Ovdje ova prerađena Šilobadovićeve kronika ima naslov „Seguono“ li fatti erioici dei Primoriani dall'anno 1662. sino 1690'.

1663 21 Aprile

Arambaša Juriša Lekić, samo 40 junaka uze kulu u Sovići Asan bega Vlahovića, i u kulu robja 27, a Turci našega jednoga ubiše, a drugoga raniše već ništa.

1663

Pođoše primorske arambaše samo 250 junaka i porobiše Goricu, Soviće, Lukavac i Imotu dornaše 240 goveda, konja 15, male životine 720, robja turskoga 4, a 3 karšćanina za galiju i ubiše bandura 9 – Naša 2 ranše ostali zdravo.

1665

Arambašu Juriša Lekić samo 15 junaka dorna, iz Imote iz Lukavca goveda 6 i male životine 40, Istoga puta dorna od Mostara goveda 6. I svi zdravo.

1665 13 Agosto

Otiđe naša četa 12 junaka, i zarobiše u Vlašići malo goveda i pobigoše put Tialjine, i dočekaše i Turci u Tialjini i ubiše Marka Vodanovića na mistu, a lviću oteše kabanicu, a ostali Turci i ne vidiše, tako plino i pronaše.

1666 14 Luglia

Primorske arambaše samo 300, junaka otiđoše i porobiše Donju Drežnicu, i dovedoše čeljadi turske 18 a 4 posikoše i dornaše male životine 1500, goveda 70, konja 20, naš jedan pogibe. Ali ji dočeka Ali beg kod Krenice samo 70 konjika i 300 pišaca, tudi se dobro pobiše i ubiše 2 spaije, a raniše 5. Pak drugi put pobiše se u Tialjini, i ubiše 3 Turčina, a 4 živa ufatiše, ali Turci ubiše arambašu Jurišu Lekića, di se rodio, ondi i pogibe.

1667 13 Giugno

Jure Ercegović samo 4 druga dovede 1 dite tursko, izpod Imockoga. Istoga dneva Turci ufatiše Filipa Terzića, u Gorici, a raniše Jakova Razumovića, a ostali utekoše.

1667 9 gbre

Vid Lekić samo 35 druga dorna iz Dunića i Vlašića male životine 350 na svojoj viri ajdučkoj.

1669 16 Luglio

Pođe naša četa u Imotu pod stansku (stipansku) carkvu i susrite se z banduri ondi se pobiju ali banduri zlo pođu jednoga ubiše 7 živi dovedoše a 2 jedva utekoše, a naši zdravo dođoše.

1685 27 Luglio

Mijo Vodanović samo 30 junaka dorna goveda 45 iz Imote od Stipanje carkve, i tirali ji banduri ali zaludu, nikomu ništa.

1685 10 Agosto

Otiđe naša četa pod Imocki 20 junaka, i porobiše Goricu, i Soviće, i dornaše konja, i goveda 50 male životine 40, ubiše 3 čovika a dovedoše 3, naši svi zdravo.

1686 28 Giugno

Pođe četa od Zadvarja 45 junaka i na svojoj viri ajdučkoj porobiše što nađoše u Lukavcu, Sovići i Gorici, što nađoše to odarnaše, i došli u Slivno, i kada su bili u Luka kod Budalića kuće onde ji Turci dočekaju plino jim otmu 4 ubiju, jednoga živa ufate. Toti vira pazi i ne tlači.

29 gbre 1686

Otiđe naša četa u Imotu 120 junaka, i uzmu 3 kule, u Sovići Kara Asanovu, u Gorici Muslića, u Memedovići Kara Bašinu, i u njoj ubiju 2 čovika kršćanina dobra, i u svakoj nađu robe svakojake, ali sve karstjansko i sve tri kule opale, i svi dođu zdravo.

Ispisi iz Kačićeva „Razgovora. . .“ Ovdje prerađena Šilobadovićeve kronika nosi naslov „Slide junaštva, koja činiše stari Primorci i uskoci.“

Na 1663 Arambaša Juriša Lekić iz Tialjine samo četrdeset vojnika uze kulu u Sovići Asan bega Vlaovića i u njoj nađe čeljadi muška i ženska dvajest i sedmero. Ubiše Turci našega jednoga, a drugoga raniše.

Na 1663. Otidoše primorske arambaše samo dvista i pedeset vojnika i porobiše Goricu, Soviće i Lukavac u Imoti. Posikoše devet Turaka, četiri dovedoše živa, domaše goveda dvista i četrdeset, konja petnajest, male životine sedam stotina i dvadeset. Naša dva bihu ranjena.

Na 1666 jula na 14. Otide tri stotine Primoraca i uskoka u Drežnicu i svu je porobiše: ufatiše turske čeljadi osamnajest, posikoše četiri Turčina, zaplaniše male životine iladu i pet stotina, goveda sedamdeset, konja dvadeset, i naš jedan pogibe. Vrativši se natrag, dočeka ji Ali-beg kod Krenice, samo trista pišaca i sedamdeset konjika. Onde se junaški pobiše, i naši raniše pet Turaka, a dva posikoše. Pobiše se drugi put u Tialjini i ubiše tri Turčina, a četiri ufatiše živa. Ali Turci ubiše iz puške velikoga viteza i junaka silnoga arambašu Jurišu Lekića: di se rodi, onde i pogibe, puno je vojeva i dosta turski glava odsikao, robja priveo u Primorje i turske zemlje porobio. Trideset glava turski svojom desnicom odsiče. Pokojna mu duša!

Na 1685 juna na 28. Otide četa s Makarske, u sve četrest i pet ljudi, i porobiše Lukavac, Soviće i Gorice, sve kršćane na tvrdoj viri; ali slano platiše, jer ji došekāše Turci u Lukam kod Budalića kuće. Plino jim oteše, četiri ubiše, jednoga živa ufatiše, a ostali, ma jedva utekoše.

Na 1686 otabra na 29. Otide naša četa u Imotu, sto i dvadeset junaka, i uzeše tri kule: Karakasanovu u Sovićim, Muslijića u Gorici i Karabašinu u Medvidovići.

Kao što vidimo Šilobadović nam donosi 12 zapisa, koji se izravno odnose na Soviće i Goricu, Gojak tih istih 12 zapisa djelomično izmijenjenih i 1 potpuno nov zapis, a Kačić 4 izmijenjena zapisa i onaj novi koji donosi i Gojak, također izmijenjen u odnosu na original. Ovaj zadnji zapis opisuje događaj, koji se zbilo vjerojatno poslije Šilobadovićeve smrti, zato ga i ne nalazimo u Šilobadovićevoj originalnoj kronici. Donijeli smo ispise iz sva tri izvora, jer nam neki zapisi u Gojakovoj ili Kačićevoj preradi, donose potpuno nove podatke. Tako, pri spomenu smrti harambaše Juriše Lekića, Šilobadović nam ne spominje i mjesto njegova rođenja, dok i Gojak i Kačić u svom zapisu govore da je poginuo gdje se i rodio, tj. u Tihaljini. U razdoblju od 1669. g. do 1685. g. nema ratnih pohoda, jer je 1669. g. završio kandijski rat, a morejski rat je započeo 1683. g., pa u tom razdoblju traje mir. Hajduci su u nekoliko pohoda iz ovog kraja oplijenili 366 konja i goveda, 1150 grla sitne stoke, a u nekim pohodima ne donosi se broj odvedene stoke. Odvođeno je roblje i tursko i kršćansko. Tako su u listopadu 1663. g. iz Gorice, Sovića, Lukavca i Imotskog odveli 4 Turčina i 3 kršćanina za galije. Ovi zapisi nam spominju i turske feudalce. Godine 1663. hajduci su oplijenili u Sovićima kulu Hasan bega Vlahovića, a 1686. g. Karasasanovu u Sovićima i Muslića u Gorici.

Biskup fra Marijan Lišnjčić u svom izvještaju, o mjestima koja je pohodio za svog prvog biskupskog pohoda, (1665 — 1671) spominjući župu Gorica kaže: „Crkva sv. Stjepana kraj Imotskog (Gorica) u stara vremena bila je župna, a trenutno se nalazi u veoma lošem stanju, jer se može svaki dan srušiti“. Dio ove crkve bio se već srušio, a vjernici nisu u mogućnosti ni to popraviti. U crkvi se godišnje dva tri puta slavi sv. misa. Turci su bili sabljama sasjekli sve slike u njoj a onda je zapalili.¹⁹ Ovu crkvu je 1613. godine obnovio fra Stipan Kunić Imoćanin, rodom iz Slivna. Ovo nam svjedoči natpis bosančicom, koji je na ovoj crkvi bio uklesan. Prijepis ovog natpisa sačuvao se u arhivalnoj knjizi samostana u Imotskom, dok je sam natpis uništen. Natpis je glasio: „Z dopuštenjem čestitog cara i drughe gospode turske, ja Stipan Kunić Imoćanin, pogradi i ponovi ovuh czarkvu S. Stipana na 1613.²⁰ Samo pedesetak godina kasnije, prema izvještaju biskupa Lišnjčića, a možda i ranije, ova crkva je već ruševina. Razrušena je na silu, od samih nasilnih Turaka. Možemo zamisliti kako je bio težak život pojedinca u to vrijeme, kad su i crkve, koje su bile obnavljane ili građene s dopuštenjem samog sultana i drugih turskih dostojanstvenika, bile rušene.

Prvi zapis u Šilobadovićevoj kronici, koji se odnosi na Soviće, spominje nam zauzimanje kule Hasan bega Vlahovića. Spominjanje muslimanskog imena Hasan u ovo doba važno nam je i zbog jednog drugog razloga. Evo o čemu se radi. Manje-više svima nama je poznata jedna od najljepših narodnih balada „Hasanaginica“. Sadržaj zbivanja u njoj vezan je uz Imotsku krajinu, naime u njoj se spominje imotski kadija. Stoga su svi znanstvenici mišljenja, da se i tragični događaj, koji je opjevan u toj narodnoj baladi, morao odigrati u Imotskoj krajini. Sva dosadašnja mišljenja o mjestu radnje u „Hasanaginici“ su samo pretpostavke građene na nevjerojatnim domišljajima. Ja ovdje ne želim tvrditi da se događaj, koji je opjevala spomenuta balada, zbija baš u Sovićima, ali postoji čitav niz elemenata koji nam govore u prilog tome više nego da se to zbilo negdje u okolici Zagvozda, Vrgorca ili nekih drugih mjesta. Sva ova domišljanja oko mjesta zbivanja radnje u „Hasanaginici“ nastala su na temelju jedne kratke bilješke, koju je oko 1910. godine profesor Miroslav Alačević dao fra Klementu Bušiću, a ovaj je to 20 godina kasnije objavio.²¹

Akademik Josip Roglić u jednom svom radu²² govori nam da svi elementi navode na to da se radnja opjevana u „Hasanaginici“ nije nikako mogla odigrati u Zagvozdu, već da je Hasanagina rezidencija morala biti negdje „u pojasu Proložac-Vitina-Čapljina, gdje su i do sada očuvane brojne i dobro građene kule. U tom pojasu mogli bi biti i dvori Pintorovića od kojih bi put u Imotski vodio pored Hasanagine rezidencije“²³ „Ostaci suhozidina na Lupoglavu, te tragovi njihove opreme ne odgovaraju begovskim kulama tog vremena osobito kad je u pitanju opjevani Hasanaga“. Trasa puta kojim su se kretali svatovi na putu iz Klisa u Imotski ne odgovara ni suvremenim uvjetima, a kamoli uvjetima u 17. stoljeću. Akademik Roglić se u tom svom radu pita kako objasniti to da se kraćem putu Ljubuški-Imotski (43 km cestom), pretpostavlja onaj duži (76 km cestom) i naporniji kroz opasno priobokvlje. Zašto navlačiti na jednu pretpostavku, koja je nevjerojatna i zbog mnogih drugih razloga“²⁴ Ako je Hasan-aga bio dizdar Zadvarja, dizdari tvrđave Zadvarje bili su Vlahovići, koji se na toj funkciji spominju 1617. g. kada je dizdar Zadvarja Džafer-aga Vlahović²⁵ (Zaper-aga). Godine 1643. u tvrđavi Zadvarje su tri age Vlahovići:²⁶ Mensur-aga, Nesim-aga i Hadži Musaga gdje su u funkciji zapovjednika. Jedan aga od roda Vlahovića bio je dizdar zadvarske tvrđave pri njenom oslobađanju iz turske vlasti 21. IV. 1884. g. Tom prilikom bio je uhvaćen i doveden u Makarsku. O tome nam govori original Šilobadovićeve kronike (kod Zlatovića je krivo pročitano Sahović i tako objavljeno), Gojakov ljetopis i Kačićev „Razgovor. . .“ To bi značilo da su Vlahovići bili dizdari Zadvarja kroz čitavo 18. stoljeće. Zbog svih ovih razloga možemo iznijeti novu pretpostavku, da se događaj opjevan u Hasanaginici zbija u Sovićima gdje je Hasan-aga imao rezidenciju. Dvori Pintorovića bili su negdje u okolici Ljubuškoga. Sve ovo će riješiti jednoga dana dokumenat, kojim ćemo utvrditi mjesto življenja i funkciju Pintorović-bega. Činjenica da Šilobadović u svom zapisu naziva Hasana sovičkog, koji bi mogao biti potencijalni muž Hasanaginice begom, nije nikakvo čudo. Oni su bili za njega turski dostojanstvenici i razlike u časti, koju su obnašali, za njega su bile nevažne.

Ovdje ćemo još donijeti ispise zapisa iz Šilobadovićeve kronike, koji nam govore o Sovićanin Marku, koji je bio rodom iz Sovića.

1664., miseca ilinščaka na 12. harambaša Marko Sovićanin otiđe samo 22 junaka u Bosnu priko Neretve, i kada su onamo prišli, uput ji Turci nađoše i ubiše 4, a 2 živa uhitiše a ostali dođoše, 2 ranjena ostali zdravi.

1664., miseca iliščaka na 26 harambaša Mati Kojkalo i Marko Sovićanin, samo 40 junaka dognāše iz mostarskog Blata goveda 36 i svi zdravo f. B.

1664., miseca rujna na 17. harambaša Marko Sovićanin, samo 18 junaka, dovedoše 6 čeljadi turske iz Rame.

1665., miseca travnja na 26. Ivan Galijot i Marko Sovićanin samo 36 junaka, dovedoše 5 robja turskoga od Mostara i 4 krščanina, 2 iz Skopja, a 2 iz Duvna, i 9 konja, naši svi zdravi f. B.

1665., miseca rujna na 12. harambaša Marko Sovićanin samo 9 druga, dovede 6 turske čeljadi iz polja Saraskog²⁷ i svi zdravo dođoše f. B.

1666., miseca gospoiščaka na 22. Marko Sovićanin, samo 12 druga, dovede 6 čeljadi turske a 3 posika u Rami, naši zdravo f. B.

1667. aprila na 10. Marko Sovićanin, samo 7 druga, dovede 4 robja turskoga iz Prozora, a 2 posika, naši svi zdravo f. B.

1667., miseca srpnja 22. Marko Sovićanin, samo 12 druga, dovede 8 turske čeljadi iz Drežnjice a dva pogubiše, naši svi zdravo f. G. B.

1667., miseca gospoiščaka na 23. harambaša Marko Sovićanin i Jure Slipica, samo 40 druga, dovede čeljadi turske 6 iz Jablanice.

1667., miseca studenoga na 10. Marko Sovićanin i Jure Slipica, samo 12 druga, dovedoše 6 čeljadi turske iz Rame i pobiše se s banduri ramski i ubiše bandura 8 na mistu. Naši svi zdravo, fala Gospodinu Bogu vazda. Amen.

1668., miseca srpnja na 18. Marko Sovićanin, samo 14 druga, dovede iz Rame turske čeljadi 5, naši svi zdravo.

Šilobadović nam donosi 11 zapisa u kojima opisuje ratne pohode Marka Sovićanina. Gojak u svojoj preradi Šilobadovićeve kronike donosi isti broj zapisa, dok ih Kačić donosi samo 6. Između ovih zapisa gotovo da i nema razlike, pa ne nalazim potrebe da se donose ispisi zapisa o Sovićanin Marku iz Gojakova ljetopisa i Kačićeva „Razgovora. . .“ Poznati folklorist Stjepan Banović u svom radu²⁸ „Glasovitiji junaci. . .“ piše da o Sovićanin Marku u Šilobadovićevoj kronici ima samo 6 zapisa, međutim kao što vidimo ima ih 11. Do zabune je vjerojatno došlo zato što je u Zlatovićevoj transkripciji Sovićanin pročitao kao Lovićanin, a na jednom mjestu kao Biljanić. Isto tako na nekoliko mjesta je umjesto Sovići, pročitano Lovići i tako objavljeno. Za povijesnu ličnost hajdučkog harambaše Marka Sovićanina svjedočanstvo nam pružaju matične knjige Podgore i pjesnik Kačić u svom „Razgovoru ugodnom“. U matičnim knjigama mjesta Podgore u Makarskom primorju iz tog razdoblja, koje su pisane bosančicom, nailazimo na podatak da u Podgori između ostalih žive Marko Sovićanin, harambaša, i njegov brat Grgur.²⁹ Oni su iz Sovića u doba kandijskog rata uskočili u Podgoru, odakle četuju daleko u unutrašnjost, oko Rame, Prozora, Duvna, Skopja, Drežnice, Mostara, Jablanice i Sarajevskog polja. U razdoblju od 1664. g. do 1668. g. Šilobadović je nabrojio 11 ratnih pohoda Marka Sovićanina, a iza te godine ga više ne spominje. Možda je Marko Sovićanin poginuo u nekom pohodu, a Šilobadović nije zabilježio njegovu smrt, ili je umro od zadobivenih rana. Osim ove pretpostavke možemo zamisliti još jednu: da Marko Sovićanin u kandijskom ratu, koji je završio godinu dana kasnije, 1669. g., nije išao ni na jedan ratni pohod, koji bi bio dostojan da se zabilježi, a kad je započeo morejski rat 1683. g. bio je prestar da ratuje. Mi ne znamo danas kakvo je prezime nosio ovaj glasoviti hajdučki harambaša iz Sovića. Možda bi se to moglo ustanoviti pažljivijim čitanjem starih podgorskih matica, koje su bile izgubljene, a nedavno su pronađene, i čuvaju se u Arhivu Hrvatske u Zagrebu. U ovim maticama nalaze se upisi Marka i Grgura Sovićanina i njihovih obitelji.

Kačić u „Pismi od vitezova vrgorski i imoski“³⁰ o Marku Sovićaninu pjeva:
*„Viteza je porodila majka,
po imenu Sovićanin Marka:
od uskoka biše arambaša,
njega fali sva krajina naša,
da je bio desnom rukom junak.“*

Ova pjesma objavljena je u prvom izdanju Kačićeva „Razgovora. . .“ 1756. g., dok u drugom izdanju iz 1759. g. u pjesmi „Slidi pisma od vitezova države imotske“³¹ o Marku Sovićaninu donosi dvije strofe:

*„Viteza je porodila majka,
po imenu Sovićanin Marka:
od uskoka biše arambaša,*

*fali njega sva krajina naša,
jer u četu često odlaziše,
od Imote plino dogonjaše,
Turke fata i odsica glave
velikoga rata od Kandije."*

Kačić nam je vjerodostojan svjedok da je Marko Sovićanin iz ovih naših, a ne iz drugih Sovića. Kad je Kačić pisao svoje pjesme tradicija je još bila živa i točno se znalo odakle je bio pojedini hajdučki harambaša, kao što smo vidjeli u gore spomenutom slučaju harambaše Juriše Lekića iz Tihaljine. Prema Kačiću, Marko Sovićanin je osim ratnih pohoda, koje nam donosi Šilobadović, sa svojom četom upadao i plijenio područje Imotske krajine, što je vjerojatno usmena tradicija bila sačuvala sve do Kačićevog vremena, a što je on pretočio u pjesmu.

BILJEŠKE

1. Kačić M. A., Razgovor ugodni naroda slovinškoga. Zagreb, 1964, str. 74.
2. Jurišić K., Pavao Silobad i njegov „Libretin“. Imotska krajina, 1, X, 1977, str. 9.
3. Zlatović S., Kronaka O. Pavla Silobadovića o četovanju u Primorju (1662-86.). Starine, XXI, Zagreb, 1889, str. 86-115.
4. Gojakov ljetopis je transkribirao fra Ante Bešlić, a fra Josip Ante Soldo ga je priredio za objavljivanje i predao Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu.
5. Kačić M. A., Razgovor ugodni. . ., Mleci, MDCCLVI, str. 385.
6. Sekulić A., Potpuni primjerak Kačićeva „Razgovora ugodnog. . .“ u Baču. Kačić, 14, Split, 1982, str. 397. (Ovdje se donosi snimak stranica 385 i 386 iz bačkog primjeka, gdje se spominje „Fra Pavao Imochianin“. Zato u Akademijinu izdanju „Razgovora. . .“ i nema nego jedan spomen fra Pavla.
7. Pandžić B., Marijan Lišnjić, makarski biskup. Nova et vetera XXVII/1, Sarajevo, 1977, str. 33.
8. Jutrović A., Naselja i porijeklo stanovništva na otoku Braču. ZZNŽIO, Zagreb, 1950, str. 204.
9. Jurišić K. Isto.
10. Mijatović A., Neka pitanja uz Grabovčev „Cvit“ i njegov utjecaj. Kačić, 15, Split, 1983, str. 233.
11. Stanojević G., Dalmacija u doba Morejskog rata. Beograd, 1962.
12. Zlatović S., Kronika. . ., str. 112.
13. A. S. V. Prov. gen. Dalm. et. Alban. A. 523. Dalla galleria in porto Osign 15. luglio. 1685.
14. Bašica M., Jedan dio mletačkih izvora. . . P. P. O. H. Hvar, 169, str. 21.
15. Palavestra. . ., Porijeklo stanovništva Rakična. GZM (E.), sv. 39/1984, str. 24.
16. Ujević A., Imotska krajina. Split, 1953, str. 80.
17. Pandžić B., Donat Jelić i hercegovački robovi u Italiji. Kršni zavičaj, 8, Drinovci, 1975, str. 27-29.
18. Stojković M., Podgora u XVII stoljeću. ZZNŽIO, XXIX/1, Zagreb, 1933, str. 132 i 134.
19. Nikić A., Stanje crkava i katolika na području Makarske biskupije prije 300 godina. Iskra, VII, 1, Metković, 1975, str. 17, Pandžić B., Isto, str. 38.
20. Vego M., Bekija kroz vjekove, Sarajevo, 1954, str. 153.
21. Bušić K., Hasanaga i Hasanaginica, Jadranska vila, 3/1930, br. 8, Omiš, 1930, str. 123-124.
22. Roglić J., 200 obljetnica Fortisova putovanja po Dalmaciji. Geografski glasnik, 1974/75, br. 36/37, Zagreb, 1975, str. 5-16.
23. Roglić J., Isto, str. 14.
24. Roglić J., Isto, str. 15.
25. Solovjev A., Bogišićeva zbirka omiških isprava XVI-XVII veka. Spomenik SKA, 72, Beograd, 1940, str. 19-20.
26. Solovjev A., Isto, str. 75-76.
27. Misli se na Sarajevsko polje.
28. Banović S., „Glasovitiji junaci o kojima su se za Kačićeva života“ u Dalmaciji pjevale narodne pjesme. ZZNŽIO, 38, Zagreb, 1954, str. 108-109.
29. Stojković M., Podgora u XVII stoljeću. ZZNŽIO, XXIX/1, Zagreb, 1933, str. 134.
30. Kačić M. A., Isto, str. 46.
31. Kačić M. A., Isto, str. 546.

Milan Glibota

HERCEGOVINA PRED KONAC PETNAESTOG I U ŠESNAESTOM STOLJEĆU PREMA TURSKIM KATASTARSKIM DEFTERIMA

Otomanska vlast je u novoosvojenim krajevima vršila popis da bi utvrdila poreske obaveze stanovništva prema državi. Prvi djelomičan popis u našim krajevima Turci su izvršili 1468/69 godine.¹ Ovaj popis odnosi se na bosanski sandžak, a samo djelomično na Hercegovinu, jer čitava Hercegovina, odnosno veći njen dio, još nisu pali u Turske ruke. Ovi popisi nazivali su se **defteri**, pa se zbog toga i danas u narodnom govoru u Hercegovini naziva **tefter** svaka knjiga u koju se nešto upisuje. Drugi popis, koji je preveden i objavljen je Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina završen 1477. godine.² U vrijeme ovog popisa čitava tadašnja Hercegovina još nije bila u turskoj vlasti. Turska vojska osvojila je čitavu Bosnu do kraja svibnja 1463. godine. Te godine zalijetaše se turske horde u Hercegovinu radi pljačke. Tada opljačkaše navlastito plodne doline oko Ljubuškog i Imotskog,³ dakle i dijelove današnje Bekije. U Ljubuškom su se zadržali samo kratko vrijeme, jer su naišli na jak otpor. Te godine, 18. srpnja, istjera ih iz Hercegovine Vladislav Hercegović, pošto se izmirio s ocem.⁴ Prethodno je kralj Matija Korvin poduzeo opću vojnu za otimanje Bosne od Turaka. Poslije kraće pljačke Turci napustiše krajeve oko Imotskoga. Sam grad Imotski tada nije bio zauzet od Turaka. Krajevi oko Imotskog i Ljubuškog i kasnije, sve do pada u turske ruke, bili su pustošeni i pljačkani od Turaka.⁵ Hamza-beg je zauzeo Počitelj nešto kasnije 20. rujna 1471. godine, a Ljubuški i Rog na sjeveru do 1475. godine.⁶ Imotski je pao u turske ruke 1493. godine ali poslije smrti Hercega Stjepana (1466) nastale razmirice i svađe između njegovih nasljednika išle su u prilog Turcima koji su svake godine sve do pada Imotskoga, provaljivali, pljačkali i robili nezaposjednute krajeve Hercegovine.⁷

Popisima (defterima) utvrđivani su posjedi turske države, feudalni prihodi i njihova raspodjela, položaj stanovništva, njegove poreske i vojne obveze i obveze prema državi. Oni koji nisu bili poreski niti državni obveznici nisu u deftere upisivani osim ako se željelo naglasiti da su tih obveza oslobođeni, ali i to izuzetno rijetko.⁸ Stoga popisi ne mogu poslužiti kao popis stanovništva, nego kao popisi poreskih i državnih obveznika.

Poimenični popis radio se dvije godine, od 1475. do 1477. godine. Ne može biti govora o tome da je čitav teritorij Hercegovine zapadno od Neretve, koji je u defteru popisan, bio u turskoj vlasti. Grad Ljubuški i podgrađe tvrđave bio je u turskim rukama. Selo Ljubuški imalo je sedam domaćinstava, što znači da je bila mala naseobina. Posada tvrđave imala je 35 članova, odnosno 19 zasebnih zajedničkih timara. To je dosta brojna posada i po tome se zna da je Ljubuški grad-tvrđava u to vrijeme igrala vidnu ulogu, kao granična tvrđava. Tu je upisano i selo Studenci, koje se nalazi i danas oko ceste Ljubuški-Čapljina, istočno od Ljubuškog. Drugo selo koje je upisano zove se Prokat. Tako ga je barem prevodilac preveo, ali ni on nije siguran da li ga je baš pravo pročitao, valjda zbog nečitkog rukopisa turskog pisara. Mi ga nismo uspjeli ubicirati, jer mjesta sa sličnim nazivom danas, a i unazad prilično dugo nema u ovim krajevima.⁹ Bilo kako bilo i ovo naselelje se nalazilo istočno od Ljubuškog. Iz toga izvlačimo zaključak da je granica teritorije Hercegovine gdje se učvrstila turska vlast bila neposredno zapadno od Ljubuškog. Vrgorac nije pripadao Turcima. Prema povijesnoj karti Hazima Šabanovića iz 1469. godine Turci su do te godine učvrstili svoju vlast tako da je područje od pravca Grahova u sadašnjoj Crnoj Gori, Trebinja, Zavale, Stoca, Mostara, Drežnice, neposredno iznad Duvna, Huma,

— neposredno iza Hlivna (Livna) pripadalo Turcima. Sva nabrojena mjesta, izuzev Duvna i Hlivna bila su na turskom teritoriju.¹⁰ Počitelj je pao u turske ruke 1471. godine, a Ljubuški, vidjeli smo, nešto kasnije. Tako stanje ostalo je i u vrijeme popisa 1475 – 1477. godine. Stanje u Hercegovini u to vrijeme, upadi Turaka u pljačkaške pohode svake godine sve do pada Imotskog u turske ruke omogućili su da Turci slobodno „marširaju“ preostalim, formalno slobodnim dijelom Hercegovine. Vlast bosanskih velikaša, nasljednika Hercega Stjepana, toliko je oslabila, da se nije ni osjećala. Turci su, idući u pljačkaške pohode stupili u kontakt s nekim zavađenim velikašima, korumpirajući ih. Najočitiji primjer može poslužiti vlaški vojvoda Dadoj koji je prema Popisu imao sjedište u Drveniku kod Makarske gdje se nalazilo sedam obitelji njegovog vlašskog džemata. On je, kako proizlazi iz Popisa, bio napustio Drvenik, „ali se na zadanu riječ vratio, kada mu je obećano da mu se neće ništa dogoditi“.¹¹ Dadoj je bio vlasnik više naselja u Hercegovini, među kojima je najzapadnija Tihaljina. Slijede Knešpolje, Umčani (možda Umljani, danas dio Runovića?) Bijača, Stubica, Zvirici, danas sela u ljubuškoj općini i druga koja je po nazivima danas teško ubicirati. Interesantno da turski pisar moli „nevjernike“ da se vrate i zadaje im se riječ da im se ništa neće dogoditi. Naime stanovnici spomenutih naselja pobjegli su iz straha pred Turcima, u nepoznato. Iz popisa se ne vidi kamo su pobjegli, niti je to, bar po do sada objavljenim radovima, moguće ustanoviti. Da li su se u ova naselja vratili odbjegli stanovnici na turski i Dadojev poziv, teško je reći, ali je činjenica da u XVI. stoljeću u ovim naseljima ima stanovnika. Tamo se i sada nalaze stećci, koji su sagrađeni prije dolaska Turaka.¹²

U Popisu se navode obitelji u okolini Imotskoga i Makarske. Tako se spominju obitelji u Vinjanima, Gorici i Sovićima. Ova sela „pripadaju Imotskom. Vinjani su imali popisane 3 obitelji, Gorica 6, a Sovići, koji su prevedeni kao **Aksovići** 5 domova. Popisana je i Podbila sa 7 domova i selo Lukavac ¹²^a sa 3 doma. U makarskom primorju popisano je više sela neposredno uz samo mjesto Makarsku, koja tada nije bila u turskoj vlasti, kako smo već vidjeli. To su Bast, Makar, Podgora, Brela i druga. Tu je popisani i vlaški džemat Ivana Kačića sa više sela. Vojvoda Vladimir, također vlaški vojvoda popisani je „u nahiji Mostar“. Imao je 82 doma. Nije označeno gdje su bile smještene te obitelji. Navedeno je, doduše, više seoskih baština u kojima žive Vlasi. Kod svih ovih sela nije upisana bilo kakva poreska obaveza, bilo u novcu ili u naturi.¹³ Prije bi se reklo, iako se radi o poreskom, katastarskom defteru, da je ovaj popis imao više propagandni karakter. Možda popis onih džemata i obitelji koje priznaju tursku vlast, iako ona, de jure, nije bila uspostavljena, niti učvršćena. Svakako, da će ovaj popis, zajedno sa drugim činjenicama, kao i dodatnim istraživanjima, pomoći da se rasvijetli, do sada veoma povijesno neistraženo, razdoblje početka turske vlasti u Hercegovini, kojoj je tada pripadala Imotska krajina i makarsko primorje.

Poslije Popisa 1475 – 1479. Turci su izvršili više popisa koji se odnose na Hercegovачki sandžak.¹⁴ Susretljivošću mra Ahmeda S. Aličića, suradnika Orijentalnog instituta u Sarajevu u posjedu smo dijela Poimeničnog popisa Hercegovine iz 1585. godine.¹⁵ U ovom popisu Sovići i Gorica spominju se više puta. Oba sela pripadaju nahiji Imotski u Imotskom kadiluku. Sovići su ovdje prevedeni kao OKSOVIĆI.¹⁶ Nema sumnje da je to današnje selo Sovići. U selu ima filurdžija i oni podliježu vlaškom statusu, pa nisu ovdje pojedinačno popisani. Odmah u početku naređuje se da „svi osim filurdžija gospodaru timara daju desetinu i plaćaju ispendžu.“¹⁷ U Sovićima su bili timari Osmana dizdara tvrđave Bobjak,¹⁸ u ruci Alije Husina, posadnika tvrđave Imotski i Balije Ilijasova posadnika tvrđave Vrgorac. U Sovićima je bilo sedam baština: Ostojina, Vladislavova, Marka Dinićeva, Milića Paškina, Radosava i Radoja Tomaševa, Burhana Turhanova i Boriljca Rajkova, sina Radavčeva. Nalazio se i čajir (livada), te četiri motike loze. Sve ostale baštine su ěift, osim Radosava i Radoja Tomaševa. Baštinu nikada ne drži vlasnik. On se vodi de jure, dok je baština u drugoj ruci. Tako baštinu Ostojinu drži Lutfija Jusufov i Memija Lutvijin (vjerojatno otac i sin), Vladislavovu Milorad, pa Vuk Petrijin, Šimun Mihovilov, Stupa i Marko iz Gvozda i ostali kompanjoni. Baštinu Marka Dinićeva drži Alija Mesuhov,

te Hizir Jusufov, dok se baština Milića Paškina nalazi u ruci Hamze Isina i Mehmeda Mustafina. Baština Radosava i Radoja Tomaševa u ruci je Martina Radojeva (možda sina Radoja Tomaševa). Baštinu Burhana Tomaševa drži Redžep Ahmedov i Husein Oručev, a baštinu Boriljca Rajkova Džafer Bajazidov. S obzirom na veliki porez u novcu i desetinu od zrnatih usjeva i drugih poreza, radilo se o većim kompleksima zemljišta.¹⁹

Mezra Radonje sina Radovana (vjerojatno u polju) bila je u posjedu stanovnika sela Gorica, u timaru Mehmeda, čehaje tvrđave Ljubuški. Ne navode se imena. Najvjerojatnije radi se o osobama s vlaškim statusom, koji su se posebno popisivali.²⁰ U selu Gorica je zemin Šimuna Tomina iz istog sela, u timaru Mustafe Mehmedova, serbuljuka tvrđave Imotski. Jedini slučaj u ovom popisu odnosi se na Goricu. U Gorici je, izgleda, postojala družina, koja je ubirala carinu, pa je za to oporezovana sa 50 akči godišnje. I zakup carine bio je u timaru Hasana Ahmedova, posadnika tvrđave Imotski.²¹ U Gorici, u timaru Kurdalije, posadnika tvrđave Imotski, boravili su hajmani.²²

U dijelu ovoga Popisa s kojim raspolažemo obuhvaćen je Imotski kadiluk i Ljubuška nahija. U ovom dijelu turske carevine nalazile su se tvrđave Ljubuški, Vrgorac, Imotski, Proložac, Rog, te Bobjak. Ove tvrđave držale su posade. Njihovi posadnici, počevši od dizdara pa do posljednjeg posadnika bili su timarnici, kojima su za račun vojne službe i zasluge u osvajanjima dodjeljivana zemljišta, nekada blizu tvrđave, a nekada i dalje. Tako se na pr. na ovom području sreću timarnici, posadnici tvrđave Blagaj i tvrđave Čačvina, ili na pr. posadnici tvrđave Vrgorac imaju timare sjeverozapadno od Imotskog.

Tvrđava Imotski i njena mahala muslimana, kako se doslovno nazivala pripadala je Mustafi Skenderovu, Baliji sinu Pavalovu, koji je bio filurdžija, dakle imao je vlaški status. Otac mu je bio kršćanin što znači da je Balija primio islam. Mi ne znamo kada. Svi posadnici tvrđava bili su muslimani.²³ U Vinjanima, Vincu, kako je prevedeno ovo selo u ovom popisu,²⁴ nalaze se livade, u timaru posadnika tvrđava Imotski i Bobjak. Livadu zv. Jesenica, u blizini tvrđave Imotski, držali su Mehmed-aga i Mustafa-aga, u timaru Alije Osmanova posadnika tvrđave Bobjak. Tu negdje, oko tvrđave, nalazili su se i hajmani.²⁵

Mezra Ružići (drugi naziv Božjak) i mezra Grude imali su ribnjak, koji se najvjerojatnije nalazio zapadno od Prispe, između današnjih Ružića i Gruda. Oni „koji love ribu“ dužni su vlasniku timara Mehmed-agi, dizdaru tvrđave Rog, davati desetinu.²⁶

U ataru sela Vinac nalazio se čifluk Hasan-aga Blaće koga su držali sinovi Mehmed-agini Ahmed-aga i Mehmed-čehaja. Te su zemlje bile poznate pod imenom **gosta krstjani**, u timaru Ahmeda, posadnika tvrđave Bobjak i Saliha i Mustafe, sinova Alijinih, posadnika tvrđave Imotski.²⁸ Hajmani, koji imaju vlaški status spominju se u Drinovcu (Drinovcima), Grudama, Poljicima i Dutupu (?). Nisu posebno popisani. Opet se spominju Ružići ili Lužjak sa trojicom hajmana. Po imenima bi se reklo da su kršćani Mate, Matija i Vid **Došlac** (?). U selu Drinovci je baština Paškina, u ruci Šimuna sina Miloševa, koji ima vlaški status.²⁹ Hajmani u Gorici su filurdžije, vlaški status. Spominje se i baština Milka Jurajeva iz sela Gornji Stozin (?). Baština je u Gorici. Tu je upisana i mezra **Bilo polje**, koja i sada nosi to ime, a nalazi se u Drinovačkom dijelu Bekijskog polja. Tu su tri kuće, filurdžije.³⁰

U selu Dračeviče – timar Velijin na rijeci Čelinji³¹ locirana su dva mlina i stupa u posjedu braće, Vukosava, Boška i Radivoja, sinova Andrijinih a u selu Podsel, timar istog Velije jedanaest mlinova na istoj rijeci Čelinji. Lokalitet Čelinja nalazi se i danas u Peći, pa nije sporno da su svih trinaest mlinova i stupa tu bili locirani. Podsel ili Dračeviče bio je naziv za današnju Peć i jedan dio Tihaljine, nizvodno od Peći, vjerojatno Kordiče i Rašiče ispod strane.

Baština Matičeva, u ruci Nikole, locirana u Ružićima, pripadala je Ljubuškom. U Vincu je zemin Sinanov, u ruci Osmana Musina, timar Osmana dizdara tvrđave Bobjak. Tu je i ribnjak **Plavino** (vjerojatno Plavilo kod jezera Krenica u Drinovcima) timar spomenutog Osmana, koga drži Ivan sin Stipanov. U Gorici opet hajmani, timar Kurdalije, posadnika tvrđave Imotski, trojica kršćana (po imenima filurdžije, imaju vlaški status.³² Sve

do sada navedena naselja pripadala su Imotskom kadiluku, izuzev dijela Ružića, koje malo prije spomenusmo. Nije nam poznato zašto su upisani pod Imotskim kadilukom.

Nahiji Ljubuški, tada Mostarskom kadiluku, pripadala su mnoga naselja današnje Bekije, čiji se nazivi, kojih sada nema, ne mogu ubicirati.

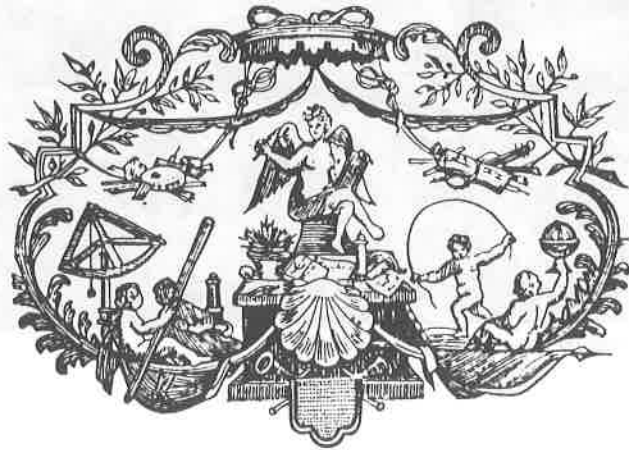
Selo Ljubuški sa samom varoši Ljubuški držali su muslimani. Bilo je nešto manje i kršćana. Prema broju popisanih Ljubuški je imao više stanovnika nego Imotski. Filurdžija Matija Kovačev držao je zemljište u ataru Ljubuške Nahije, iako je stanovao u Ružićima. Tu su i trojica muslimana čiji očevi su bili kršćani (Hasan Matijašev, Hasan Pavalov, Alija Vukasov. U Klobuku je bio dernek (panađur) na Ilindan, a isto tako na Petrovdan u Dusini kod Vrgorca. Za taj dernek se plaćala tržna taksa 200 akči. Dernek se održavao i u Crnićima, sada općina Stolac, koji su tada pripadali Ljubuškom. U selu Vrhovniku (?) Selar sin Tomin, koji je stanovao u Tihaljini, plaćao je vlaški porez odsjekom 140 akči, a u selu Brda (sada dio Tihaljine) obrađivali su vinograde i zemlju veći broj filurdžija, među kojima je bilo i nekoliko muslimana. Interesantno je, iako su svi zajedno popisani, plaćali su različite iznose na ime poreza (neki 50, najveći dio 100, a Selar Tomin 140 akči), sve odsjekom.³³

U Tihaljini su postojale dvije vlaške baštine. Svaka je plaćala na ime filurije po 163 akče. Prva je baština Dragićeva u ruci Ivana Nikolina, a druga Ivana sina Vuksanova. Obje baštine su u timaru Mustafe Mehmedova, posadnika tvrđave Vrgorac.³⁴ U to vrijeme sijala se pšenica, ječam, proso, sijerak, zob, krupnik, podizani su vinogradi, plaćana desetina na med, plaćan porez na sitnu stoku. Nismo vidjeli da se plaćao porez na krupnu stoku. Valjda zato, jer se krupna stoka uzimala za vojne pohode.

- 1 Sumarni popis bosanskog sandžaka, Istanbul, Belediye kutuphanesi, Cevdet Yazmalari No – 6, – H. Šabanović, Bosanski pašaluk, Sarajevo 1982. str. 106.
- 2 Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina 1475 – 77, Orijentalni institut Sarajevo, defteri 94.
- 3 A. Ujević, Imotska krajina, Split 1953. str. 69. Usp. Ljubić Listine X, Listine o odnošajima Južnih Slavena i Venecije, Zagreb 1868-1891.
- 4 Ujević, n. dj. str. 69. Usp. B. Poparić, Hercezi sv. Save, Split, 1895. st. 77.
- 5 Ujević, n. dj. str. 69, Usp. Poparić, n. dj. str. 94.
- 6 Ujević, n. dj. str. 69, 70. U „U arhivalnoj knjizi Omiškog samostana za 1493. godinu stoji: „... koji grad Turčin osvoji 1493. g.“ Makarska je pala u turske ruke 1499. g. (Ujević, n. dj. str. 91).
- 7 Ujević, n. d. tsr. 69, 70. Usp. Poparić, n. dj. str. 99.
- 8 A. Mijatović – Z. Kordić Župa Tihaljina, Duvno 1989. str. 115, Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina, Orijentalni institut Sarajevo, 1985. defteri 94, priredio i preveo Ahmed S. Aličić.
- 9 Aličić n. dj.
- 10 Hazim Šabanović, Bosanski pašaluk, Sarajevo 1982, povijesna karta Bosanskog sandžaka 1469. godine, iza str. 128.
- 11 Aličić, n. dj.
- 12 Aličić, n. dj.
- 12a Danas dio sela Gornji Sovići, Lukovac.
- 13 Aličić, n. dj.
- 14 Popisa, koji se odnose na Hercegovinu ima više, ali još nisu prevedeni i dostupni javnosti. Vidi: Šabanović, n. dj. str. 106-108.
- 15 Tapu ve kadastro Ankara 483 i 484 (7 i 8). Fotokopija u Orijentalnom institutu Sarajevo. Za hvaljujem mru Aličiću na ustupljenom rukopisu.
- 16 Aličić, n. dj. str. 1087. U Propisu 1475-77 Sovići su Aksovići.
- 17 Porez kršćanske raje spahiji na zemlju.
- 18 Nije nam poznato gdje se nalazila tvrđava Bobjak.
- 19 Aličić, n. dj. 1087.
- 20 Aličić, n. dj. str. 1088.
21. Aličić, n. dj. str. 1089.
- 22 Lica bez stalnog boravka.
- 23 Aličić, n. dj. str. 1079.

- 24 U Popisu 147. naselje je prevedeno kao **Vinjani** kako se i danas zove. Vjerojatno, prevodilac nije dobro pročitao. Vinac (Vijenac) je naselje ili ulica koja je locirana na padinama.
- 25 Aličić, n. dj. str. 1079, 1080.
- 26 Aličić, n. dj. 1082.
- 27 Isto.
- 28 Aličić, n. dj. str. 1082.
- 29 Aličić, n. dj. str. 1092.
- 30 Aličić, n. dj. str. 1093.
- 31 Aličić, n. dj. str. 1094.
- 32 Aličić, n. dj. str. 1096, 1097.
- 33 Aličić, n. dj. str. 1102, 1103
- 34 Aličić, n. dj. 1114
- 35 Aličić, n. dj. 1109

ZVONKO KORDIĆ, dipl. iurist

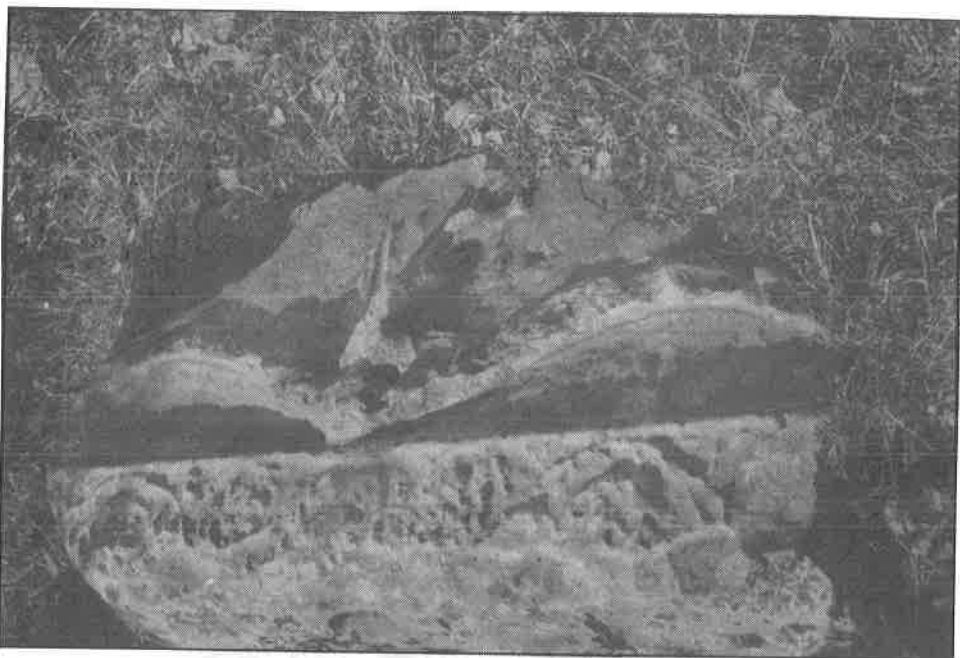
SPOMENIK S LIKOM RIMSKOG BOGA IZ MIŠA

Po Marku Vegi u Grudama, u zaseoku Miši, uz cestu Imotski – Grude na kamenu prikazan je rimski bog Hermes (Merkur). Kamen je vjerovatno bio postavljen u pose-

ban hram ukoliko nije stajao u kući rimskog veterana (isluženog vojnika). To je zaključio po izrađenim rupama na spomeniku od kamena.

Napomena: Podatak korišten iz: M. Vego „Bekija kroz vijekove“, Sarajevo 1964, str. 22. i 24.

Pripremio: Vlado Bogut

Spomenik s likom rimskog boga iz Miša u Grudama.

PREZIMENA U TIHALJINI OD GOD. 1743. DO 1911.

„Tihaljina ima rijeku svoga imena – zapisao je fra Petar Bakula god. 1867. – te Jakšenicu i Nezdravicu. Imala je jednu znamenitu utvrdnu, crkvu svetog Ilije (koje zidovi strše i sada), mnogo veličanstvenih velikaških nadgrobnih spomenika“. Zidovi i kameni spomenici i u današnje vrijeme pokazuju generacijama da je i ovdje kamen jedini vidljivi, dugotrajni i sigurni svjedok davne prošlosti. I baš u kamenu nalazimo svjedočanstva rimske prisutnosti u Tihaljini. Brazde u živom kamenu, koje su usjekla zaprežna kola svjedoci su dvije tisućne prošlosti i povezuju tu prošlost uz Rimljanu. Naime, prema ostacima u kamenu utvrđeno je da je porječjem rijeke Tihaljine prolazila rimska cesta i produživala se porječjem rijeka Mlade i Trebižata. Ta cesta predstavlja dio primorske magistrale koja je spajala dva znamenita rimska grada: Salonu i Naronu. U Tihaljini kod Rašića kuća postojala je rimska stanica ad Fusciana (Aufustianis).

Godine 1599. spominje se župa Tihaljina. S pravom se možemo upitati a što se događalo u Tihaljini u vremenskom rasponu koji započinje prestankom rimske dominacije u Iliriku i završava spomenutom godinom? Zasada je nemoguće dati točan i

iscrpan odgovor na traženo pitanje. Jedino ruševine i nadgrobnni spomenici – kako navodi i fra Petar Bakula – daju generacijama odgovor prekriven fragmentarnošću, neispitanošću i zaboravom. Taj nepoznati dio prošlosti sela Tihaljine, kao i ostalih sela u Bekiji, ne zaustavlja se s godinom 1599. nego se nastavlja i kroz slijedeća stoljeća.

Iz novije povijesti sela Tihaljine izdajamo popise prezimena iz god. 1743, 1768, 1851. i 1911. pružajući stanovnicima sela Tihaljine mogućnost da se upoznaju s prezimenima koja su živjela na istom području kroz zadnjih 170 godina.

1. Popis obitelji u Tihaljini god. 1743.

Godine 1623. u izvještaju franjevačke provincije Bosne Srebrne spominje se župa Tihaljina. Od tada pa sve do ponovnog oživljavanja župe Tihaljina (1889.) podatke o Tihaljini nalazimo zajedno s jednom župom u Bekiji koja se nekada naziva Drinovci a nekada Ružiči. U izvještaju iz god. 1743. susrećemo po prvi put popis imena i prezimena obitelji koje su živjele u Tihaljini. Evo tog popisa:

R. br.	Ime i prezime	broj odraslih	broj djece
1.	Ante Ančić	5	3
2.	Grgo Ančić	6	5
3.	Toma Biassić (Biašić)	6	5
4.	Stjepan Bilonjić	7	3
5.	Ivan Bukić	7	8
6.	Ivan Čepo	3	1
7.	Karlo Čović	5	2
8.	Grgo Čuvalo	6	1
9.	Mate Eressa (Ereš?)	5	—
10.	Andrija Kolak	3	—
11.	Ivan Kolak	7	1
12.	Ivan Kordić	12	6
13.	Jure Leko	5	1

R. br.	Ime i prezime	broj odraslih	broj djece
14.	Lovro Lekušić	6	3
15.	Luka Lukenda	8	6
16.	Nikola Milas	5	5
17.	Ante Mlinarević	4	8
18.	Josip Perić	4	4
19.	Toma Perić	5	-
20.	Marko Primorac	6	5
21.	Stjepan Primorac	9	7
22.	Josip Rasić (Rašić?)	9	3
23.	Mate Rasić (Rašić?)	8	6
24.	Pilip Tolić	6	1
25.	Ivan Vrebac	4	2
26.	Božo Vuiavić	6	3
		157	89

Godine 1743. na području sela Tihaljine živjelo je 26 obitelji (21 različito prezime) sa 246 osoba.

2. Popis obitelji u Tihaljini god. 1768.

U popisu iz god. 1768. broj obitelji u Tihaljini se povećao za 15 obitelji, a broj osoba se povećao od 246 na 324 (za 78). U tom popisu susrećemo neke novine:

R. br.	Ime i prezime	broj odraslih	broj djece
1.	Bernardin Ančić	4	1
2.	Ivan Ančić	8	3
3.	Josip Ančić	2	2
4.	Grgo Bilonjić	5	3
5.	Jure Bukić	1	2
6.	Mate Bukuć	4	-
7.	Nikola Bukić	4	1
8.	Stjepan Biosić (?Biašić)	9	2
9.	Josip Buklišić	2	3
10.	Stjepan Bunozić	3	3
11.	Ivan Čepić	7	3
12.	Mate Čović	2	2
13.	Margarita Garbavčević (Grbavčević)	1	3
14.	Nikola Gledić	2	4
15.	Gašpar Kolaković	2	3
16.	Grgo Kolaković	2	5
17.	Pavao Kolaković	3	-
18.	Andrija Kordić	4	1
19.	Mate Kordić	7	2
20.	Mate Kordić	4	-
21.	Jure Kordić	3	5
22.	Nikola Lekić	8	-
23.	Mate Lekušić	4	1
24.	Jure Lukendić	5	2
25.	Franjo Lukendić	5	2
26.	Mate Lukendić	5	3
27.	Nikola Milasović	7	2

R. br.	Ime i prezime	broj odraslih	broj djece
28.	Blaž Mlinarević	5	2
29.	Ivan Mlinarević	9	4
30.	Grgo Perić	12	13
31.	Toma Perić	2	4
32.	Božo Primorčević	5	3
33.	Lovro Primorčević	4	3
34.	Nikola Primorčević	7	4
35.	Ante Rašić	2	5
36.	Nikola Rašić	6	6
37.	Filip Rašić	16	9
38.	Gašpar Tolić	3	3
39.	Ivan Tolić	7	—
40.	Ivan Vrebčević	4	1
41.	Josip Vut(?)avić	7	7

Kad međusobno usporedimo prezimena obitelji koje su živjele u Tihaljini god. 1743. s prezimenima iz god. 1768. susrećemo nekoliko novina. Te novine možemo podijeliti u četiri skupine:

- 1) spominjanje novih prezimena,
- 2) nespominjanje nekih prezimena iz popisa god. 1743.
- 3) lingvističke promjene nekih prezimena i
- 4) razliku u pisanju suglasnika i samoglasnika kod nekih prezimena.

Odgovarajući na spomenute probleme možemo reći slijedeće:

1. Konstatirajući razliku u pisanju suglasnika i samoglasnika u navedena dva dokumenta možemo zapaziti razlike u prezimenu Biassić (Biašić) — Biosić: Perrić — Perić; Rasić (Rašić?) — Rašić i Vuiavić — Vutavić. Radi lakšeg pregleda možemo klasificirati spomenuta prezimena u tri skupine.

a) Što se tiče prezimena Biassić — Biosić i Vuiavić- Vutavić postoji vjerojatnost da je učinjena pogreška pisanja (lapsus calami) pri pisanju samoglasnika a-o i i-t.

b) Pisanje prezimena Perić god. 1743. je dvostruko sa jednim suglasnikom r i udvojenim rr. Može biti da je naglasak pri izgovoru dviju navedenih obitelji bio različit.

c) Što se tiče pisanja hrvatskog suglasnika š u izvještajima koje smo susreli uobičajeno je da se piše u latinskim dokumentima sa udvojenim ss. U izvještaju iz god. 1743. nalazimo dokaz i potvrdu kod pisanja prezimena Biassić, Ereš i Lekušić. Da se prezime Rasić u to vrijeme izgovaralo Rašić bio bi taj suglasnik transkribiran sa udvojenim ss. Naprotiv, u izvještaju iz godine 1768. prezime je transkribirano sa udvojenim ss, pa možemo zaključiti za sigurno da se u to vrijeme spomenuto prezime izgovaralo Rašić.

Prije nego prijedemo na odgovor koji je povezan uz problem spominjanja novih prezimena u izvještaju iz god. 1768., te neskanka ranije spominjanih prezimena i konačno na problem lingvističke promjene pojedinih prezimena, želimo upozoriti na članak „Sudbina prezimena Knezović u Rasnu“ objavljenom u Naša Ognjišta, III (1973) br 3 koji može potaknuti neke čitaoce da nam pošalju zapisanu tradiciju koja je povezana uz njihovo prezime.

2. Najzgodnije je — tako rekuć — dati odgovor na lingvističke promjene u produženom pisanju nekih prezimena. U Tihaljini prema navedenim izvještajima susrećemo god. 1768. različite završetke prezimena: Čepo — Čepić, Kolak — Kolaković, Leko — Lekić, Lukenda — Lukendić, Milas —

Milasović, Primorac – Primorčević i Vrebac – Vrebčević. Navedene promjene završetaka pojedinih prezimena su u duhu hrvatskog jezika. Te promjene ćemo susresti i u kasnijim popisima pojedinih prezimena. Ustanovit ćemo, konačno, da su se neka prezimena u Tihaljini povratila na prvotno prezime (Čepo, Kolak. . .)

3) U izvještaju iz god. 1768. ne spominju se prezimena Čuvalo i Ereš?. Obitelji sa spomenutim prezimenom moguće je da su odselile iz Tihaljine, ili da su izumrle za vrijeme kuge ili – što izgleda najvjerojatnije – da su izmijenili stara prezimena s novim.

4) God. 1768. susrećemo u Tihaljini

tri nova prezimena: Bukliašić, Bunozić, Gledić i Garbavčević (Grbavčević). Prezime Bukliašić je, po svoj prilici, nastalo od starijeg nadimka koji je povezan uz bukliju. Prezime Gledić je također nastalo od nadimka. Bunoze susrećemo god. 1743. u Drinovcima pa postoji mogućnost da je Bunozić potomak obitelji Bunoza iz Drinovaca. U Tihaljinu je mogao doseliti ili uvjenčati se. Prezime Grbavac susrećemo god. 1743. u Vojnićima. Uz normalni produžetak tog prezimena novo prezime Grbavčević u Tihaljini moglo je doći doseljavanjem ili – što je vjerojatnije – uvjenčavanjem.

3. Popis muških osoba u Tihaljini iz god. 1851.

Prema dokumentu koji se čuva u državnom arhivu u Beču Kab. Act. 384/1814 str. 17. god 1813. posjedujemo sumarni prikaz sela, koji glasi:

	br. kuća	br. odraslih	br. djece
Tihaljina (s ove strane)	34	127	77
Tihaljina (s one strane)	33	109	92
	67	236	169

Dvadeset godina kasnije (1833) u Tihaljini je živjelo 459 osoba (261 odrasle i 189 djece) u 79 kuća. Uz navedene sumarne preglede sela Tihaljine iz prve polovice XIX. stoljeća, nismo našli popisa obitelji po prezimenima koje su tamo kroz to vrijeme živjele. Tek god. 1851. našli smo „Tevter od Arača xupe Ruxichke“ koji se čuva u našem Arhivu, **Spisi nastanka Kustodije**, sv. 3. U spomenutom tevtetu nalazi se popis svih rođenih muškaraca u Tihaljini (f. 73v-78v). Popis muškaraca je vršen onako kako su do koje kuće dolazili pobirači harača. Iz popisa se može upoznati put kupljenja harača i mjesto (zaseoci) u kojima su pojedina prezimena živjela kao i broj kuća. Stoga će i ovaj popis slijediti popis po obiteljima kako stoji u tevtetu: uključujući među zbroj muškaraca i kućedomaćina:

R. br.	Ime i prezime	Broj godine kuće domaćina	Broj muškaraca u kući
1.	Ante Rašić	46	3
2.	Ivan Rašić	35	5
3.	Matiša Mlinarević	40	5
4.	Marko Mlinarević	88	7
5.	Mate Perić	31	3
6.	Grgo Perić	60	2
7.	Ante Rudež	60	4
8.	Martin Perić	44	8
9.	Matiša Perić	50	9
10.	Frane Vrebac	26	1
11.	Stipan Tolić	55	4
12.	Filip Tolić	54	2
13.	Marko Tolić	43	4
14.	Jure Kolak	40	6

R. br.	Ime i prezime	Broj godine kuće domaćina	Broj muškaraca u kući
15.	Grgo Kolak	14	1
16.	Luka Kolak	49	4
17.	Pavo Kolak	55	6
18.	Ivan Kordić	62	15
19.	Zele(nika) Kordić	21	3
20.	Ivać Kordić	45	3
21.	Stipan Kordić	31	4
22.	Dužo Mi(j)atović	55	3
23.	Šimun Mlinarević	67	4
24.	Stipan Čepo	24	4
25.	Marko Kordić	65	3
26.	Jakov Kordić	41	2
27.	Ivan Kurilj	24	1
28.	Luka Kordić	42	2
29.	Bernarda Kordić	75	2
30.	Jure Kordić Gale	55	4
31.	Jure Bunoza	50	3
32.	Jakov Bukić	51	2
33.	Ivan Bukić	28	2
34.	Jakov Mikulić	51	6
35.	Toma Tomas	52	3
36.	Šimun Tomas	75	3
37.	Grgo Kordić	63	3
38.	Ivan Kordić	61	5
39.	Blaž Kordić	14	3
40.	Marko Roso	45	1-
41.	Jozo Kordić	59	4
42.	Božo Rašić	55	5
43.	Petar Rašić	23	2
44.	Ivan Rašić, mali	50	5
45.	Bariša Čepo	38	4
46.	Ivan Gabrić	30	1
47.	Juro Gabrić	43	3
48.	Andrija Čepo	51	6
49.	Petar Leko	66	11
50.	Andrija Mlinarević	65	5
51.	Martin Mlinarević	60	6
52.	Mate Mikulić	54	4
53.	Mate Lukenda	71	3
54.	Luka Lukenda	66	6
55.	Andrija Lukenda	65	6
56.	Petar Primorac	68	2
57.	Perija, Mi(j)atović	40	4
58.	Bariša Primorac	30	4
59.	Ivan Primorac	50	9
60.	Jure Andrić i Lucija Petrilj	55	3
61.	Grgo Andrić	62	3
62.	Jure Jurilj	46	3
63.	Bože Primorac	55	1
64.	Ivan Mi(j)atović	78	8
65.	Bariša Mlinarević	56	4
66.	Mate Mlinarević	45	3
67.	Toma Millas (Milas)	66	8
68.	Ivan Ančić	55	4
69.	Petar Mlinarević	56	3
70.	Jure Millas (Milas)	61	4
71.	Perkan Millas (Milas)	39	6
72.	Ante Millas (Milas)	37	5
73.	Pavo Primorac, Bile	69	7
74.	Marko Millas (Milas)	55	2

Slijede zatim imena i prezimena **napoličara** čija su prezimena većinom strana navedenim prezimenima u Tihaljini. To nam daje vjerojatnost da su te obitelji — uz ona prezimena koja su već spominjana u

Tihaljini — doselile sa strana. U teveru se ne nastavlja jadni broj dosada navedenih obitelji. Visina harača je ipak za sve ista — 15 groša. Mi nastavljamo navoditi ove obitelji uz redni broj, kako slijedi:

R. br.	Ime i prezime	Broj godine kuće domaćina	Broj muškaraca u kući
75.	Andrija Vekić	31	2
76.	Jakov Arambašić	41	2
77.	Franjo Opažak	42	3
78.	Ante Ivandić	52	2
79.	Paško Ivandić	40	2
80.	Mate Vranješ	51	2
81.	Stipan Vranješ	60	1
82.	Ze(le)nika Vranješ	44	2
83.	Marko Vranješ	49	2
84.	Grgo Ivandić	45	1
85.	Mijo Vranješ	46	2
86.	Jozo Roso	55	1
87.	Jozo Roso, Mali	50	1
88.	Ilija Roso	46	1
89.	Jure Roso	41	2

Popis obitelji s imenima muškaraca u Tihaljini završava sumarnim rezultatom „usve ovdje arača 233“. Od harača je bilo oslobođeno 97 muških osoba. Razlozi oslobođanja od harača su slijedeći „nejaki“ (69), „sakat“ (12), „ćoravi“ (7), „pridorljiv“ (4), nejaki „blizanci“ (4) i „manit“ (1).

Od god. 1851. pa sve do danas posjedujemo više sumarnih izvještaja iz Tihaljine. Uz sumarne izvještaje o brojčanom kretanju stanovništva najzanimljivije je ono što je zapisao fra Petar Bakula o Tihaljini. „U Tihaljini — piše spomenuti fra Petar god. 1868. — ima mnogo mlinica većeg značenja. S obzirom na obilje vode i na prikladnost mjesta spretni ljudi bi mogli podići ondje više vrlo korisnih strojeva. Nad izvorom Tihaljine — nastavlja isti pisac — prema Plocima ima velika i glasovita pećina, za pristup zgodna, koja bi mogla primiti više tisuća ovaca. Tihaljina ima željezne rudače i ugljena te odličnu pašu za pčele“. Uz spomenute izvore na području Tihaljine fra Petar napominje da se ovdje

nalaze „još dva s posebnim imenom: Modro oko i Bartulovo vrilo, za koje kažu da je osobito ljekovito“.

4. Popis prezimena u Tihaljini god. 1911.

Godine 1889. obnovljena je drevna župa u Tihaljini a iz god. 1911. posjedujemo popis obitelji sa brojem članova. Taj popis se čuva u našem Arhivu: **Spisi Provincije**, sv. 36. ff. 259r-262v i u duplikatu ff. 268r-271v. Dokumentat je najprije potpisao župnik fra Anđeo Glavaš, za njim su ga potpisali:

Jure Leko, glavar u Tihaljini, Ivko Milan, Jozo Rudež, Mate Leko, Jure Kordić, Grgo Kolak, Petar Perić, Nikola Perić, Franjo Lukenda, Mate Franješ, Stipe Rašić, Petar Kordić, Jozo Kordić, Andrija Čepo i Ivan Mikulić, kao aktuelni seoski vijećnici. Za njima slijede potpisi kućedomaćina „za se i za svoju obitelj od članova“, navodeći broj članova. Kad poredamo po abecedi prezimena navedenih potpisa onda dobivamo slijedeći prikaz:

Akmažić	2	kuće	9	članova
Ančić	3	"	15	"
Bukić	2	"	17	"
Bunoza	1	"	9	"
Čepo	9	"	71	"
Čorliuka	1	"	8	"
Franješ	2	"	16	"
Gabrić	1	"	7	"
Kolak	3	"	20	"
Kordić	18	"	105	"
Leko	12	"	102	"
Lukenda	8	"	77	"
Mijatović	5	"	42	"
Mikulić	3	"	15	"
Milas	7	"	64	"
Mlinarević	18	"	144	"
Perić	19	"	129	"
Primorac	3	"	23	"
Rašić	20	"	116	"
Roso	1	"	3	"
Rudež	4	"	27	"
Šimić	2	"	10	"
Tolić	2	"	12	"
Tomas	7	"	45	"

Popis katoličkih obitelji u Bosni i Hercegovini iz godine 1742. (prva stranica); ARHIV PROPAGANDE u Rimu SOCG sv. 720, f. 133r

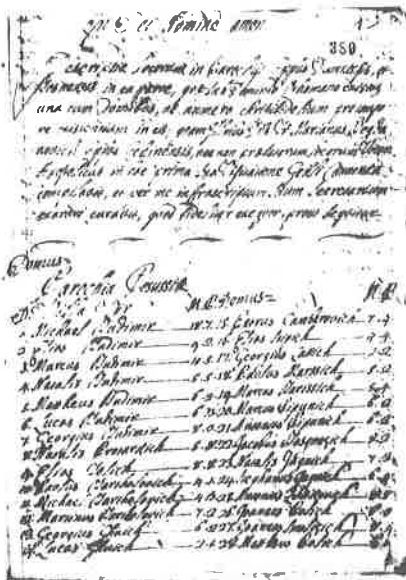
Završetak popisa iz god. 1742. ARHIV PROPAGANDE u Rimu, SOCG, sv. 720, f. 178v

Handwritten manuscript page showing a list of names and numbers, likely a census record. The text is written in Latin and includes a list of names followed by numbers, possibly representing family counts or property values.

Descriptio P. Dragičević an. 1743
Archivum S. Congr. de Prop. Fide, vol. 720, f. 133r

Handwritten manuscript page showing a list of names and numbers, likely a census record. The text is written in Latin and includes a list of names followed by numbers, possibly representing family counts or property values. There is a large dark stain on the right side of the page.

Descriptio P. Dragičević an. 1743
Archivum S. Congr. de Prop. Fide, vol. 720, f. 178v

Descriptio M. Bogdanović an. 1768
 Archivum S. Congr. de Prop. Fide, vol. 824, f. 389r

Descriptio M. Bogdanović an. 1768
 Archivum S. Congr. de Prop. Fide, vol. 824, f. 455r

Ako bacimo letimičan pogled na prezimena koja susrećemo u tevturu iz god. 1851. i popisu iz god. 1911. zapaziti ćemo da je oblik pisanja prezimena – za prezimena koja još postoje – u oba popisa gotovo kao danas. Od novih prezimena susreli smo prezimena: Akmadžić, Corluca, Franješ i Šimić. U zadnjem popisu ne susreću se prezimena: Andrić, Jurilj, Kurilj, Petrilj, Vekić i Vrebac, a od napoličara ne spominju se prezimena Arambašić, Ivandić i Opažak, dočim je prezime Vranješ, po svojoj prilici promijenjeno u Franješ.

ZAKLJUČAK

Prostor nam ne dozvoljava da na temelju navedenih popisa prezimena u Tihaljini

napravimo kronološki razvoj i pojavu pojedinih prezimena na ovom teritoriju Bekije. To prepuštamo samim čitaocima ili za drugu prigodu.

Četiri popisa prezimena u vremenskom razdoblju od kojih 170 godina je vizuelni prikaz povijesti pojedinih prezimena u Tihaljini. Na vidan način zainteresirani mogu ustanoviti koja prezimena u Tihaljini imaju daljnju a koja bližu prošlost, bar na ovom teritoriju. Nadamo se, da će ovih nekoliko šturih prikaza „izvući“ iz zaborava mnoštvo tradicija koje su vezane uz pojedina prezimena u Tihaljini i kod drugih čitalaca.

Dr. Andrija Nikić

GROZNO KOLO GORIČKO NA STJEPANJ-DAN

Dizdar, zapovjednik tvrđave goričke,¹ imađase jedinicu kćerku, Eminu. Tri niza žutih dukata vezaše joj vrat, bjelji od labudova perja; grivna krupnoga bisera plela joj se oko kose, žute kao dozreo žitni klas; nosila je svilene dimije, plave kao nebo, a prsluk od crne kadife, zlatom izvezen, priljubio joj se kao da je prirastao oko tanka struka: kapica, sva zlatom našarana pokrivala je lijepu joj glavu, a sa kape zlatna kíta do plećih joj sizala; demalije na malim nožicama vrijedite su punijeh sto dukata. Vitka i visoka stasa, sva gorijaše od žeženog zlata i prelijevaše se u djevičanskome narančastom duvaku. Baš ljepotica nad ljepoticama.

Aga imotski² imao je sina Muju, na daleko čuvena kao po izbor konjanika, hrabra junaka i strašna mejdandžiju. O njemu se pripovijedalo kao o Kraljeviću Marku. Jedni veljahu, da je kroz tolike opasnosti sretno glavu iznosio, drugi da je s vilama ljubav provodio, treći da je s hajducima bojak bio i na mejdanu glave im odnosio.

Nazrijeviši on jednom kćerku Dizdara goričkog, mahnito se u nju zaljubi a djevojka mu na ljubav jednakom ljubavlju odvrati. Plam potajni, neosjetljivi u tren oka obuze ta dva mladenačka srca.

Ali gle nesreće! Mladi sin age imotskoga imađase moćnog suparnika u osobi sina bega Runovića,³ kojega djevojčini roditelji veoma zavoliše i odlučiše da njemu dadu lijepu Eminu.

Svadba bi ustanovljena na Stjepanj-dan, idući kršćanski svetac. Licem na Stjepanj-dan okupio se nebrojen narod ispred crkve na ravnici da kolo igra.

U kolu bijahu sin age imotskog i onog bega Runovića sa Dizdarem. Na jedan put začuše se kubure, — znak mejdana. Dva junaka — Mujo imotski i Halil runovići — na britke se sablje po igrištu potjeraše, na očigled malog i velikog. Mladoženji runovićkom loša sreća bila, jer mu onaj imotski glavu odrubi. Pograbilviši tada dragu svoju i bacivši je na konja preda se, zaleti se niz goričko polje pjevajući i popijevajući: „O ružice svih druga carice! — Kolo se je vilo i dovilo! — Lez' u krilo moje ljepo zlato! — Poletimo put ravnog Imotskog, — Da mi sjajiš u bijelu dvoru, — Kao sjajna na nebu danica! — Do vijeka, moj dragi anđele!“

Po narodnom kazivanju to se dogodilo godine 1711. licem na Stjepanj - dan. Taj dan i današnji stanovnici krajine goričke i imotske štiju na osobiti način, kupeći se u velikom broju, trgujući, narodno kolo igrajući i druge narodne igre provodeći po starom narodnom običaju.

Toj narodnoj svečanosti i ja sam svjedokom bio i do srca se spomenutih igara nauživao.

- 1) Gorica, nekad zvana slavna i stara Imota, selo u Hercegovini, leži u vrlo lijepom i romantičnom kraju sa kojih 300 kuća rimo-kat. Opširnije vidi Glasnik zem. muz. 1892., strana 276., knjiga III.
- 2) Imotski je varošica na dalmatinskoj međi od kojih 1000 kuća, a daleko je od Gorice 7 kilometara.
- 3) Runovići su jedno ubavo seoce sa 60 kuća rimo-kat., daleko od Gorice 9 kilometara na dalmatinskoj granici.

NAPOMENA:

Ovaj članak Nikole Barišića objavljen je u Glasniku zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1892, knjiga IV, strana 454.

Također, ovaj članak je preveden na njemački jezik i objavljen pod naslovom „Tanz kolo in Gorica“ u časopisu „Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegovina“, sv. I Wien, 1893, str. 495. (Na ovom podatku zahvaljujem Milanu Gliboti)

Pripremio: Vlado Bogut

NARODNA PREDAJA O KRENICI

Otrprilike na sredini rodnog Drinovačkog polja, sjeveroistočno od današnje crkve u Drinovcima, nalazi se jezero Krenica. Okruglo, sa promjerom od kojih 300-350 metara, duboko na nekim mjestima do 100 metara. Visina vode je kroz cijelu godinu gotovo jednaka.

Istočno od Krenice, jedan kilometar daleko, nalazi se drugo mnogo manje jezerce, zapravo bunar Bucelj. Voda je u istoj visini kao u Krenici, bez ribe. Također na istok, u brdu, u jednoj stranoj provaliji, dubokoj do 100 i više metara nalazi se treće jezero, koliko četvrtina Krenice, zvano Vrbina. Voda je u istoj visini sa Krenicom.

Ova tri jezera vezala je narodna predaja sa jezerom zapadno od Imotskog i stvorila priču o bogatom Gavanu, koja pomalo iščezava, ali se još prepričava od starijih ljudi.

U staro doba, još dok su Isus i sv. Petar hodali po zemlji, cijelo Drinovačko polje sa okolinom pripadalo je bogatom Gavanu.

Isus sa sv. Petrom dođe u Gavana i zapita u Gavanove žene štogod pojesti, u ime Boga.

Ona ponosno odgovori: „Šta će meni Bog tvoj dok je meni Gavan moj“. Onda sv. Petar zamoli u ime Isusovo, a ona odgovori: „Šta će meni Isus tvoj, dok je meni sinak moj“. Sv. Petar ponovi molbu u Gospino ime, a ona odgovori: „Šta će meni Gospa tvoja, dok je meni kćerka moja“ i nogom mu baci komad kruha.

Gavanovica je imala nevjestu, koja je imala bolje srce nego ona. Sv. Petar zapita u nje milostinju, a ona mu dade glavicu kupusa, što je bila bačena u smetlje, jer drugo nije smjela. Isus joj na tome zahvali i rekne: „Kad počne voda okolo tebe vriti, uzmi žensko dijete i bježi“.

Kod Gavanova tora nađu Gavanova najmenika i upitaju u njega u ime Božje za dar. A on odgovori: „Od Gavanova Vam ne smijem dati ali mi je u krdo došla tuđa ovca i tu vam darivam“. Zakolje ovcu i zgotovi prosjacima.

Na odlasku Isus zahvali najamniku i reče mu: „Sutra ćeš naći torbu o toru i unutra tvoju najmninu. Uzmi torbu i bježi kamo znaš“.

Sutradan počela je voda udarati iz zemlje. Gavanova nevjesta uzme oboje djece, i žensko i muško, jer joj je bilo žao sina i počne bježati. Kako je bježala tako se za njom stvarala voda, dok nije bacila muško dijete, a onda je prestala.

Od Gavanovih dvora postala je Vrbina, od tora Krenica. Gdje su bili psi, postao je Bucelj. Volove i konje imao je kod Imotskog i tu je postalo Imotsko jezero.

NAPOMENA:

Ovaj članak Stj. Tomasa objavljen je u „Narodnoj Slobodi“, Mostar, 1931, broj 22, strana 1.

Pripremio: Vlado Bogut

STARINSKI OPIS PONORA U DRINOVAČKOM POLJU

Početkom ovoga mjeseca proveo sam nekoliko dana u franjevačkom samostanu u Zaostrogu tražeći stare povijesne spomenike iz prošlosti naše kršne Hercegovine. Među drugim zanimljivim spisima našao sam i jedan starinski opis ponora u drinovačkom i imotskom polju. Opis je napisao g. 1794. fra Ivan Franić, župnik vrgorski, po kazivanju Jure Opačka, koji se rodio g. 1710. u Drinovcima. Iz toga se opisa vidi, da drinovačko polje nije plivalo prije g. 1710, kao i to, da su Drinovčani hotimično i umjetno zatrpali ponore pred nekih dvjesto godina, kada je Jure Opačak bio mlađarac. Danas najviše trpe Drinovčani radi toga što voda na polju pliva, ali eto krivnjom svojih starih. Grijesi otaca osvećuju se na njihovoj djeci u četvrtom i petom koljenu!

Iznosim ovdje taj starinski opis. Moguće da će se moći uz ovaj putokaz naći starinski ponori i tako riješiti veliko pitanje isušenja drinovačkoga i imotskoga polja. Pozivljem Drinovčane, da na licu mjesta provjere navode Jure Opačka i da jave preko „N. S.“ da li ima i danas tragova od starinskih ponora? Interesantno bi bilo i to znati, što priča narodna predaja o uzrocima koji su naveli stare Drinovčane da zatrpavaju ponore u polju.

Starinski opis ponora 22. novembra 1794. Vrgorac

Dođe prida me dolje potpisanoga paroka od ovoga varoša starac Jure Opačak, rečeni Čiča, sin pk. Ivana iz Poljica kojičkih: koji Jure budući se rodio u Drinovcima prije „maloga rata“ na 5 godina (t. j. g. 1710.), i postavlja ovu istinu, mnogo korisnu mnogima, a koji su blizu svakomu, u ovu kartu budući ponukovan mnogo od mene, fra Ivana Franića paroka, da ne bi ova korist se postavila u zaboravljanje, već svima nama da se očituje i nađe. Dakle jest kako slijedi:

Ponori koji slijede u Bilom Polju i Kongori pod Imotskim, Goricom i Drinovcima.

Prvi zove se P e ć i n a. K istoku nad istim ponorom (usječen) križ +, i pismo. Uzmi piljak i pusti ga od križa, past će u ponor. Tude je dovedena jedna matica koja je prokopana, a druga je u dva (?) odjela. Ovdje bio je došao Paša s nekoliko vojske, i činio kopati: prvi dan Tialjci, drugi dan Goričani, a treći dan došli da kopaju Drinovčani. Evo oni što će učiniti videći da će otvoriti ponore, što njima ne prija: a budući dva kneza u Drinovcima t. j. Grgić i Stipić, iliti Stipićević, dogovore se među se i učine vijeće, i otiđu Paši pod čador, i tada tomu mjestu osta ime Čadorište iliti Šatorište, i obećaaše Paši groša 100 kažući mu da će otići svi preko vrata, ako se otvore. Nije htio Paša s duška da ni pogleda. Ostupe, pak opet obećaju groša 200. (Paša) pogleda preko sebe i reče: Tu nije svih jaspri. Ostupe, ter opet dođu i obećaju groša 300. (Paša) digne udilj gore rečene, a njima reče: „Hajde, vi kopajte, a ja idem odmah odavle, a vi ako hoćete i zavaljivati“ kako i učiniše.

Drugi vir niže Šatorišta jedan, i zove se V e l i k i v i r, od istoka, i u njemu je ponor. I u ovi vir dovedena je matica iz Nakla (Nugla?!). Od istoka vira zove se B u ć a l o, gdje voda buči, jer su stijene, i među njima takav ponor. Ovaj isti starac Jure Opačak, rečeni Čiča, sin pok. Ivana spominje se, što je bilo u njegovo djetinjstvo: kako budući se ovaj vir prosio, i sam otvorio, i sastali se čobani a navlastito djeca pak trči okolo vira jedno za drugim igrajući se, i tako, kako je vir vrlo dubok i neimajući dna, i upada dijete Ivana Grgića, rečenoga šantogore, i nigda se za nj ne znađe. I tako činiše stari ljudi sakrtiti i zavaliti (ponor), jedno da nije krvarine, a drugo da se ne ostavi ponor, već ga zavalije. Još ovaj starac imenovani kaže, da je on s ostalima dovlačio i dovaljivao velike stijene i turnuli bi ih u ovaj vir ili sam ponor, ter bi kasno čuli dolje buku, gdje bi pala ona velika stijena u vodu, ali ne bi dokasno i zapuno da bi mogli čuti i razumjeti.

3. i U J a s e n u kako amo k nama vir u kraju u vrh otoka, okolo njega optekla pòla, i gdje je najviša pola ili greda od kamena, ondje je ponor od istoga otoka. Ovdje ćete naći ponor slobodno.

4. i Školjić u polju, koji se zove R a d o v a. Odmah sa školjića pogledati kako po pušci k nama zapadu blizu kraja, može se dovrći stijenom iz ruke, odovuda od nas zove se bijeli Greb, i ova je na sred matice publike (javne). Ova je svu maticu žderala, i nije se mogla zadušiti jama iliti ponor. — Jakov Mikrut sin pok. Mate iz Kostričića ovaj znade, jer je on o tomu radio, i zna, kako su bili otvorili (ponor), a budući glavari potegli mito od Drinovčana, i bio je Križan Marinić, koji stoji u Slivnu, i na Velimu, ovi su ga bili našli pod ili kod Radovom. — Ovaj starac Jure kaza da je on ulazio u ovaj ponor, i vidio grede sve uklopljene jedna u drugu; vidio (je) neke kože, ali raspale, i neke velike čavline, čim je pribijano, i ulazio je s istim Jurom njegov rođak Josip iz Drinovaca.

Od ovih ponora najbolji je P e ć i n a, i V i r v e l i k i pod Šatorištem, a vrlo (je) dobar Radova, i najviše se Radova otvara i puca sam, ili ga zavaljuju Drinovčani. Potežu mito od istih Drinovčana i naši, a navlastito glavari, ter tako zaludu stoji, niti ko smi kazati, jer ovi prijete bojem i drugim nepodobštinama a navlastito smrću i upaljenjem kuće.

5. i U Kongori zove se Č a m b i n p o n o r. U njega dolazi matica i ždere dobro, ali da ga je pročistiti, žderao bi čudo bolje. Da je otvoriti one u Bilom polju, ne bi bilo potrebe raditi o ovim u Kongori, jer teče iz Bilog polja u Kongoru voda.

6. i P e r i ć a p o n o r, tako se zove, od ovoga gore k istoku podaleko, i oba su pod planinu u kraju, a oba amo k nama k moru. U ovoga posljednjega da je čuo isti Jure Opačak, da su mnogi volovi s vorom iliti lisom odmah u nj uletiti. koji se zove P e r k o v a c, jer je tude bila u staro vrijeme kuća Perkovića, kakonoti i onaj, gdje je bila kuća Čambina, tako se zove Čambinovac. Ovdje je sada kuća Nuića, ispod iste kuće Perkovac ponor.

I ovo meni imenovani Jura Opačak, sin p. Ivana ispovjedi vijerno, a ja fra Ivan Franić iz Vrgorca, parok budući u istomu varošu Vrgorcu, pomljivo ispitah i pomljivo upisah vlastitom rukom. Još mi se zakle imenovani Jure Opačak, rečeni Čiča: Ako bi Gospodar Bog dopustio, da prisahnu ona polja, ter bi on dočekao živ, budući starac, da ga na ta mjesta dovedu, i neka skladno i vijerno kopaju, ako ga ne nađu na svakomu onomu mjestu, gdje on govori, i gdje sam ja upisao, da uzmu najdulje drvo, gdje se moći bude naći, i ličinu bosansku, te da ga ondje objese, i da im je blagosovljeno od njegove strane. Ali bi htio siromah starac, da ga poznadu, kakonoti i ja sam što god platio, dok mi je ovo istumačio i kazao vijerno; a što ćeš, i pravo je!

Tako u izvorniku do riječi!

NAPOMENA:

Ovaj članak Dr. fra D. Mandića objavljen je u „Narodnoj slobodi“, Mostar, 1928, broj 3, strana 1.

Pripremio.
Vlado Bogut

BIBLIOGRAFIJA RADOVA O ANDRIJI ŠIMIĆU I NEKI NEOBJAVLJENI DOKUMENTI IZ NJEGOVA ŽIVOTA

Andrija (Andrijica) Šimić, sin Bekije, zadnji hrvatski hajduk, preteča hercegovačkog ustanka, zvan „kralj gorskih klanaca“, rodio se 2. listopada 1833. godine u selu Alagovcu, a umro je u Runovićima 5. veljače 1905. godine. Zajedno sa svojom družinom, svojim hajdukovanjem dugo je vremena, među pučanstvom Zapadne Hercegovine i Dalmacije, održavao nadu da će jednoga dana pobijediti pravda i istina. Međutim, zbog izdaje je uhvaćen 1871. godine, a godinu dana kasnije je osuđen na doživotnu tamnicu. Na procesu je svjedočilo 310 svjedoka, većinom iz Imotske krajine, a zatim iz Duvna, Livna, Roškog Polja, Buškog Blata, Kongore i Rakitna. Na ovom procesu bili su osuđeni sljedeći hajduci iz Šimićeve družine: Petar Bašić 18 godina, Ivan Prlj 19 godina i dva mjeseca, Nikola Krnjina 17 godina, Ante Jović 17 godina, Marijan Jović 16 godina, Ante Radalj 14 godina, Franjo Akrap 9 godina i 6 mjeseci, Nikola Prlj 1 godinu, Mate Jović 8 mjeseci, Ilija Sekulović 4 mjeseca, Andrija Bitanga 3 mjeseca, Ante Jović ml. 3 mjeseca, Jozo Sekulović 2 mjeseca, a hajduci Ivan Meštrović, Mate Dražić, Jozo Čorić i Grgo Burilo na doživotnu tamnicu sa jednodnevnim postom. Hajduci Ivan Lončar i Petar Sekulović su bili osuđeni na vješala, ali ih je kasnije car pomilovao i kazna im je pretvorena u doživotnu tamnicu. Od osuđenih hajduka na izdržavanju kazne u koparskoj kaznionici umrli su:

1. Petar Sekulović iz Prološca umro je u 31. godini, 14. IX. 1877.	4. Grgo Burilo iz Garjaka umro je u 42. godini, 12. III. 1877.
2. Ivan Meštrović iz Studenaca umro je u 31. godini, 4. VIII. 1876.	5. Josip Čorić iz Ježevića umro je u 23. godini, 27. XI. 1873.
3. Mate Dražić iz Ježevića umro je u 24. godini, 29. IV. 1877.	6. Ivan Lončar iz Vinjana umro je u 36. godini, 2. I. 1879.

(Izvjestaj Koparske kaznionice iz 1895. u „SPISIMA PROCESA HAJDUKU ANDRIJI ŠIMIĆU“.)

Ostali hajduci su izdržali kazne, a sam vođa hajdučke družine Andrija Šimić je pomilovan 1901. godine i pušten na slobodu u 68. godini života.

Ovdje nećemo pisati o životu Andrije Šimića; o njemu se relativno dosta pisalo. Donijet ćemo bibliografiju knjiga, rasprava i članaka o ovoj znamenitoj ličnosti, što će nam ujedno biti i glavno pomagalo u daljnjem proučavanju i vrednovanju njegova života. Također ćemo ovdje donijeti i pet dokumenata iz njegova života, koji još nisu objavljeni, a dijelom se odnose na Soviće i Goricu.

Materijali sa procesa hajduku A. Šimiću i družini, većim dijelom su tiskani 1879. godine (A. Brčić) u Splitu. O njegovu životu napisano je više pjesmarica, a neke od njih i u novije vrijeme (M. Lesko, 1979. g.), što znači da ni do danas nije utrnuo interes za slavnog harambašu. Najviše radova o A. Šimiću tiskano je 1933. godine, u prigodi stote obljetnice njegova rođenja, te 1935. godine, u prigodi tridesete obljetnice njegove smrti. U novije vrijeme o životu Andrije Šimića objavljena je i jedna studija (M. Milas, 1972. g.) koja nam je do sada ujedno i najpotpuniji prikaz ličnosti ovog hajduka. Ova bibliografija sadrži u sebi i jedan rukopis kao bibliografsku jedinicu (B. Babić).

Bibliografija, koju donosimo ovdje, sadrži u sebi 55 bibliografskih jedinica. Poredane su abecednim redom, prema prezimenima autora. Ako od jednog autora ima više bibliografskih jedinica, poredane su kronološki.

BIBLIOGRAFIJA

1. Babić Blago, Život Andrije Šimića. Grude, 1902. (Rukopis u kojem se nalazi uklopljena izjava Andrije Šimića, kojom ovlašćuje pisca da se ovaj rukopis može tiskati. Dr. L. Petrović je za ovaj rukopis utvrdio da je bez velike povijesne vrijednosti.)
2. Bartulović Stipe Guja, Pjesma rođenja Andrije Šimića. Split, 1889.
3. Bijuk — Cvitković Ivo, Još o Andriji Šimiću. Napredak, VI, 9-10, Sarajevo, 1931, str. 136-137.
4. (Bijuk - Cvitković G. ml.), Zašto se Andrija Šimić odmetnuo u hajduke. Hrvatski list, XIV, br. 155. Zagreb, 1933, br. 155, str. 6.
5. (Bijuk — Cvitković Ivo), Zašto se je Andrija Šimić odmetnuo u hajduke. Hajdukovanje po Hercegovini i Dalmaciji. Zadnji časovi Andrije Šimića. Jadranska pošta, IX, br. 134, Split, 1933.
6. Bilić Zvonimir, Povijesno-zemljopisne crtice iz Studenaca, 5, Šimićeve hajdučija, Imotska krajina, XX, br. 331, Imotski, 1989, str. 8.
7. Brčić Anton, Prvostepena odsuda što je izreče sud spljetski protiv hajdučkoj četi, kojoj bje četovođom Andrija Šimić i protiv trhonošam i pomoćnikom njegovim. Split, 1879.
8. Buconjić Nikola (Nine), Još nešto o hrvatskom hajduku Andriji Šimiću. Napredak, VI, 3-4, Sarajevo, 1931, str. 50-51.
9. Buconjić Nikola (Nine), Hajduk Andrija Šimić. Napredak, V, 1-2, Sarajevo, 1930, str. 176-177.
10. Buconjić Nikola (Nine), O hrvatskom hajduku Andriji Šimiću. Napredak, VI, 1-2, Sarajevo, 1931, str. 16-17.
11. Čambo, Boravak Andrije Šimića u Metkoviću. Iskra, IV, 1, Metković, 1972, str. 19-20.
12. Čuturić Matej, Jedna stogodišnjica. Andrija Šimić, hajdučki harambaša. (Prigodom 100-godišnjice rođenja). Hrvatska straža, V, 245, Zagreb, 1933, str. 5; Jadranski dnevnik, II, 312, Split, 1935, str. 10-11; Naša domovina (ljetopis), 1935, str. 58-60; Naša domovina (kalendar), str. 96-98.
13. Džaja Miroslav, Sa kupreške visoravni. Kupres, 1970. (Hajdukovanje Andrije Šimića oko Kupresa.)
14. Grabovac Stojan, Uspomene. Jugoslavenska pošta, V, 1933, Sarajevo, 1933.
15. G. (Grabovac) S. (tojan), Pogibija hajduka Bekirbega i hvatanje Andrije Šimića. Iz uspomena pok. Stojana Grabovca iz Mostara bivšeg binbaše za vrijeme turske vlade. (S 1 portretom). Subotička Danica, 57, Subotica, 1940, str. 124-127.
16. Gujić Kasim, Andrija Šimić najveći hercegovački hajdučki harambaša (1833-1933). Prigodom 100-godišnjice njegova rođenja. Jutarnji list, XXIII/1934, 8010, Zagreb, 1934, str. 34.
17. Gujić K(asim), Hrvati u hercegovačkom ustanku. Uz 60-godišnjicu ustanka (1875-1935.) (S 3 portreta.) Svijet, X, knj. 19, br. 15, Zagreb, 1935, str. 313-318.
18. Gujić Kasim, Andrija Šimić posljednji hajdučki harambaša Hercegovine. Prigodom 30. godišnjice smrti. (1905-1935). Jadranski dnevnik, II, 139, Split, 1935, str. 10; Jugoslavenska pošta, VI, 1730, Sarajevo, 1935, str. 9; Jutarnji list, XXIV, 8385, Zagreb, 1935, str. 34.
19. X X X, Hajduk Šimić na Trilju. Naša Sloga, XXXIII/1902, br. 24, 25.
20. Kapić J. (uraj), Razgovor sa hajdukom Andrijom Šimićem. Pučki list, XII, 1, Split, 1902, str. 6-9.
21. Kapić Juraj, Drugi razgovor sa hajdukom Andrijom Šimićem. Pučki list, XII, 2, Split, 1902, str. 15-19.
22. Kapić Juraj, Kamo je hajduk Šimić krenuo iz Splita. Pučki list, XII, 3, Split, 1902, str. 26.
23. Kapić Juraj, Hajduk Šimić na Trilju, Pučki list, XII, 5, Split, 1902, str. 41-43.
24. Konjodžić Mahmud, Kronika o ljubuškom kraju, Zagreb, 1974.
25. Knezović Oton, Sudbeni proces protiv hajdučkog harambaše Andrije Šimića. Obzor, LXXVIII, br. 238, Zagreb, 1938, str. 1-2.
26. Kundid Jerko, Prilog povijesti župe u Bekiji, Kršni zavičaj, br. 3, 1971, str. 8.
27. Kutleša Silvije, Zamirisao mi Krist. Hrvatska straža, br. 29, Zagreb, 1936. (Ovdje se govori o hajduku iz Šimićeve družine Ivanu Lončaru. Za ovaj rad S. Kutleša proučavatelj njegovu života kažu da je izgubljen, međutim on je kao što vidimo sačuvan i tiskan.)
28. Lesko Mirko, Andrija Šimić zadnji hrvatski hajduk, Duvno-Split, 1979 (Pjesme).
29. Luburić Vladislav, Harambaša Šimić, Zagreb, 1969 (pjesma).
30. Marić Zvonko, Posljednji hercegovački harambaša. Katolički godišnjak za god. 1968, Zagreb, 1967, str. 220.
31. Mijatović Anđelko i Kordić Zvonko, Hercegovački ustanak 1875-1878 — Zbivanja u Tihaljini, Župa Tihaljina, Duvno, 1989, str. 130.
32. Milas Mijo, Hajduk Andrija Šimić. Zagreb, 1972.
33. M(ilas) M(ijo), Knjiga o imotskom hajduku. Slovo za harambašu, Matica, br. 11, Zagreb, 1972, str. 424-425.

34. Milas Mijo, Hajduk Andrija Šimić. Imotska krajina, IV, br. 52, Imotski, 1973, str. 6-7.
35. Mimica Ivan, Andrijića Šimić, hajdučki harambaša. Split 1894. (Do god. 1932 tiskano je 7 izdanja ove pjesme.)
36. Petrović Leo, Andrija Šimić, hajdučki harambaša. Napredak (kalendar), XXIII, Sarajevo 1933, str. 164-167.
37. X X X, Pomilovanje Andrije Šimića. Pučki list, 24, Split, 1900, str. 200.
38. X X X, Postanak Lončara, Tomislavljevo, 2(12), Vinjani, 1973, str. 7-8. (U ovom članku govori se o jednom Lončaru, koji je bio u Šimićevoj hajdučkoj družini.)
39. X X X, Preminuo hajduk Šimić. Narodni list, br. 12, Zadar, 11. II. 1905, str. 2.
40. Raos Ivan, Svjedočanstvo popa Pavla Čikeša o precima i potomcima Jurasu Garića rečenog Prpa, e da bi se ispravilo i dopunilo svjedočanstvo đaćeta nedoučeta. Kolo, 12, Zagreb, str. 1191-1214. (Ovo je ustvari odlomak iz tada još neobjavljenog romana I. Raosa „Prosjaci i sinovi“.)
41. Raos Ivan, Prosjaci i sinovi, Zagreb, 1971.
42. X X X, Spomenik Andriji Šimiću. Imotska krajina, III, 45, Imotski, 1972, str. 4.
43. Šimić Teofil, Andrijića Šimić. Kršni zavičaj, 2, Drinovci, 1971, str. 24.
44. Šimunov Stipe, Zadnji hercegovački hajduk. Uz 150. rođendan Andrije Šimića. Kršni zavičaj, 15, Drinovci, 1985, str. 17-19.
45. T.(olj) M.(ijo), Andrijića Šimić – Povodom stogodišnjice rođenja najvećeg ljubuškog hajduka i preteče hercegovačkog ustanka protiv Turaka. (S portretom). Hrvatski list, XIV, br. 138, Zagreb, 1933, str. 7.
46. T.(olj) M.(ijo), Stogodišnjica hajduka Andrije Šimića kao preteče hercegovačkog ustanka – Protiv Turaka – Hajdukovanje po Hercegovini i Dalmaciji. Osuda i pomilovanje. Smrt Andrije Šimića. Jadranska pošta, IX, 120, Split, 1933.
47. Tomičić Zlatko, Imotskim poljem, Iseljениčki kalendар, Matica, Zagreb, 1965, str. 181-185.
48. Ujević Ante, Imotska krajina, Split, 1953.
49. Ujević Ante, Hajdučki harambaša Andrija Šimić. Slobodana Dalmacija, 2619, Split, 11, VII, 1953.
50. X X X, Umro je hajduk Andrija Šimić, Pučki list, 4, Split, 1905, str. 45.
51. Vego Marko, Ljubuški, Sarajevo, 1954.
52. Vego Marko, Bekija kroz vjekove, Sarajevo, 1964.
53. X X X, (Vijest o pomilovanju A. Šimića) u rubrici „Domaće vijesti“. Narodni list, br. 103, Zadar, 3. XII, 1900, str. 3.
54. Zubac Tihomir, Hajduk Andrijića Šimić, Napredak (kalendar), XXXI, Sarajevo, 1941, str. 192-200.
55. Zubac Tihomir, Andrijića Šimić, hajdučki vođa (1833-1905) – Kralj gorskih klanaca. Hrvatska straža, XII, 184, Zagreb, 1940, str. 5.

Andrija Šimić je proveo u zatvoru 30 godina i četrdeset dana. Pomilovan je na molbu koju je dvorskoj kancelariji u Beču osobno 1901. godine podnio njegov sinovac Jozo, koji je tada služio austrijsku vojsku u Beču. Prije toga podneseno je mnoštvo molbi o pomilovanju, koje su potpisane rukom uglednijih osoba iz Bekije. Za njegovo pomilovanje žalila se i njegova majka Ivanica udova pok. Ivana Šimića. Ona je 1884. godine uputila molbu za pomilovanje svoga sina Andrije, da mu se oprostí ostatak kazne, ali joj je odgovoreno „da neobstoji nikakav važni razlog s kojega bi se moralo podupirati prošeni oprost“.

Najviše molbi za pomilovanje uputio je njegov brat Jakov u svoje ime i u ime ostale rodbine. Poznati književnik Martin Mikulić, koji je tada bio župnik župe Ružiči, izdao je Jakovu Šimiću svjedočanstvo 25. travnja 1895. godine, koje ima slijedeći sadržaj:

SVJEDOČANSTVO

Andrija sin pok. Ivana Šimića iz Halagovca u Hercegovini nahodeći se u tavnici u Istriji, rođen je dne 22. studenog 1833. a brat mu Jakov dne 5. listopada 1836. Ovaj ima ženu i 5 djece; pisao je više molbenica na njegovo Veličanjstvo, da bi se smilovalo i brata mu pušćalo nakon 24 godine teška tamnovanja, ali dosle nije pomilovanja dobio. Jakov je s djecom u veliku siromaštvu te nije u stanju daljnjih molbenica praviti zbog čega moli najtoplije, prijatelje i dobročinioce neka bi mu pomogli i zauzeli se za oslobađanje brata mu Andrije tužna i nevoljna starca.

*Župski ured u Ružičim dne 25. travnja 1895.
Martin Mikulić župnik.*

Ipak ni tada Jakov Šimić nije prestao slati molbe caru da mu se brat Andrija pomiluje i pusti iz tamnice. Tako je uputio caru molbe 28. VI 1896; 2. IX. 1897; 10. X. 1899; 3. VII. 1901; 6. VI. 1901. Molbe koje je Jakov Šimić upućivao caru bile su, kako smo već rekli, potpisane i od uglednijih osoba iz Bekije, Obično su to bili župnici i glavari. Tako su, između ostalih, na molbi iz 1893. potpisani fra Petar Kordić, župnik Gorice i Sovića, i Stipan Peić, glavar Sovića; na molbi iz 1896. fra paškal Radoš, župnik Gorice; na molbi iz 1897. Stipan Peić iz Sovića i fra Leonard Radoš, župnik Gorice, a na molbi iz 1900. Ivan Šulić, glavar Sovića. Ovdje ćemo donijeti četiri takva dokumenta upućena caru od Jakova Šimića, koji se ovdje po prvi put objavljuju, a uklopljeni su među spisima procesa Andriji Šimiću.

1.

Njihovu C. K. Apoštolskom Veličanstvu Franji Josipu I Cesaru Austrijskomu itd. u Beču.

Priponizna prošnja Jakova Šimića pok. Ivana iz Gruda Kotar Ljubuški, Hercegovina kojom priponizno prosi previšnje pomilovanje za brata Andriju Šimića.

Premilostivi Care!

Jedan biedan i nesrećan starac osudi se prikazati se sa suzom u očima, na noge od Vašega Pristolja, za izprositi od otčinskoga, velikodušana, plemenitoga i viteškoga Vašega srca jednu milost.

Taj biedan je Jakov Šimić pok. Ivana iz Gruda Ljubuškog kotara od Hercegovine, brat Andrije Šimića koj se nahodi među zidovima tvrde tamnice u Kopor. Već se navršilo dvadeset i dvi godine, od kako C. K. Okružni Sud u Splitu u Dalmatiju izreče svoju prvostepenu osudu nad hajdučkom četom, kojoj bijaše vodjom Andrija Šimić. Pribrav sve dokaze od mnogobrojnih učina, C. K. Sud uvjerio se je o krivini osuđenim, ter njiman udario pitepsu razmjerno po njihovim djelima počinjenim. A sada evo dvadeseta i četvrta godina jest na pragu da još jedini živeći od svoje zlosretne družine, Andrija Šimić, nahodi se među zidovima tvrde tamnice podnoseći posljedice svoga djelovanja.

Njegova djela uobče zaslužila su da budu pedipsana, nu istodobno zaslužila su i posebnog razmatranja, što je upravno i Sudbine stol ponukavalo da njemu, prem glavaru čete, udarijo pedepsu na život, a njegovim drugovima na smert, Premilostivi Care, ne sbog kakvoga sločinstva, nego sbog turskog zuluma, jadni Andrija, brat prositeljev, dao se je na oni jadni i nesretni život. E da je Bog dao, da namisto godine 1878, od velike milosti za ovoga jasnoga naroda, Vaše Veličanstvo koju godinu prije izbavio ovog puka od turske ruke, jedan moj brat nebi sada bio gdje se nalazi.

Podzabiliženi osudjuje se upraviti ovu preponiznu prošnju pred Priestolje Vašega Apoštolskoga Veličanstva, e da bi se udostojalo blagohotniju uslišuti, ter pomilovati nevoljnoga sužnja i dugoterpećega mučenika Andriju Šimića.

*Vašeg Veličanstva
Najvjerniji podložnik
križ Jakova Šimića
O. Martin Mikulić župnik Ružića
križ Jakova Šimića
Petar Zorić Glavar Gruda
križ Ivan Zorić iz Gruda
križ Mate Zorić iz Gruda
križ Lovre Tolić iz Gruda
križ Ivan Zovak iz Gruda
fra Dominik Šarac župnik Graca Posušskog.
fra Petar Kordić župnik Gorice i Sovića
križ Stipan Peić glavar Sovića
Humac dne 1. studenoga 1893.
Najsmernije preporučuje ovu molbu nj. Apoštolskom Veličanstvu.
Paškal Buconjić biskup.
Fra Blaž Jerković župnik Drinovaca
križ Petar Šušnjar Načelnik Posušja*

križ Jure Spajčić iz Gruda
križ Andrije Čorluka
križ Jakov Čuljak iz Graca
križ Ante Begić.

Fra Petar Kor-
dić župnik
Gorice, i Sovića.

+ Stipan Perić gla-
var Sovića.

Pečat župe Gorica iz 1893. godine i potpis gorič-
kog i sovičkog župnika, te križ glavara Sovića.

2.

Njegovom C. K. Apostolskom Veličanstvu Cesaru i Kralju Franji Josipu I Cesaru
Austrijskomu, Apostolskomu Kralju Ugarskomu, Češkomu, Dalmatinskomu itd. itd. itd.
u Beču

Najpokornija Molba
Jakova Šimića
iz Gruda
Ružičke kapitanije
u Hercegovini

s kojom najsmjernije i najpokornije moli za pomilovanje svog brata Andrije Šimića
sužnja u koparskoj kaznioni.

Hajduk Šimić nakon 31 godinu tavnovanja.

SVITLA KRUNO!

Četrsto godina jedan narod hercegbosne, teško bijaše tlačen, progonjen i svakovrstnim mukam, žrtvam i patnjam izvršen; uzalud tražijaše pomoći, dosta bijaše da se krstom krsti, a da se na nje-mu svakovrstna nasilja i krvoločja izvrše. Svi prosvitljeni narodi grozijahu se na varvarstva i tražijahu kako da pomognu nesritnoj raji, jer tako bijaše za turske vlade nazvan ovaj narod.

Moj brat Jandrija Šimić osumnjičen bijaše, tomu je već 30 godina, da je ubio jednog turčina, te od straha da nebi upa turcim u ruke, jer bi ga bili za stalno živa natakli na kolac, odmetne se od svoje kuće i pridje na dalmatinsko zemljište, na kojem preživi blizu 2 god: bi potom od dalmatinskih organa zasužnjen i odveden u Splicke tamnice u kojim odsjedi 22 mjeseca u istražnom zatvoru a po tom usljed zahtjeva turske Vlade istoj izručen, te iz Splickijeh tamnica ponešen u Livanjske, pak u Duvanjske a najpotle u Ljubuške. Izkazati je nemoguće, a brez zgrazanja opisati, sve ono što on podne-se u turskom tamnovanju, tražijaše i uspije uskočiti iz Ljubuške tamnice. Pošto no uskoči, naravno sastane se sa drugih nekoliko odmetnika, i u kratko pojavi se četica, na koje ime više njih ovo i ono-mjestnih gragjana bijahu uzemiravani mnogokrat, ali i to je živa istina da mnoge moj brat Jandrija u njihovoj bjedi i nevolji kad i kad podpomogaše i novčanim sredstvima a da lihvarim i lakomnicim nepa-doše u čampre; svim tim što ga nazvaše četovogjom u svakoj prigodi nastojaše uplvisati na svoje dru-gove da zlo bude što manje, a to je poglaviti dokaz u parničkim spisima, te je znao iste svoje drugove strašno prikoriti kad bi što groznijega poduzeli.

U kratko vrijeme bi on i svi njegovi uzaptjeni i ck. Okružnom Sudu Splickome pridani. Njih 14 dočekaše glavne rasprave, i odsugjeni bijahu na teške tjelesno vremenite kazni.

Svitla Kruno! svi drugovi mog u sužanjstvu brata pomrieše maldane, neki još u Splickijem tam-nicama a neki u koparskoj kaznioni, samo on i još neki Radalj iz Imotske krajine živi su ali ovi potonji, 12 je godina što je odušten iz tamnice, mirno i pošteno živi u svom mjestu nezadajući niko-me niti najmanje zlo.

Svitla Kruno! Premilostivi Cesaru i kralju! moj brat Jandrija odsugjen na doživotnu tamnicu, 25 je godina što tamnuje u koparskoj kaznioni, sada su mu 64 godine, star je i zgrčen a k tome uvijek poboljeva od kronično bronhijalno-gastrikularnog Chathara i Rheumantisma tako da je sav u zavojim, kako mi bi to pripovidano od onih koji imadijahu nesriću š njim u sužanjstvu čamiti, da izgleda kano pravi pravcati Job, vrh toga da je ponašanje njegovo neprikorno i uzorno.

Svitla Kruno! Prejasni Kralju! istinu čini koje je on počinio ili udivnik bio grozni su, ali sam tvrdo uvjeren da jih je okajao ne jedan već stotinu puta obzirom i na njegovo neprikorno i uzor ponaša-nje u koparskoj kaznioni.

Svitla Kruno! i ja sam star i boležljiv, k tome obterečen su 4 djece, ta ako mi moj rognji brat usljed velike starosti i bolesti koje ga tište nije sposoban za ragju, on će barem pregledati djecu mi i dvorište i svitovati ih na dobro.

Svitla Kruno! Prijasni Cesaru i Kralju! Ja starac od 60 godina su 4 djece ničice prostrti pada-mo pred posvećeno Veličanstvo Vaše molbom da Svojom Cesaraskoni milosti udostoji se Veličanstvo Vaše pomilovati mog starog i bolestownog brata Jandriju: koji je već jednom nogom u grobu, da barem on čas kad ga pravedni Bog na račun k sebi pozove, bude imao utjehu da mu ja ili moja dječica zatvo-rimo samertne oči; temeljito ufam da će se Vaše Veličanstveno Apostolsko srce otčinski smilovati i pomilovati mog brata, a kolí on toli ja i moja dječica moliti će mo Svevišnjega za zdravlje Vašeg Apostolskog Veličanstva i cijele slavne Habsburske porodice.

Vašeg c. k. Apostolskog Veličanstva

vjerni sluga i podanik

križ Jakova Šimića

Josip Čelan svidok

O. Martin Mikulić župnik Ružića

O. Leonard Radoš župnik Gruda

križ Andrija Čorluka iz Gruda

križ Ivan Zukić iz Gruda

križ Marko Zukić iz Gruda

križ Jozo Andrijić iz Gruda

križ Petar Zorić iz Gruda

križ Mate Zorić iz Gruda

križ Ivan Zovak iz Gruda

križ Lovre Tolić iz Gruda

križ Petar Brnadić iz Gruda

križ Ivan Barić iz Gruda

križ Mate Spajić iz Gruda

križ Mate Šimunović iz Gruda

Grude 28. Juni 1896.

O. Paškal Radoš župnik Gorice

Njegovu C. K.
Apoštolskom Veličanstvu
Franji Josipu I
Cesaru Austrijskom
itd. itd.
u Beču
Prionizna molba
Jakova Šimića pok. Ivana
iz Gruda
Kotar Ljubuški
Hercegovine
skojom prionizno prosi jednu milost.

Milostivi Care

Jedan, biedan žalostan i nesričan starac bsudjiva se prikazati se sa suzom na očimam prid noge Vašeg Pristolja, za izprositi od otčinskoga, plemenitoga i viteškoga Vašega srca jednu milost.

Taj biedan i žalostni jest Jakov Šimić pok. Ivana iz Gruda Ljubuškog Kotara od Hercegovine, brat Andrije Šimića koji se nahodi medju zidovima tvrde tamnice u Kopru u Istru. Već su navršili dvadeset i šest godina od kad C. K. Okružni sud u Splitu u Dalmatiju izreče svoju prvostepenu osudu nad hajdučkom četom; kojoj bijaše vođa Andrija Šimić. Pribav sve dokkaze od mnogobrojnih učina, C. K. Sud uvjerio se je o krivini osvadjenicim ter nijman udario pedepsu razmjerno po njihovim djelima počinjenim. A sada evo dvadeset i šest godina jest na pragu da još jedini živući od svoje zlosretne družine, Andrija Šimić nahodi se medju zidovima tvrde tamnice, podnoseći posljedice svoga djelovanja.

Njegova djela u obće zaslužila su da budu pedepsana nu istodobno zaslužila su i posebnog razmatranja, što je upravo i Sudbine stol ponikavalo da njemu prem glavaru čete, udarijo pedepsu na život a njegovim drugovima na smrt.

Premilostivi Care, ne sbog kakvogoga zločinstva, nego sbog turskog zuluma jadni Andrija brat prositeljev dao se je na oni jadni i nesretni život. E da je Bog dao, da namisto godine 1878, od velike milosti za ovoga jasnoga naroda, Vaše Veličanstvo koju godinu prije izbavio, ovaj puk od turskog zuluma, jedan Andrija nebi sada bio gdje se nalazi.

Doli zabilježeni osudjuje se upraviti ovu preponiznu prošnju prid Priestolje Vašega Apoštolskog Veličanstva, e da bi se odostojalo blagodarno uslišati, ter pomilovati nevoljnog sužnja Andriju Šimića.

Prositelj uvijek moli i moliće Gospodina Boga za zdravlje Vašega Veličanstva, Vaše zaručnice i sve C. K. Obitelji.

Od Vašeg Veličanstva

najvjerniji podložnik

križ Jakova Šimića

Svidočje i mole

za Sužnja Anriju

Šimića

križ Andrija Čorluka

križ Petar Andrijančić

križ Ivan Marić

križ Jure Spajčić

križ Ivan Zovak

križ Lovre Tolić

križ Ivan Zorić

križ Mate Zorić

križ Juko Šimunović

križ Stipan Petić Sovići

križ Ante Begić Gradec

križ Petar Sušnjak Posušje

križ Petar Zorić glavar

Grude

fra Leonard Redoš župnik iz Gruda

Ljubuški – Humac dne 26. Rujna 1897.

Od strane nadžupnoga ureda nikakve protivnosti nema, dapače smatra se neškodljivim i želi se da bude pušćen na slobodu.

fr. Lav Pandžić nadžupnik

Drinovci 26/9 1897
Fra Blaž Jerković
Drinovci dne 26/9 1897
Pilip Pandžić Glavar

Za pomilovanje od Veličanstva moli se načelnik Sadiković. Da se Vaše Veličans. molećemu nevoljniku smiluje svih nas je topla želja.

Biskup Paškal Buconjić

4.

Njegovom
Posvećenom Apoštolskom
Veličanstvu
Caru i Kralju Frani Josipu I
Beč

Pomilovana molba Jakova Šimića p. Ivana i družine iz Gruda

Kotar Ljubuški

u Ercegovini

za pomilovanje kažnjenika Andrije Šimića p. Ivana, koji se nahodi u kaznioni u Koprnu od nazad 29 godina.

POSVEĆENO VELIČANSTVO

Negda bivši ajduk Andrija Šimić pok. Ivana, rodom iz Gruda – Alagovac kotara Ljubuškog u Ercegovini osuđen bijaše od C. K. Okružnog sudišta u Spljetu na doživotnu tamnicu, te od nazad 29 godina tamnuje u kaznioni Kopar (Capodistria), gdje je svojim dobrim ponašanjem potao ugledom kažnjenika a sprovođanjem mučeničkog života kroz toli dugo vrijeme može se reći, da je već svoju pokoru izvršio. Kako već bi rečeno imade 29 godina da Andrija Šimić tamnuje, a već je vrlo ostario, te sada u 68-oj godini svoga života, želi da svoje kosti ostavi u rodnoj grudi zemlji, za kojom je toliko čeznuo i čezne, vapijući slobodu i zavičaj. Podnoseć tamnicu oćutio je težku posljedicu svojih pogriješaka, kojih se je već davno pokajao, te sada u paloj starosti, dieli dobre savjete drugima, savjetujući i napućivajući na dobro one, koje nesreća načera da mu postanu sudrugovi patnji, te ka njihove pogriješke i Bogu se moli neprestano, čime je veoma ugodio ravnateljstvu i starješinam iste kaznionice. I dakle on, pokajan svojih pogriješaka i u slaboj starost, s jedne strane želi, da pri koncu života dahne bar jednom zraka slobode; dok želi da još jednom ugleda i poljubi svoje rodno mjesto i da svoje zadnje dane sprovede u krugu obitelji svog jedinog brata Jakova, te da još jednom ogrli rodbinu, svojtu i prijatelje i da napokon svoje kosti sahrani u onom zavičaju u kome je rođen i odgojen i kojega je već davno ostavio, – s druge strane njegov brat Jakov sa cielom obitelji, njegova svojta, njegovi prijatelji, svi seljani, glavari i svećenici žele, da još jednom ugledaju nekim poznatog a nekim pripvjedanog Andriju Šimića, starca mučenika.

Mnogobrojne molbe pomilovanja poslate su bile, ali nikada nikakve riešidbe nije se imalo i Bog zna da li su ona ikada i stigle na određeno mjesto.

Obzirom da se je starac Andrija Šimić već davno svoje pogriješke pokajao; da se je kroz dugih 29 godina tamnovanja dosta napatilo i svoju pogriješku dovoljno odplatilo, obzirom da ga je ostavila muževna snaga, te nije više pogibeljani društvu ni občinstvu; obzirom da je već ostario, te se mnogo pobudrio i jako popravio; obzirom da je pravda, toli dugim njegovim tamnovanjem, svoj cilj već postigla, te da bi njegovo pomilovanje opravdanim bilo; obzirom napokon i na zamjenite želje Andrije Šimića za slobodom, svojtom i zavičajem a svojte i seljana za njime, – bilo bi već vrijeme, da ga se pod zadnje dane njegovog života spomene, da mu se oblakša.

Radi toga Jakov Šimić pok. Ivana u prvom redu kao brat, Angja žena Jure Spaića s Cerine, Mara udov. pk. Grge Grubišića s Gradca, Kata žena Petra Kondža i Matija žena Mije Zeleničića iz Ružića kao sestre Andrije Šimića, pak onda redomice ostala rodbina i seljani ujedno sa glavarima i svećenicima mole, da bi Posvećeno Vaše Apoštolsko Veličanstvo izvoljelo uzeti u obzir patnje i želje biednog starca Andrije Šimića te uslišati njegov vapaj za slobodom, rodbinom i zavičajem, kao i vapaj današnjih molitelja, koji ga žele viditi, te da bi Posvećeno Vaše Apostolsko Veličanstvo najmilostivije udostojalo se uzeti u obzir vruću ovu pomilovanu molbenicu te pomilovati Andriju Šimića pk. Ivana izvolilo, naredivši da ga se pusti na slobodu a da se tako uslade zadnji dani njegova ogorčenog života i u to ime jednoglasno kličemo iz svega srca, da Bog na mnogo ljeta poživi i podrži Posvećeno Vaše Apoštolsko Veličanstvo svu Prejasnu Habsburšku kuću i Porodicu!

Rodna kuća Andrije Šimića, hajduka iz Alagovca

Alagovac — Grude dne 10 Listopada 1899.

križ Jakov Šimić p. Ivana brat

križ Angja žena Jure Spajića sestra

križ Marta udov. Grge Grubišića sestra

križ Kata žena Petra Kondža sestra

križ Matija žena Mije Zeleničića sestra

Amošnji narod uvijek je smatrao, da je Andrija Šimić bio se odmetnuo u ajduke za ljutu nevolju, ter uobće želi da mu se Vaše Veličanstvo najblagostivije smiluje.

P. Buconjić biskup

O. Martin Mikulić župnik u Ružićima

Ivan Sulić glavar Sovići

Jure Andrijanić glavar

Petar Iličić

O. Leonard Radoš župnik iz Gruda

Ljubuški O. fra Angjeo Nuić Gvardijan.

Molbi za pomilovanje bilo je više, ali ovdje donosim one na kojima su potpisani ugledniji Sovićani ili Goričani. Ni na jednu od ovih molbi Andrija Šimić nije pomilovan, već na molbu koju je 6. VI 1901. godine dvorskoj kancelariji u Beču osobno uručio Jozo, sin Andrijina brata Jakova. Stoga možemo povjerovati pretpostavci, koja se u jednoj od ovih molbi iznosi, da ove molbe nisu ni stizale do ruku cara. Na molbama se između ostalih potpisnika koji traže Andrijino pomilovanje često susreće i ime Drinovčanina, fra Paškala Buconjića, koji je u to vrijeme bio biskup Mostarsko-Trebinjske biskupije. Na molbama se nalaze pečati raznih ustanova, kao općina, glavarluka, nadžupnih i župnih ureda.

Nadam se da će bibliografija radova o Andriji Šimiću, kao i razni spisi registrature Namjesništva u Zadru, te spisi procesa hajduku Andriji Šimiću i njegovoj družini Okružnog suda u Splitu, kao i spisi raznih turskih organa vlasti u BiH iz tog vremena pripomoći većem izučavanju ličnosti ovog legendarnog hajdučkog harambaše, sina Donje Bekije, kao i njegove uloge u borbi protiv turske vlasti.

Milan Glibota

DVA ZABORAVLJENA PORTRETA SLIKARA ROMANA PETROVIĆA PJESNIKA A. B. ŠIMIĆA I TINA UJEVIĆA

Radeći dugi niz godina na izučavanju kulturne baštine Hercegovine i povijesti moderne likovne umjetnosti ove regije, kao jedan od inicijatora i pokretača osnivanja kulturne manifestacije „Šimićevi susreti“ — uspomene na književno djelo poznatih hercegovačkih književnika braće Šimić za ovaj prvi broj zavičajne kulturno-povijesne publikacije „Sovići i Gorica u Bekiji“ obradio sam jednu kraću nesvakidašnju temu „Dva zaboravljena portreta slikara Romana Petrovića pjesnika A. B. Šimića i Tina Ujevića.

Nije nikakva slučajnost što obrađujem baš ovu temu, jer sam njenim problemom preokupiran već dugi niz godina.

Ovom prilikom osvrnuo bih se i upozorio istraživače kulturne i umjetničke baštine braće Šimića na jedan davno već zaboravljeni portret A. B. Šimića kojeg je prije nepunih sedam decenija naslikao poznati bosanskohercegovački slikar Roman Petrović. Navest ću neke okolnosti kako je došlo do otkrića dokumenta o ovom portretu i njegovoj sudbini od vremena nastanka pa sve do našeg vremena.

Prije nepune tri decenije dobio sam zadatak da u Mostaru pripremim i organiziram II. komemorativnu izložbu slikara Romana Petrovića. U organizaciji Radničkog univerziteta izložba je otvorena listopada mjeseca 1960. godine u prostorijama starog Radničkog doma, sada OOS sindikata u Mostaru. Ekspoziti za ovu izložbu pribavljeni su uglavnom iz Dubrovnika, Sarajeva i u manjem broju od privatnih posjednika iz Mostara.

Većina slika na izložbi bila je vlasništvo Kazimire Petrović, sestre slikare R. Petrovića, koja je posjedovala veću kolekciju umjetničkih radova svoga brata i koja je tada živjela u Dubrovniku. Istražujući umjetničku ostavštinu R. Petrovića za ovu izložbu, pored ostalih mnogobrojnih dokumenata: umjetničkih slika, crteža, skica, fotografija i umjetnikove korespondencije (kojima se nažalost već duže vremena izgubio svaki trag), Kazimira Petrović upozorila me na jedan fotonegativ portreta pjesnika A. B. Šimića, kojeg je svojevremeno radio Roman Petrović, a čiju reprodukciju donosimo u ovom prilogu.

Umjetnikova sestra koja je bila vjerni pratilac i poštivalac umjetničkog djela Romana Petrovića, poznatog i vrlo zanimljivog slikara stare generacije manjeg broj sarajevskih slikara između dva prošla rata, identificirala je portret A. B. Šimića portretiranog u umjetnikovoj ranoj mladosti.

Budući da za sada nemamo potpuno vjerodostojnih dokumenata kada je nastao ovaj portret niti gdje se on danas nalazi, pokušat ću na osnovu pouzdanih indicija doći do nešto pouzdanijih podataka.

Prema historijskim podacima o djelatnosti slikara Romana Petrovića (1896-1947), ovaj umjetnik je dva puta samostalno izlagao u Zagrebu i to 1919. i 1920. g. Pošto se u to vrijeme A. B. Šimić aktivno bavio književnim radom, uređivačkom djelatnošću književnih revija i likovnom kritikom u Zagrebu, najvjerojatnije je R. Petrović tada i portretirao mladog umjetnika 1919. ili 1920. g. Na osnovu crno-bijele fotografije teško je nešto više reći o umjetničkim i likovnim kvalitetima ovog portreta A. B. Šimića. Autor slike Roman Petrović u ovom portretu predstavio je mladića inteligentnog izraza lica i intenzivnim unutrašnjim životom kojem je već kobna bolest počela narušavati zdravlje talentiranom pjesniku koji će uskoro umrijeti u 27. godiži života 1925. g. u Zagrebu.

Tragajući za ovim portretom, za koga se već dugi niz decenija ne zna gdje je, put me je odveo do umjetnikovog brata dra Jerka Šimića, koji je na moj upit 1987. g. odgovorio da je portret R. Petrovića koji je slikao A. B. Šimića jedno od značajnijih umjetnikovih djela, nastao 1920. g. i bio izložen na autorovoj samostalnoj izložbi 1920. g. u Zagrebu.

R. Petrović, Portret pjesnika A. B. Šimića, ulje, 1920.

Reprodukciju ovog portreta tiskao je zagrebački časopis „Republika“ na unutrašnjem dijelu svog ovitka 1. I. 1970. g. Dalja sudbina ovog portreta nepoznata je kako uredništvu navedenog časopisa tako i J. Šimiću.

Na velikoj retrospektivnoj izložbi Romana Petrovića, trećoj po redu (prve dvije održane su 1949. g. u Sarajevu i 1960. g. u Mostaru), priređenoj u Sarajevu 1988. g. u Umjetničkoj galeriji na kojoj je bilo zastupljeno preko 200 slikarskih radova, nije bio izlo-

R. Petrović, Portret pjesnika Tina Ujevića, ulje, 1937.

žen portret A. B. Šimića. Od autora ove sarajevske retrospektive R. Petrovića Danke Damjanović, kustosa Umjetničke galerije u Sarajevu, saznao sam da je i ona tragala za ovim portretom A. B. Šimića. Nakon stručne konsultacije s njom o sudbini ovog portreta došli smo do zajedničkog zaključka da se ovaj portret danas najvjerovatnije nalazi u Poljskoj.

Nakon smrti slikara R. Petrovića, njegova ostavština i umjetničke slike pripale su Kazimiru Petroviću koja je živjela u Sarajevu i Dubrovniku i starijoj sestri Ivani koja je živjela u Varšavi u Poljskoj.

Ovaj skromni prilog samo je novi dokumenat o A. B. Šimiću, izuzetnom pjesničkom imenu u modernoj hrvatskoj književnosti, pokretaču i uredniku književnih revija, pjesniku, esejisti, kritičaru, polemičaru, prevodiocu, entuzijasti literature i „mladiću čudesne kulture“ čije je djelo sve do našeg vremena sačuvalo aktualnost i svježinu.

Drugi portret slikara Romana Petrovića vezan je za ime Tina Ujevića, također čuvenog pjesnika, koji je zajedno sa A. B. Šimićem već davno istaknuto mjesto u povijesti hrvatske književnosti. Poznata je činjenica da je slikar R. Petrović između dva prošla rata drugovao sa nizom umjetnika, kulturnih i javnih radnika i pojedine od njih portretirao kako u Sarajevu tako i u drugim centrima gdje je boravio i izlagao svoja umjetnička djela. Budući da je u to doba pjesnik Tin Ujević duže vremena živio u Sarajevu (1931-1937. g) na svom dugom, teškom i trnovitom životnom i umjetničkom putu bio je prijatelj R. Petrovića s kojim je često dijelio umjetničku sudbinu u dosta teškom vremenu u kojem su živjeli i djelovali na umjetničkom planu. U ovo vrijeme nastao je portret R. Petrovića koji je slikao Tina Ujevića. Autor je portretirao pjesnika i svoga prijatelja u tipičnom ambijentu čestog boravka Tina Ujevića – u gostionici, što neće biti rijetkost i u djelima ostalih likovnih stvaralaca koji su kasnije slikali ovu atraktivnu ličnost poznatog hrvatskog poete. Prema historijskim podacima R. Petrović izlaže ovaj portret na zajedničkoj Izložbi sarajevskih likovnih umjetnika u paviljonu „Cvijete Zuzorić“ u Beogradu (26. XII. 1937 – 9. I. 1938. g.).

Dok o prvom portretu A. B. Šimića nemamo pouzdanih podataka, o portretu Tina Ujevića znamo mnogo više. Dugo vremena ovaj portret bio je u posjedu umjetnikove sestre Kazimire Petrović u Dubrovniku. Kao stručni suradnik i organizator II. komemorativne izložbe R. Petrovića u Mostaru održane 1960. g. uvrstio sam i ovaj portret. Budući da je K. Petrović tada živjela u dosta teškim materijalnim uvjetima insistirala je da se proda portret T. Ujevića. Međutim, nakon svih pokušaja koje je činila Kazimira i autor ovoga priloga u njeno ime s predstavnicima Vrgorca gdje je tada bila obnovljena rodna kuća – kula Tina Ujevića u tome se nije uspjelo.

Najnoviji podatak o ovom portretu saznali smo iz kataloga Retrospektivne izložbe Romana Petrovića otvorene u Umjetničkoj galeriji u Sarajevu gdje je pod kataloškim brojem 86. zabilježeno da je portret prijatelja i poete Tina Ujevića slikan 1937. g. (ulje na platnu vel. 87 x 78 cm, sign. dlu RP (u monogramu), vlasnik Kira Merkulov, Beograd). Vlasnica ovog portreta T. Ujevića duže vremena živjela je u Mostaru, kao muzičar Simfonijskog orkestra, gdje ga je vjerovatno i nabavila.

Na ovaj način pokušao sam povratiti iz zaborava i ukazati na neke nove činjenice i podatke o zanimljivoj prošlosti i povezanosti naših poznatih slikara i književnika čija je sudbina često bila ista.

MR. ANĐELKO ZELENİKA

**PILASTAR S TROČLANIM PLE-
TERNIM ORNAMENTOM UZIDAN
U APSIDU CRKVE SV. STJEPANA
U GORICI**

U stručnom članku Petra Oreča „Novi arheološki nalazi iz ranoga srednjega vijeka iz Zapadne Hercegovine“ koji je objavljen u GLASNIKU ZEMALJSKOG MUZEJA BOSNE I HERCEGOVINE NS 39, Sarajevo, 1984 na stranama 117-119 navedeno je:

„GORICA KOD GRUDA. Sredinom 19. stoljeća u apsidu crkve Sv. Stjepana, koja je tada iz ruševina podizana, uzidan je komad pilastra s tročlanim pleternim ornamentom koji je M. Vego datirao u 9-10. stoljeće (M. Vego, Bekija, cit. pod 6, str. 49 i 126.). Pilastar je od sitnozrnatog vapnenca, svjetlosive boje, obijen (dužina 33 cm, širina 27 cm, Sl. 1a). Pleterni ukras čine prepleteni krugovi, vezani uzlovima ne javlja se u najstarijoj pleternoj plastici, već nešto kasnije (S. Gunjača, Starohrvatska baština, Zagreb, 1976, str. XII.), mada spada općenito u najstariju pleternu skulpturu, pa bi se pilastar mogao datirati u 9. stoljeće, možda u drugu plovicu, a najkasnije u početak 10. stoljeća.

Pronađeni su i drugi ulomci pleterne skulpture u Gorici, koje je, uz sjeverni zid crkve Sv. Stjepana, otkrio T. Glavaš. Nalazi još nisu objavljeni.

Pri kopanju gornice blizu crkve Sv. Stjepana u Gorici izbacivana je zemlja i na put koji se nalazi uz zapadnu stranu groblja. Na tom putu našao je M. Lozo 1982. godine jedan komad pleterne ornamentike, koji se sada nalazi u zbirci franjevačkog samostana u Imotskom. Vjerojatno je to dio oltarske pregrade, izrađen od svjetlosivog vapnenca (dimenzije 12x17x18 cm). Osnovni motiv je krug koji polovi tročlanu traku gradeći druge kompozicije, koje nisu posve jasne, jer je komad oštećen. Moguće je da se uz krug nalazi pupoljak ljljana na jednom mjestu. Izleda da je u pitanju složena kompozicija, a možda i vitica s biljnim ornamentom. Nemamo izravnih sličnosti.

Jedan komad pleterne skulpture iz Gorice kod Gruda, koji je pronašao dr. Đ. Basler, nalazi se u Arheološkoj zbirci franjevačkog samostana na Humcu kod Ljubuškog. Fragment je, vjerojatno, dio oltarske pregrade, izrađen od mekšeg svjetlosivoga vapnenca, dimenzije 10x15x18 cm (Sl. 1c). Krug presijeca druga traka (slično kao kod objekta prikazanog na Sl. 1b), a bio je povezan sa drugim krugom ili kakvom drugom pleternom kompozicijom. Naknadno je dio trake nazubljen na četiri mjesta i ukrašen kompozicijom sličnom fragmentu b.

Temelji crkve iz ranoga srednjega vijeka u Gorici nalaze se, kako se drži, djelomično ispod sadašnje grobne crkve Sv. Stjepana, a djelomično na njenoj sjevernoj i sjeveroistočnoj strani.“

Pripremio: Vlado Bogut

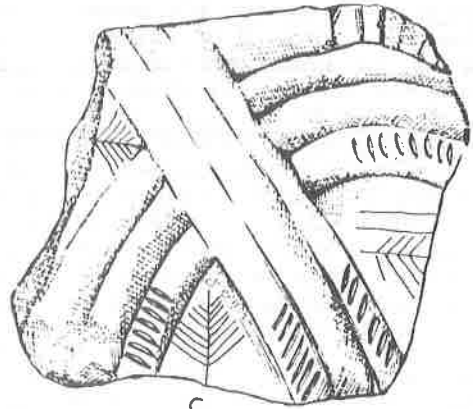

a

0 1 2 cm

b

c

Pilastar s tročlanim pleternim ornamentom (a) i komadi pleterne ornamentike (b i c)

DVODNEVNI BLAGDAN STIHA

Prije četvrt stoljeća u Drinovicima, rodnom mjestu pjesnika braće Antuna Branka i Stanislava Šimića, iznjedrila se pjesnička manifestacija „Šimićevi susreti“. Ta najstarija manifestacija takve vrste u Hercegovini, posvećena pjesnicima Šimić, punih dvadeset i pet godina u Drinovicima i Grudama okuplja poznate književnike, glumce, slikare, kulturne i društvene djelatnike iz cijele zemlje koji sudjeluju u programu „Šimićevih susreta“. Tako je bilo i ove godine 16. i 17. lipnja na 25. „Šimićevim susretima“.

Uvod u ovogodišnje 25. jubilarne „Šimićeve susrete“ zbio se dan ranije, u predvečerje 15. lipnja, u prostorijama Doma mladih u Mostaru, gdje je sveučilišni profesor

iz Zagreba dr. Vlado Pandžić puna dva sata nadahnuo govorio na temu „A. B. Šimić i Hercegovina“. On je otkrio niz nepoznatih detalja iz kratkog ali bogatog života i stvaralaštva pjesnika koji je bio zaljubljen u svoj rodni kraj, u svoju Hercegovinu.

U jutarnjim satima, 16. lipnja u Grude su počeli pristizati pjesnici i ostali sudionici Susreta iz svih krajeva Jugoslavije. Stigli su Pero Zubac, Vesna Krmpotić, Čedo Kisić, Veselko Koroman, Rešad Hadrović, Zlata Artuković, Anton Gardaš, Nenad Borozan, Vladimir Nastić, Alija Kebo, Mile Stojić, Vladimir Pavlović, Branko Stojanović, Dragoljub Jeknić i Vuk Krnjević, te glumci Hasiija Borić Stojić i Božidar Boban. Nakon njihovog okupljanja i kratkog preor-

Otvorenje izložbe „Život i književno djelo A. B. Šimića“

daha u hotelu „Grude“, u ranim poslijepodnevnim satim desetak pjesnika zaputilo se u CUOIO „Ferdo Palac“ gdje su učenici razgovarali s njima. Taj zanimljivi razgovor potrajao bi i dulje od dva sata da je bilo moguće pomaknuti satnicu programa. Iz školskih klupa pjesnici su se preselili u prostorije hotela, gdje je održan sav program predviđen za prvi dan „Šimićevih susreta“. Plava sala hotela bila je pretijesna za sve znatiželjnike koji su htjeli pogledati otvorenje izložbe „Život i književno djelo Antuna Branka Šimića“ koju je priredila Mira Miljanović, vrijedna kustosica Muzeja književnosti i pozorišne umjetnosti BiH iz Sarajeva. Izložbu je otvorio dr. Vlado Pandžić, sestrić braće pjesnika Šimić. On je sa sobom iz Zagreba uz odobrenje dra Jerka Šimića, brata Antuna Branka i Stanislava, koji čuva njihovu ostavštinu, donio niz originalnih rukopisa i autografa koji su prvi put predstavljeni javnosti. Dr. Vlado Pandžić pohvalno se izrazio o toj mukotrpn-

Zagrebački glumac Božidar Boban govori stihove A. B. Šimića

Pjesnik Anton Gardaš u zavičaju svoje majke.

no pripremanoj izložbi. Mišljenja je da „ovako sustavne izložbe o životu i djelu Antuna Branka Šimića do sada nije bilo“ i da su „autori htjeli učiniti ono što se drugi nisu dosjetili“ i da su „znali ono u čemu se drugi nisu snašli“.

Obimna građa koja je prikupljena za tu izložbu razvrstana je u četiri tematska dijela. Prvi dio izložbe prati Antuna Branka Šimića od rođenja u Drinovcima, njegovo školovanje u Drinovcima, na Širokom Brijegu, u Mostaru, Vinkovcima i Zagrebu, gdje je proveo veći dio svog života i gdje je umro. Taj dio izložbe ne prati samo njegov životni nego i stvaralački put od samog početka, od prve objavljene pjesme u zagrebačkoj „Luči“, preko pjesama i članaka objavljenih u „Pobratimu“, „Novinama“, „Hrvatskoj prosvjeti“, „Našoj misli“, „Novostima“, „Obzoru“, „Griču“, „Jugoslavenskoj njiivi“, „Jutarnjem listu“, „Pokretu“, „Savremeniku“, „SKG“, „Misli“, „Kritici“, „Književnom jugu“, „Literaturi“, „Vedrini“, „Plamenu“, te u vlastitim časopisima „Vijavica“, „Juriš“ i „Književnik“ i jedne za života objavljene zbirke

— poezije „Preobraženja“ do posljednje dvije pjesme napisane u bolesničkoj postelji nekoliko dana pred smrt. Drugi dio izložbe čine faksimili Šimićevih rukopisa i pisama, a treći dio izložbe čine Šimićeva objavljena djela od prve zbirke „Preobraženja“ 1920. godine do najnovijeg izdanja „Sabranih djela“ iz 1988. godine. Tu su obuhvaćeni i njegovi časopisi „Vijavica“, „Juriš“ i „Književnik“. Četvrti dio izložbe predstavlja bogatu literaturu o djelu Antuna Branka Šimića.

Poslije otvaranja izložbe i 25. „Šimićevi susreti“ zvanično su proglašeni otvorenim. To je učinio sarajevski književnik Čedo Kisić, koji je tom prilikom priopćio:

„Prije četvrt stoljeća krenula je na svoje dugo putovanje u vrijeme, u budućnost, u istoriju, pjesnička manifestacija „Šimićevi susreti“, najstarija književna manifestacija u Hercegovini. Krenula je sa imenom i porukama književnika braće Šimić, Antuna Branka i Stanislava. Od tog majskog dana 1964. godine u Grude i Drinovce dolazili su

književnici iz cijele Jugoslavije, slikari, redatelji, glumci, kulturni i društveni radnici, dolazili su mladi i stari, govorene književne besjede, priređivane su izložbe, recitali, koncerti, okrugli stolovi, stizale su knjige u školske biblioteke, dodjeljivane nagrade onim mladima iz škole za prve pjesme i onima starijim sa imenom u književnosti i djelom, obilježavani značajni datumi. . .“

I ovogodišnji „Šimićevi susreti“ sadržaše mnogo toga o čemu progovori Čedo Kisić. Na ovogodišnjim susretima obilježena je 80-godišnjica rođenja Oskara Daviča izborom stihova iz njegove poezije koje je govorila sarajevska glumica Hasija Borić Stojić. Nakon toga je književnik Dragoljub Jeknić promovirao izabrana djela književnika Anđelka Vuletića. Te večeri promovirana je još jedna knjiga. Riječ je o knjizi pjesama „Olovni jastuk“ pjesnika Mile Stojića. O toj knjizi govorio je književnik Branko Stojanović. U Grudama je nastupio i zagrebački glumac Božidar Boban kratkim izborom iz poezije Antuna Branka Šimića.

Pjesnici u kraju pjesnika

Mostarske kiše upotpunile su dio programa na 25. „Šimićevim susretima“ u Drinovcima

Glazbeni dio programa odlično su izveli članovi Mandolinskog orkestra osnovne škole „Imotski“ pod nadzorom nastavnika Ante Vujevića. Time je prvog dana „Šimićevih susreta“ završen program u Grudama.

Drugog dana „Šimićevih susreta“, 17. lipnja, književna karavana stigla je u Drinovce, gdje je po običaju u školi, koja nosi ime Antuna Branka i Stanislava Šimića, održan dvosatni kulturno-književni program. Započeo ga je dr. Cvjetko Milanja iz Zagreba književnim kazivanjem o Antunu Branku Šimiću. To književno kazivanje, kao i ono ranijih godina Jure Kaštelana, Midhata Begića, Oskara Daviča, Jure Franičevića Pločara, Luke Paljetka, Zvane Črnje, Vesne Krmpotić i drugih književnika, mogla bi se sakupiti u jednu knjigu koja bi bila izvrsna antologija moderne misli o književnosti i kulturi. Nakon književnog kazivanja pozornost prepune dvorane privukao je zagrebački glumac Božidar Boban kazivajući izabrane stihove Antuna Branka

Šimića. Pjesnici Pero Zubac, Vesna Krmpotić, Veselko Koroman, Rešad Hadrović, Zlata Artuković, Anton Gardaš, Nenad Borozan, Vladimir Nastić, Alija Kebo, Mile Stojić, Vladimir Pavlović i Vuk Krnjević govorili su svoje najdraže stihove za što su bili nagrađeni spontanom pljeskom prisutnih.

I ove godine dodijeljene su nagrade mladim pjesnicima. Žiri u sastavu Alija Kebo, Krešimir Šego i Zdravko Nikić odlučio je da prvu nagradu dodijeli Marijani Tomaš, učenici iz Makarske, drugu Saneli Kulović, učenici iz Konjica i treću Ivi Šiško, učenici iz Makarske. Nagrade im je uručio Zdravko Nikić, nakon čega su nagrađeni pjesnici pročitali nagrađene stihove. Za glazbeni dio programa u Drinovcima bio je zadužen Mišo Marić sa „Mostarskim kišama“. On je to svoje zaduženje kao i njegov ansambl izvrsno odradio. Time je završen ovogodišnji dvodnevni blagdan stiha u Grudama i Drinovcima.

Petar Grubišić

MILE PEŠORDA

GRUĐSKA OGRLICA OD KUPINA

Na bunaru

U bistrini vode
sanja moje lice. A
moram ga razbit.

Pred jabukom

Bratu

Uzeti je
ne smimo – ruka će
nam otpast.

Cvijet / djevojka

Bijeli cvijet je bila.
Na lišću je, sa kliktajem,
cvijet crveni rastvorila.

Ljetna kiša

Suha zemlja
siše
nebo s kišom.

Leptiri

Kako šaroliki!
Kako prozračni!
Glasnici sunca!

Zmijski ugriz

U bolesnu selu
nitko neće ispiti
ovu otrovnu krv.

Jesen

Starac.
Žuti ga list
Pogodi.

Slika sa kopačem

Obruč od stijena,
vojske od drača. Njiva ljulja kopača
– i poskoka u gnijezdu komorača.

Rubac

Majčin rubac
crni
– moja povijest?

Baka

Kiša baku
poljem goni. Baka kišu
poljem nosi.

Mudri ljudi

Ljudi kršnog kraja životno mudri ljudi
na kamenu ocrtavaju postojanost živu
iz vlastitih lula izlazi njihova duša
da razumno riječ kaže i bogu i suncu
izlazi duša u obliku
nabujalog govora krvi

Mudri ljudi sinovi iskonske patnje
srasli s kamenim pragovima koji toče snagu
istresaju pepeo čistog duhana na tamu sunca
pogledom motre buncanje zemlje
crvene od bičeva bojovnika

Pogledom krote klupko zmija

I dok stranci vijećaju za crnim stolovima
mudri ljudi dimove prдавne gorčine
ostavljaju urezane u zrak u kamen
u zemlju i kozje mlijeko

Sklopljene oči govore obzorju
prisutnost težine

RASTVARANJE TAJNE

za J.

Što se opet miče u središtu svijeta
U tvom plavom uhu užarenoj ruži?
Kroz otvoren prozor kroz žar suncokreta
Primičem se sebi oko tebe kružim.

Što se opet giba? Užareni govor
Udvara se ruži. O taj tamni blijesak!
Iz grmlja se glasa razigrani izvor
Iz tvog srca tajne prosiplje se pijesak.

Što to sada hita? Je li falus kosi
Kližeći rubom usne spletom crnih trava?

A prigušen upit koji me raznosi
U poljupcu s plamom je li te rascvjetava?

Što to sada šapće? Usna tvoja lijepa
Priziva mi blagost, ili ugriz ljut?
Otapa se upit a tijelo ti tepa:
Svjetlo moje čisto, ružo moja slijepa,
Ako tebe nije, zar postoji Put?

MILE PEŠORDA,
rođen 15. kolovoza 1950. godine u
Grudama.
Studij romanistike (francuski i latin-
ski) diplomirao 1973. na Filozofskom
fakultetu u Sarajevu.
Živi u Sarajevu.

LJUBICA BENOVIĆ

PJESMA O ZEMLJI HERCEGOVINI

ODNIO VRAG DRVO PRVO
POSIKLI GA
ODMA
KAD JE NIKLO
OVDJE
NA GOMILI
PA SU KAMEN
NAGONILI
I SAD JE TO ZEMLJA KAMENA
TVRDA A MALENA

USPAVANKA

Odsanjaj
odspavaj

tople su noći
sve će proći

PEJZAŽ IV

U tuzi kiše daljina me ogleda
Drvo se miče
Stvari niču
Bez pregleda
Rastaje i raste se
Život

Živost svijeta postaje općenita
Sotona se udvara
Stanem bez odgovora

Ispred
slike sna
i kamena

PODNO VRŠKA, I.

Može li netko zamisliti
posljednji čas
I još posljednji posljednjega
Zasigurno bi
za tu razdijeljenost
morao sabrati vječnost
vremena od početka:
i prostora:
do dalekih zvijezda
i još daljih zvijezda

O, kolika bi udaljenost
sinula
na ovo malo mjesto
gdje često
mislimo
da još više može stati

LJUBICA BENOVIĆ, rođena 25. stude-
noga 1955. godine u Drinovcima.
U Zagrebu diplomirala na Filozofskom
fakultetu, grupe jugoslavenske jezike i
književnost i filozofiju.
Živi u Zagrebu.

BUĐENJE USPOMENA IZ ZAVIČAJA

Zamolili smo dra. Vladu Pandžića, profesora, spisatelja i prevoditelja, zaposlena na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, da nam kao vrlo angažiran član Organizacijskog odbora „Bekijskog sila“ u Zagrebu odgovori na pitanja o osnutku i organizaciji tih susreta naših Bekijaša u Zagrebu o kojima smo čitali u novinama, gledali na televiziji, a i slušali vrlo opširne, oduševljene pohvale od onih koji su bili na „Bekijskom silu“. Odmah, kako je i sam poticatelj i pokretač listova i zbornika u našem kraju, izriče nam za pokretanje našeg zbornika najsrdačnije čestitke i najljepše želje.

Grubišić: Što je „Bekijsko silo“ u Zagrebu?

Pandžić: Vrlo srdačni, veseli skupovi Bekijaša u Zagrebu, odnosno Zagrepčana (i drugih sadašnjih stanovnika središnje i sjeverozapadne Hrvatske) rodnom ili podrijetlom iz općine Grude. Na „Bekijsko silo“ dolaze i Bekijaši rodnom iz drugih općina koje se nalaze uglavnom ili manjim dijelom na području Bekije: Posušja, Ljubuškog i Lišnice. Pridružuju nam se prijatelji iz drugih hercegovačkih općina, a također iz općina Imotski, Vrgorac, Sinj itd. Ove je godine (27. svibnja) održano drugo po redu „Bekijsko silo“, a s velikim povjerenjem očekujemo da će postati (ostati) tradicionalno. „Bekijsko silo“ ima svoje ciljeve do kojih mu je osobito stalo. Prvenstveno želimo: održavati sponu među Bekijašima u Zagrebu, da se ne otuđe i ne zaborave „ni u dobru ni u zlu“ te da sustavno njeguju veze sa starim krajem; ojačati zanimanje naše djece, potomaka za svoje podrijetlo; predstaviti svoj rodni kraj prijateljima, a prema potrebi i ženi, mužu, nevesti ili zetu. Na „Bekijsko silo“ dolaze i unuci i praunuci Bekijaša koji su još davno, na početku stoljeća pa i prije, otputili se u glavni grad Hrvatske. Danas obuzima ljude u otuđenosti velikih gradova silna želja za spoznavanjem vlastitih korijena. „Bekijsko silo“ je buđenje uspomena, obnavljanje prijateljstava, poticaj za nezaustavljive suze radosnice u okruženju svojih, svoje pjesme i glazbala bliskih srcu, milozvučnog govora sa sjetom za majčinim krilom, s oživljenim slikama: večernjih „sila“ u rodnom kraju uz bukaru vina, smijeha i pjesme cura i momaka, uz džidžuku mudroslovlja starih, šarolikosti razganganih derneka, mirisna smilja i mesliđana, bujnosti i rascvjetalosti blagih proljeća, žara ljetnoga „zvizdana“, žutila jesenskih smiraja, čarobne ljepote noćiju ispod neba s gusto zasijanim zvijezdama (. . .), ali i odlaska u „svit“ preko praga rodne kuće, natopljena bojažljivom znatiželjom i neizlječivom tugom. . . Iz „Bekijskog sila“ izrasta moć pravodobnog pritjecanja u pomoć, ustreba li komu, tijekom cijele godine.

Grubišić: Kako je rođena ideja o osnutku „Bekijskog sila“?

Pandžić: Dugo se već govorilo u krugovima Bekijaša da bi bilo dobro održavati kulturne sastanke spominjući se zavičaja. Godine su prolazile i uglavnom se promatralo kako se neki okupljaju (Đakovačko sijelo, Ličko prelo, Dubrovačke večeri, Derventsko kolo, Konavoske večeri, pa Večer Sinjana, Večer Imočana itd.) Bilo je raznovrsnih ili raznorodnih bojazni i sumnji u mogućnosti sličnih naših susreta. Podrijetlo je bojazni i sumnji prilično poznato, ali se u međuvremenu pokazalo da nije bilo razloga za nepostojanje takvih susreta. . . I konačno, našlo se hrabrosti i obilja dobre volje: u siječnju 1988. počeo se prikupljati Inicijativni odbor. Krenulo se nekako slučajno i spontano: na povratku s Mirogoja, poslije pogreba mlade profesorice Marije Vlašić, Ferdine (istaknutoga prosvjetnog radnika) i Ivičine kćerke, na kojem se našlo mnoštvo Bekijaša, pala je odluka da se susrećemo češće i redovito i u nekim veselim prigodama koje ćemo kulturno organizirati. Tako sam i ja na svoje veliko zadovoljstvo bio „uključen“ u ime Drinovčana u Inicijativni odbor u kojem su tada: Marijan Pejić, dr. Ivan Bušić, Frano Zadro, prof. Mari-

DR. VLADO PANDŽIĆ

jan Bušić, dipl. pravnik Petar Ević, dipl. ekonomisti Boro Milas, Slobodan Bogut i Toni Vlašić, pa Mile Zelenčić, Branko Galić, Braco Boban, a zatim se Odbor nakon dva-tri sastanka proširio: dolaze dr. Damir Eljuga, Ferdo Vlašić, Željko Čorluka i dipl. ekonomist Vinko Šimić, te poslije dva sastanka pretvorio u Organizacijski odbor, uskoro imenovanog „Bekijskog sila“. Izabrali smo za predsjednika Franu Zadru, rođena u Mamićima, uvijek uzorno pribrana i mudra čovjeka „s lulom“. Započelo je što se prethodnicima nije posrećilo (još od dvadesetih godina našega stoljeća), a žarko su kao i mi to željeli.

Grubišić: Tko je još od zaljubljenika u svoj zavičaj radio na oživotvorenju ideje o okupljanju Bekijaša na jednom takvom „silu“?

Pandžić: Skoro od samoga osnutka Organizacijskog odbora s nama je prof. Ferdo Boban, pa uskoro dolaze dr. Slavko Maduna, dipl. pravnik Ivan Pezer, direktor HURO Zagreb Anđelko Leko, Grđa Macan, direktor „Panorame“ (u čijim smo se prostorijama uglavnom i sastajali), Jure Žulj, prof. Velimir Boban, a zatim povremeno (ali s obavljenim za nas poslovima) dipl. ekonomist Mladen Mlinarević i Mladen Boban, prof. Anka Boban i još desetak ljudi (i žena) koji su se s vremena na vrijeme priključivali našim sastancima i također doprinosili uspješnosti organizacije. Organizacijski je odbor bio uvijek otvoren za sve one koji su željeli raditi. Njegova će se i preobrazba ostvarivati – slobodnim uključivanjem novih ljudi s novim idejama i nezaobilaznom sposobnošću štovanja mišljenja drugih ljudi.

Grubišić: Naznačujete da je ideja o susretanju Bekijaša u Zagrebu začeta znatno ranije, a rođeno je tek prošle godine „Bekijsko silo“. Recite nam i o tome ponešto!

Pandžić: U godinama poslije prvog svjetskog rata značajno u Zagrebu raste broj ljudi rodom iz Bekije. Neki se pripremaju za obrtnička zanimanja, uče stručne škole, gimnazije, studiraju ili su zaposleni. Iako su vođene rasprave o potrebi redovita „vidanja“, u tome ne uspijevaju do jeseni 1925. kada jedna oveća skupina pokušava prirediti „silo“ u jednoj zagrebačkoj gostionici. Vrlo je zanimljivo da je i odluci o tom susretu prethodio jedan pogreb: u svibnju 1925. umro je mladi Bekijaš, hrvatski književnik Antun Branko Šimić. (U posmrtnim napisima naglašuje se i velika žalost rodnog kraja za svojim sinom i svojom velikom nadom.) Na žalost priređivača „silo“ iz 1925. nije se bilo ni prikupilo, a

već se poslije nekih pola sata bježalo pred policijom nakon što se vlasniku gostionice (?) nije svidio „program“ koji je, kako svjedoči dr. Jerko Šimić, započeo masovnim rvanjem i gangom, te, rušenjem jednog stola i razvaljivanjem dviju stolica. I tako je propala dobra ideja. . . U slijedećim desetljećima povremeno su se sastajala manja društva, vezana uglavnom seoskim, susjedskim, školskim ili poslovnim odnosima bez otvorenosti i privlačnosti za sve Bekijaše ili bar za izrazitu većinu.

Grubišić: Odziv na „sila“ i prošle i ove godine, vrlo je iznenadio pa su mnogi ostali bez ulaznica. Kako objašnjavate toliki interes?

Pandžić: Iznenađeni smo, čini mi se, bili najviše mi u Organizacijskom odboru. Računali smo u veljači i ožujku 1988. da ćemo moći prikupiti oko dvjesto pedeset ljudi i već se čvrsto obvezali na pokrivanje troškova iz vlastitih džepova ako ih toliko ne bude. Vrlo nam je žao što nije bilo dovoljno ulaznica ni prošle ni ove godine. Ne znam da li je uopće moguće naći u Zagrebu dvoranu s ugostiteljskom podvorbom u kojoj bi više od tisuću ljudi (pa čak i dvije tisuće) moglo prikladno sjediti i jesti za stolovima, pratiti kulturno-umjetnički program i plesati. . . Dade se jednostavno obrazložiti toliko zanimanje za „Bekijsko silo“ – najobičnijom ljudskom potrebom za komunikacijom sa sebi bliskim ljudima (po podrijetlu, mentalitetu, sličnom obiteljskom odgoju. . .). U duši je seljačke djece na tjeskobnim ulicama velegrada u obilju prikrivena žaljenja za krajolicima i vidicima srcumilna zavičaja. Potisne se (i nesvjesno) „dio sebe“, a „silo“ možda i može vratiti pojedincu taj „dio sebe“, „oprostiti“ nikad i nigdje priznatu sramežljivost za ono što je smatrao nekulturom u usporedbi s velegradskim ponudama. Izrasta povjerenje u sebe, u svoje korijene, kada se nakon prohujalih godina osjeti da je ganga i guslarska pjesma i zvuk dipala – kultura koju smo, ipak, „perući ruke“ zatajili. . . Vjerojatno je takvo zanimanje za „Bekijsko silo“ i što su ljudi zamijetili da su pripreme vrlo ozbiljne, da na pripremnim sastancima nema mjesta besplodnu frazerstvu i ružnoći demagogije koja bi mogla imati samo za rezultat: „kud koji, mili moji“ i „jedan od drugoga što dalje, to bolje“. Zarana su postali ljudi svjesni pripremanja „Bekijskog sila“ u finom usklađivanju raznovrsnih mišljenja s ciljem kako nitko ne bi bio ni vrijeđan ni privilegirani, ni ponižen ni uzvišen, i kao bi mogli skupa: visokoobrazovani i skromnije obrazovani, mladi i stari, direktori, radnici, učenici, učiteljice, sveučilištarci, profesori, svećenici, političari obrtnici, umirovljenici, itd.

Grubišić: Čuli smo sa svih strana da je organizacijski dio posla besprijekorno napravljen. Na koji ste način sve to organizirali i kako ste tako mogli uspjeti?

Pandžić: Svakom čovjeku (na njegov način) gode zaslužene pohvale pa zasigurno ni Organizacijskom odboru „Bekijskog sila“ u Zagrebu nisu mrske. Sastavljen je od zrelih i iskrenih ljudi koji neće ni pokušati odglumiti nekakvu neprimjerenu skromnost, a znadu dobro okvire ljudskog ponosa. Dobra ih je volja i ljubav prema zavičaju potakla na taj rad. Nije im potrebno ni govoriti o slavi kratka vijeka ako se ne nastavi na pravi način, a što podrazumijeva: misliti i raditi, pozorno saslušati mišljenje i sugovornika i štovati rad drugih. Pripremamo se dugo, vrlo ubrzano u mjesecima koji prethode „silu“ (skoro pet mjeseci ove godine), svaki tjedan u isto vrijeme, od sedam navečer pa do deset, jedanaest, pa i dvanaest sati. Razgovara se o svakoj sitnici, dodatno osmišljava, pa mijenja, dopunjuje i konačno odlučuje. Znadu ti ljudi vrhunski raditi, a znademo i da sve ne znademo. Otvoreni su za nove ideje, savjete, sugestije. Voljeli bismo brižno poslušati i primjedbe.

Grubišić: Kažu da Odbor funkcionira kao najtočniji sat. Htjeli bismo znati da li su „kotačići tog točnog sata“ takvi i na svojim stalnim radnim mjestima?

Pandžić: Slikovito pitanje! Lijepo je čuti takve poredbe, ali, malo šale, zakasni taj „sat“ ponekad i dvadesetak minuta dok se, prije početka sastanka, ispozdravljamo i nevezano porazgovaramo. . . Sve su to uspješni ljudi u poslovima koje svakodnevno obavljaju. Svi žive od uporna rada. Mogućnosti su glavnine za izrazito velike poduhvate, a pojedinci su ih u svojim zanimanjima zaista i ostvarili. Mogu biti na ponos rodnom kraju.

Grubišić: Pripreme za „Bekijsko silo“ traju skoro preko čitave godine. To je prilika da se jedan broj ljudi često vidi i dobro upozna. Čuli smo, a ne možemo tvrditi da je istina kako su „sila“ „krivac“ prvog susretanja, iako žive u istom gradu, susjeda iz Bekije u Zagrebu.

Pandžić: Čuo sam i ja. Navodno je bilo više takvih slučajeva. Već je samo to dobro „opravdanje“ za održavanje „Bekijskog sila“. Bez nakane bilo kakvih blaživanja razloga „neviđanja“, ne zaboravimo, Zagreb je milijunski grad, te nije li čovjek krenuo posjetiti nekoga ili nije često nazočan u središtu grada, malo je nade za susret i s kim bi želio. Tako je u svim velikim gradovima. Slično se može događati i u manjim gradovima kao što su Osijek, Split i drugdje. Veselilo bi nas kad bi Bekijaši organizirali „sila“ i u drugim gradovima (u Osijeku ih je, poslije Zagreba, ponajviše). Sa zadovoljstvom bismo pomogli.

Raznovrsna šira ili uža zavičajna okupljanja uobičajena su u svijetu. Osnivaju se zavičajni klubovi. Čovjek se kao pojedinac tako lakše i prikladnije uključuje u životnu sredinu.

Grubišić: Osjeća li se potreba za jednim našim zavičajnim klubom u Zagrebu?

Pandžić: Bez dvojbe! Želimo to od početka sastajanja nas koji organiziramo „Bekijsko silo“. Dobro se nadam – cjelovitu uspjehu.

Grubišić: Velike su pohvale upućene za koncepciju programa. Kakav je program priređen na ovogodišnjem „silu“ i tko je u njemu sudjelovao?

Pandžić: Kao i prošle godine predvidjeli smo točno pet sati kulturno-umjetničkoga (zabavnog) programa (u koji je uključena i večera) – s nastavkom u višesatnom (do jutra) plesu i pjesmi. Scenarij je razrađen precizno (po minutama) pa se poznatom televizijskom voditelju Oliveru Mlakeru dopalo da ga slijedi od riječi do riječi. Spojeno je u programu staro i novo, tradicionalno i moderno imajući na umu naše životne korijene i

Kulturno-umjetničko društvo „Sloga“ iz Gorice na „Bekijskom silu“ u Zagrebu 1988.

sadašnju životnu sredinu: bilo je gange, gusala, dipala, ali i suvremene glazbe i pjevanja; domaćih bekijskih jela i pića, ali i modernih (hotelskih, svjetskih); natjecanja u poznavanju običaja povijesti i govora Bekije, „šijavice“, pričanja bekijskih šala, ali i suvremenih doskočica i plesova te nagradne igre (sa skoro tisuću pogodaka). Sve se odvijalo uredno, kako je i predviđeno. Brojni pozdravi i čestitke s dobrim željama stizale su prije početka sa svih strana, a posebno iz rodnoga kraja (osobito je lijepa Stjepana „Šepe“ Prlića iz Sovića), pa je Frano Zadro, otvarajući, kao predsjednik, „silo“ i pozdravljajući nazočne, mislio i na sve koji se vesele uspjehu naše trudbe. Živko Mikulić je vrlo srdačnim riječima čestitao Bekijašima u Zagrebu na kulturnom okupljanju, s pozdravima u ime Općine Gruđe a kao osobit znak štovanja „Bekijskog sila“ doživjeli smo i nazočnost Zlatka Markotića potpredsjednika grada Zagreba. U programu su sudjelovali članovi Kulturno-umjetničkog društva „Sloga“ iz Gorice, guslar Zeljko Šimić iz Gruđa, diplar Jerko Pejić iz Ružića (živi u Sarajevu), pjevačica Jasna Zlokić s Glazbenim sastavom „Masters“, glumci Ilija Zovko i Krunoslav Šarić, nogometaš Zvonimir Boban i košarkaški trener Boško Božić, pa najtečajelji (njih pedesetak izvrsno pripremljenih) u poznavanju običaja i povijesti i govora Bekije (pobjednici Vatroslav Plejić i Petar Čale; Čale je na koncu bolji u „šijanju“, a Plejić u rimovanju ganci te je prema namjeni poduzeća pokrovitelja – Plejiću pripala novčana nagrada, a Čali istovrijedna kućanska sprava; treću je nagradu osvojio Zdenko Rašić, kako je naglašeno, „Bekijaš iz Klobuka“), autori najboljih šala (pobjednik dr. Ante Misir dobio je – „karijolu“), ali, šalu na stranu, za cjeloviti uspjeh velike su zasluge svih sudionika „Bekijskog sila“.

Grubišić: Dio sudionika u programu pozvali ste iz zavičaja. Čini nam se da organizirajući „Bekijska sila“, uzimate na sebe ulogu čuvara narodne baštine u zavičaju jer se o tome bogatstvu dovoljno ne brine. Hoće li na tom planu biti suradnje između „Bekijskog sila“ i zainteresiranih u zavičaju?

Pandžić: Sigurno ćemo sa zadovoljstvom surađivati. Moramo biti složni za opću narodnu dobrobit. Osobna karijera mora joj nedvojbeno biti u službi. . . Čvrst je napredak u budućnost koji ima za podlogu svoju kulturu. . . Trenutno mi se čine manje svrsishodne glasne kritike, a više potiha (u sebi) samokritička procjena koliko smo radili i koliko možemo više raditi na čuvanju kulturne baštine i stvaranju nove. Prošle i ove godine sudjelovao sam na „Šimićevim susretima“ i vidio dobru volju, znanje, radinost i požrtvornost organizatora te kulturne manifestacije. Iako je općina siromašna (mene osobito boli osiromašenje u broju stanovnika i zastrašuju sve praznije škole), imaju ti ljudi velike ali i ostvarive ambicije. Mi u „Bekijskom silu“ smatramo da je potrebno neodgodivo konkretno pomoći dobre nakane i zamisli onih koji su ostali uz „naša ognjišta“. Za napredak pamet nadjačava uzroke i popravlja posljedice otuđenosti, odstranjuje uske sebičnosti. „Bekijsko silo“ kao što želi pomoći rodnom kraju u privredi, tako bi i u kulturi. Ako već neki članovi Organizacijskog odbora olako znadu „Bekijskom silu“ pronaći za pokrovitelje više stotina poduzeća i bogatih privatnika, sigurno će znati kako ćemo pomoći (npr.) za sljedeću godinu predviđeno otvaranje knjižnice u Grudama. Bit ćemo zajednički sretni ako se u Grudama uskoro počne stvarati posebna ustanova za čuvanje narodne kulturne baštine koja bi surađivala s muzejima i drugim ustanovama iz većih gradova i središta na prikupljanju po našim selima prilično zagubljenih raznih predmeta iz svagdanje kućne uporabe, narodnih umotvorina (pjesama, priča, poslovice, običajnih scenskih igara itd.), već pozaboravljenih a vrlo zanimljivih (posebice etnoložima i povjesničarima) hrvatskih narodnih nošnji iz Bekije, bilježenju govornih odrednica i sređivanju tzv. razlikovnih gramatika pojedinih sela itd., ali i za očuvanje od opasnosti zagađivanja polja, njiva i brda, voda, svega što toliko volimo. „Bekijsko silo“ niti može niti bi bilo to u redu kad bi se nametalo za privilegirana čuvara kulturne baštine u zavičaju, ali može i želi biti jedan od specifičnih čuvara - pomagača. Jednu ste našu metodu već prepoznali: pozivat ćemo u Zagreb (i nagrađivati) pojedince i skupine koje mogu (pjesmom, plesom, nošnjom, sviranjem, pričanjem itd.) oživjeti uspomene ili probuditi zanimanje za rodni kraj. Neka nam se jave!

Grubišić: Sljedeće „Bekijsko silo“ i općina Grude?

Pandžić: Očekujemo nastavak, u ove dvije godine započete, plodonosne suradnje. Predviđamo da će uz udjel u kulturno-umjetničkom programu, općina imati odličnu prigodu za predstavljanje privrede, reklamiranje različitih proizvoda i poboljšanje njihove prodaje. Neprestance smo zaokupljeni mislima o značajnijem doprinosu boljim životnim uvjetima te zaustavljanju iseljavanja.

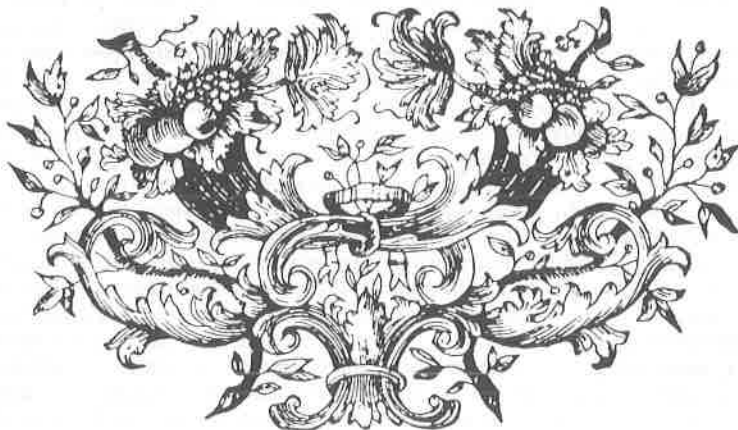
Grubišić: Spomenuli ste ljude iz Organizacijskog odbora kojima se na „silima“ priključuje i mnoštvo drugih. Brojni su među njima vrlo priznati djelatnici na raznim područjima (znanosti, ekonomiji itd.). Može li „Bekijsko silo“ biti stalna spona između takvih ljudi i rodnog kraja kojemu je vrlo potrebna znanstvena i stručna pomoć?

Pandžić: Može. I to mu je obveza, jedan od ciljeva kako sam već djelomice naveo. U Zagrebu i okolici ima na desetine, pa i stotine, direktora, različitih šefova, konstruktora, poslovnih organizatora, istraživača i utjecajnih ljudi rodom ili podrijetlom iz općine Grude, a „Bekijsko silo“ ih okuplja ili će ih u glavnini okupiti, pa eto prilike za nadahnuća za osobnu, stvaralačku, istraživačku i poslovnu suradnju s rodnim krajem. Ove godine, dan prije „Bekijskog sila.“ sastao se popriličan broj zagrebačkih privrednika rodom iz općine Grude i privrednici iz Gruda. Otvoreno, razložito i poticajno se razgovaralo. Opći je zaključak da je sastanak bio vrlo koristan. Nadamo se ostvarenju nekih prijedloga ili njihovoj dodatnoj plodonosnoj razradbi. Povijest nas uči, a oči mogu vidjeti, da su vrlo sposobni i vrlo uspješni ljudi znali u svim vremenima uzvratiti rodnom kraju što ih učini da mogu biti takvi.

Grubišić: I na koncu: Bojite li se ponavljanja programa „Bekijskog sila“, pa zatim uobičajenog zasićenja? Što mislite poduzeti kako se to ne bi dogodilo?

Pandžić: Neće biti ponavljanja programa, ali bi i slični pomutili dosadašnje zadovoljstvo. Zasad to ne dopuštamo. Čini nam se da nismo još iscrpili svoje mogućnosti novih osvježenja, ali ideje mogu ostarjeti s ljudima. Brigu oko „Bekijskog sila“ i zavičajnog kluba drage volje ćemo smišljeno i pravodobno prepuštati novim i mlađim ljudima. Mladi će (ili mlađi) i biti duže neposredni čimbenici budućnosti. Stariji ostaju odgovorni (krivi, bezvrijedni ili zaslužni) i za budućnost kao i za svoj dio prošlosti.

Petar Grubišić

HERCEGOVAČKI NOTAR BAŠTINE

Sredinom ove godine dru fra Andriji Nikiću podijeljena je gradus DOKTORA FILOZOFIJE U KNJIŽNIČARSTVU (bibliotekarstvu) u svijetu najpoznatije Internacionalne univerzitetske fundacije MGSUUF – Fundacije markiza Giuseppe Scicluna (1855-1907). Nominacija za počasnog doktora bazirana je na zaslugama pojedinaca koje se brižljivo bilježe prema strogim kriterijima selekcije u UIDBA (UNIVERSAL INTELLIGENCE DATA BANK OF AMERICA) – Američke univerzalne institucije znanstvenih podataka pri Univerzitetu u Missouri, U. S. A.

Srdačno pozdravljamo ovaj veliki događaj za naš kraj sa željama da ova rijetka titula počasnog doktora fra Andriji bude još veći poticaj u nesebičnom i neumornom radu na čuvanju i bilježenju naše kulturne baštine. U narednim redovima kroz kratki prikaz njegovog životopisa pokušat ćemo predstaviti dra fra Andriju Nikića.

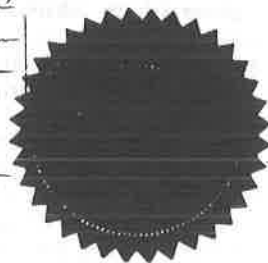
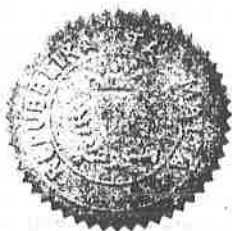
Nikić, Stjepan fra Andrija rođen je u Ružićima 01. 01. 1942. godine. Potiče iz seljačke obitelji Paške i Anice r. Nikić. Osnovnu školu (1949-1953) pohađao je u rodnom selu. Tu je nastavio i slijedeća dva razreda, a potom gotovo svakodnevno pješači 20-ak km u Klobuk i nazad. Godine 1957. položio je malu maturu u Klobuku. Gimnaziju pohađa u Sinju i Zagrebu – po dva razreda. U franjevački red je stupio 1959. Ispit zrelosti – veliku maturu položio je u Visokom god. 1962. Nakon toga služi dvogodišnji vojni rok u Prizrenu pomažući pretpostavljenim starješinama i vojnicima pri njihovom prosvjetno-kulturnom uzdizanju. Studij filozofije i teologije započeo je u Visokom (1964), nastavio u Sarajevu (1966) i dovršio u Rimu (1968-1971). Za svećenika je zaređen 1968. u Varešu. Uz navedene studije u Vatikanu je završio: paleografiju, diplomatiku, arhivistiku i bibliotekarstvo. Kroz tri godine svog studiranja u Rimu prekopavao je povijesne izvore u nepresušnom rudniku Vatikanskih arhiva i prikupio toliko dokumentacije koju može cijela ekipa proučavati i izdavati kroz cijeli život. On je, na temelju arhivske dokumentacije, u rekordnom roku doktorirao iz teologije – povijesna skupina tezom: *La separazione dei francescani nati in Erzegovina dalla provincia di Bosnia e l'istituzione della loro Custodia*, Roma 1971, p. LIII – 400. Godine 1970. imenovan je knjižničarom i arhivarom Hercegovačke franjevačke provincije, a slijedeće godine dolazi u Mostar i do danas vrši navedene dužnosti.

Kroz proteklo vrijeme Andrija je objavio relativno velik broj književno-historijskih studija, biografija i nekrologa o hercegovačkim književnim i naučnim radnicima, preveo više drevnih izvještaja, objavljivao putopise i pripovijesti. Suraduje u: „*Osterreichisches Biographisches Lexikon* od slova M, *Leksikonu pisaca Jugoslavije* od sv. II slova G, *Leksikonu pisaca Bosne i Hercegovine* od slova A, *Leksikonu hrvatske književnosti*, *Bibliografskom leksikonu Hrvatske*, *Franjevačkom leksikonu* i još nekim planiranim izdanjima. Njegovi prilozi su objavljeni u časopisima, godišnjacima, listovima i zbornicima: *Arhivski vjesnik*, *Bekija*, *Glasilo SSRN*, *Grude*, *Bilten župe sv. Franje*, *Brat Franjo*, *Croatia Christiana Periodica*, *Dobri Pastir* (revija), *Dumo i njegov narod*, *Franjo među Hrvatima* (monografija) Zagreb 1976, *Glas koncila*, *Glasnik arhiva i društva arhivskih radnika BiH*, *Glasnik Srca Isusova i Marijina*, *Godišnjak Instituta za jezik i književnost*, *Godišnjak župe Blagaj*, *Iskra*, *Kačić*, *Kršni zavičaj*, *Marija*, *Materialia Turcica*, *Makedonia vo istočnata kriza*, *Mir i dobro*, *Naša ognjišta*, *Nova et vetera*, *Posebna izdanja ANUB i H XXX/4* (1977), *Radosna vijest*, *Sudost-Forschungen*, *Tavelić*, (*Munchener*) *Zeitschrift fur Balkankundé*, *Znaci i koraci*, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, i drugdje.

S deset posebnih studija nastupao je na nacionalnim i međunarodnim simpozijima. U znak priznanja za rad na razvoju i unapređenju arhivske službe u SR Bosni i Hercegovini god. 1977. dobio je od Arhiva i Društva arhivskih radnika BiH posebnu Povelju, a od god. 1978. član je Komisije za čuvanje i prezentiranje kulturne baštine u posjedu katoličke crkve u Bosni i Hercegovini.

APOSTILLE	
Convention de La Haye du 5 octobre 1954:	
1. Country	<u>ITALIA</u>
This public document	
2. has been signed by	<u>Dr. M. Jurek - Armar</u>
3. acting in the capacity of	<u>Registrar</u>
4. bears the seal/stamp of	<u>H. G. S. I. U. F.</u>
Certified	
5. at	<u>M.E.A. Valletta</u>
6. the	<u>22 June 87</u>
7. by	<u>Joseph Azopardo</u> <u>First Secretary</u>
8. No.	<u>5594</u>
9. Seal/stamp	10. Signature <u>[Signature]</u>

Fotokopija Diplome počasnog doktora filozofije u knjižničarstvu

Rukopisi: Prilog topografskoj bibliografiji Jugoslavije u bibliotekama u Rimu (1473-1943), str. XXVIII + 105 i Vodič kroz knjižnice hercegovačke franjevačke provincije, str. 84 – čuvaju se u narodnoj i univerzitetskoj biblioteci u Sarajevu, a Regesta dokumenata od XVII do XIX st. – više svezaka – čuvaju se u Republičkom Arhivu. Bibliografija hercegovačkih franjevaca, sv. 1-2 čuva se u Mostaru.

Bibliografija: Godine gladi, Povijesni prikaz spasavanja hercegovačke sirotinje (1916. – 1919.), Duvno 1974, Crkva na Širokom Brijegu. Povijest gradnje, Sarajevo 1976, Kulturne prilike u Hercegovini zadnjih desetljeća turske vladavine (1823. – 1878.), Split 1976. Franjevci u Hercegovini od 1878. do 1892., Split 1978, Fra Radoslav Glavaš, Život i povijesna djela, Mostar 1979. – Prevodi na njemački: Der Aufstand in der Herzegowina 1875/78, Munchen 1978 i Die Lage der Katholiken in Herzegowina im XVII. Jahrhundert, Munchen 1979.

Franjevačka knjižnica, Mostar, 1981, Karitativna djelatnost franjevaca u Hercegovini u 19. stoljeću, KAČIĆ, God. XIV, Split, 1982, Franjevački arhiv, Regesta franjevačkog arhiva u Mostaru 1446–1862, Mostar, 1984, Franjevci u Hercegovini u doba fra Matije Divkovića, Mostar, 1985, Političko-pastoralno i prosvjetno-karitativno djelovanje Hercegovačkih franjevaca (1878 – 1918), Mostar, 1986, Hercegovački ustanak u svijetlu novih izvora, Posebna izdanja ANUBiH, knj. XXX/4, Franjevačka kulturna baština, Mostar, 1989.

Marquis Giuseppe Scicluna (1855-1907)
International University Foundation
(Founded 1973)*

PRESIDENT:
Dr. William L. S. WU
A.B. (Stanford)
M.D. (Stanford)
M.S. (Tulane)
California, U.S.A.

HONORARY VICE PRESIDENT:
The Marquis Joseph J. Scicluna
Malta, G.C., Europe

VICE PRESIDENT
International Affairs:
Dr. Arwin G. Sexauer
D. Litt. (Hon.)
Vermont, U.S.A.

REGISTRAR and
GENERAL SECRETARY:
Dr. Marcel Dingli Attard
B.Phil., Ph.D.
Notary Public (State of Missouri,
U.S.A.)
33, Midway Road
Nexsar, Malta, G.C., Europe
U.S. Federal Building
Room 201 201A
301 West Lexington Street
Independence, Missouri 64050
U.S.A.
P.O. Box 11
Levasy, Missouri 64066, U.S.A.

LEGAL CONSULTANTS:
Law Offices
Kraft, Brower & Gordon
8330 Ward Parkway, Suite 240
Kansas City, Missouri 64114
U.S.A.

7th June, 1989.

Protocol: 79/89/MDA/AN/MLA

Dr. Andrija Nikic,
7900 Mostar,
Matije Gupca 14,
Yugoslavia,
Europe.

Dear Doctor Nikic,

This is to certify that today the seventh day of the month of June, in the year of our Lord Nineteen Hundred and Eighty-nine, you have been awarded the degree of Doctor of Philosophy in Librarianship (Honoris Causa) – Ph.D. (Hon.) with all the honors, rights, privileges and dignity pertaining to such a degree.

Yours sincerely,

marcel dingli attard
de' baroni inguanez

Dr. Marcel Dingli-Attard
de' baroni Inguanez,
Registrar and General Secretary.

*Chartered in Delaware, U.S.A., as a Not-For-Profit Organization engaged mainly in the promotion of literature, science, the fine arts and other fields of knowledge.

STARI SPOMENIK NA BOBOŠKI

U Grudama na Boboški – Bili Brig kod Prispe uz cestu Grude – Čapljina nalazi se stari srednjovjekovni spomenik na kome se nalazi figura ratnika i križ. Spomenik je jednostavnog oblika, ali vrlo star. Leži na

većoj humci od kamenja. Na njemu je zadržan stari slavenski i ilirski običaj pokopavanja mrtvih ispod gomila od kamena ili zemlje.

Pripremio:
Vlado Bogut

Spomenik na Biliom Brigu.

VRIJEDNE RUKE ČUVAJU NARODNU NOŠNJU

Razasuto je naše narodno blago. Polako ga zastire zaborav, jer je malo zaljubljenika u ono što je činilo svakodnevnicu naših starih. Žalosno, ali i istinito – takvi su rijetki na ovim našim prostorima. Među njih možemo ubrojiti našu sumještanku Zoru Nogalo iz Gorice. Ona više od dva desetljeća, češće iglom nego šivaćim strojem, iz zaborava trga narodnu nošnju našega kraja. Za nju ne mogu reći da je zanatlija, a ni da je umjetnik, jer nema potpuna obilježja ni jednog ni drugog. Rekao bih da je zaljubljenik i zarobljenik narodne nošnje, a na taj zaključak upućuje me njena iskrena ljubav prema tom poslu. Krojenje i šivanje narodne nošnje je njen hobi. Istina, takva su vremena da se i najmanje utrošeno vrijeme mora pretvoriti u novčanu protuvrijednost. Sigurno, da ovaj posao nije mukotrpan i neisplativ Zora ne bi bila jedina u širem zavičaju koja kroji i šije narodne nošnje.

Za par sati ugodnog razgovora, koliko smo bili nazočni sa Zorom ispred njene obiteljske kuće u Gorici jedne ugodne srpanjske večeri, saznao sam mnogo toga o njenom hobiju, o narodnoj nošnji našega kraja, o načinu njena krojenja i šivanja, o tome kako se čuva i još niz zanimljivih podataka o nošnji i svemu uz nju.

Prije dvadeset i dvije godine usudila se Zora upustiti u posao za koji je trebalo imati hrabrosti, znanja i spretnosti, jer je za kratko vrijeme trebalo izraditi par kompleta narodne nošnje našega kraja za potrebe KUD-a „Sloga“ iz Gorice. Bez tih par kompleta ne bi bio moguć nastup na Međunarodnoj smotri narodnog stvaralaštva u Zagrebu. Oni koji su vodili goričku „Slogu“ našli su se u nedoumici – ili otkazati nastup ili naći nekoga tko će izraditi nošnje za veoma kratko vrijeme. Širom Hercegovine i dijela susjedne Dalmacije obilazili su, tražili, molili i kumili

Neumorna Zora stalno je u poslu

dobre krojačice da im iziđu u susret. Nitko se nije usudio upustiti u taj posao, kojeg ne samo da je trebalo precizno uraditi, nego ga je trebalo zgotoviti za kratko vrijeme. Pošto je Zora, kao i mnogi njeni sumještani, vezana za Društvo, odlučila je da mu pomogne. Uzela je na sebe obvezu izrade nedostatnih nošnji. Te tisuću devetsto šezdeset i sedme godine Zora je izradila prvu narodnu nošnju koja je početak niza od skoro dvije stotine, koliko ih je sašila za dvadeset i dvije godine bavljenja tim poslom. Najviše je radila za goričku „Slogu“ i grudski „Polet“, koji njene nošnje, nažalost, posljednjih godina jedni rijetko a drugi nikako ne upotrebljavaju. Njene rukotvorine nalaze se i na članovima kulturnoumjetničkih društava iz susjedne Dalmacije. Mnoge nošnje bekijskog kraja ukrašavaju obiteljske domove naših iselje-

nika po Australiji, SAD-u, Kanadi i zemljama Zapadne Evrope.

„Oće ljudi da i' nešto podsića na zavičaj, na rodno ognjišće odakle su se zaputili u potragu za boljin životon. Za nji' nije važno koliko košta.“ – priopćit će Zora na upit otkuda njene rukotvorine razasute po bijelom svijetu.

Stare predmete, običaje i sve ono što čini narodno blago „novo vrijeme“ bacilo je u zapećak. Na nesreću, ono se razasipalo po velikoj provaliji zvanog zaborav. Da je u našem kraju više Zora, na naše raznovrsno narodno biserje ne bi se nataložio talog zaborava kojeg je sada teško sprati, nego bi ono bilo povezano u đerdan čijem bi se izgledu divili svi znatiželjnici života naših starih.

Moj notes je prilično pun, a nismo ni riječi progovorili o izgledu narodne nošnje našega kraja. Pažljivo slušajući svaku njenu izgovorenu riječ o narodnoj nošnji još sam pažljivije bilježio u svoj notes.

Počeli smo od muške narodne nošnje:

„Na glavu dolazi kapa čiji je vršak crvene boje, a naglavak crne. Rađena je crnin koncon, a ima duge crne rese. Oko kape je obmotan turban. Turban je veliki peškir. U Goričana je crvene boje“.

Kako je muškarac obučen?

„Nosijo je bilu izvezenu košulju sa malom jakon. Priko nje oblači se modri ili crveni prsluk koji je izvezen srmom. To ti je konac zlatne boje sa kojim su vezeni motivi na narodnim nošnjama. Priko prsluka oblači se koparan plave boje, obrađen crvenom čojom i gajtanom. Na sebi je ima plave čojene gaće, koje zovu ragadinjače. Oko struka obmotan je vuneni pas, a priko njega svilaj izrađen od kože u kojem se drži pribor za pušenje i oružje. Na nogama su vuneni čarapi i opanci od volovske kože.“

Kako je žena obučena?

„Ona je nosila dugu bilu 'aljinu koja je bila izvezena. Priko nje je vezan pas, tkana pregljača, a na sve to je oblačila dugu čojenu čermu. Na glavu je stavljala crvenu izvezenu kapicu, na koju su bile zakačene plete ili kako i' mi zovemo ukosnice. Oko pasa stavljala je pojas koji se spaja dvima metalnim pločama zvanim papte. One su bile ukrašene. Oko vrata je stavljan đerdan. Pored te nošnje bila je i zimska koja se sastojala od bile košulje, suknene 'aljine, čerme, tkane pregljače, tkanog pasa, bile vežiglave i debelog menculeta.“

KUD „Sloga“ iz Gorice u nošnjama bekijskog kraja

Nakon što mi je Zora ukratko opisala izgled nošnje našega kraja koju najčešće radi, uputio sam joj još niz pitanja koje spomenih na početku. Reče mi da najviše voli raditi po uzorku, ali ako se on ne može osigurati onda treba dobro propitati starije kako izgleda ovaj ili onaj dio nošnje. Po detaljima se raspoznaje nošnja, zato se pri izradi treba posvetiti najveća pažnja i najsitnijim dijelovima nošnje. Etnografski stručnjaci su mišljenja da su Zorine kopije istovjetne originalima. Unatoč tome Zora svoje rukotvorine izlagala je samo tri puta – dva puta u Posušju na „Zvucima sa kamena“ i u Gorici prilikom snimanja emisije „Znanje-imanje“. Rado bi to pokušala još koji put, ali rijetki su ili gotovo nema interesanata za to. Ustupila bi komplet narodne nošnje našega kraja nekoj ustanovi u Grudama, ako bi ih ona mogla izložiti na neko mjesto gdje bi je mogli vidjeti mnogi Grudani i njihovi gosti. Za to bi bio najpogodniji zavičajni muzej, ali nažalost nemamo ga.

Da moja priča, koju sam čuo od Zore, nije samo hvalospjev potvrđuje i priznanje koje je Zora dobila od „Praktične žene“, časopisa za žene, za izuzetnu kreaciju narodne nošnje svoga kraja.

Mojoj priči približava se kraj, jer sam prenio na papir skoro sve bilješke iz notesa. Ipak, na kraju nisam mogao izdržati da Zoru ne zapitam – Zore, dokle još?

Njen odgovor bio je:

„Dok buden vidila i rukama mogla migati.“

Radoznalost mi nije dala da šutim. Priupitao sam je zašto?

Na njen odgovor počekah trenutak. Onako pomalo rastuženo poče mi priopćavati:

„Triba starine čuvati od zaborava. Ja volim zapivati gangu, zaigrati našu igru, sačuvati stari predmet, čuti nešto od starijih. . . Mladi nemaju vremena zato, a niti žele. Šta da kažem kad ni moja ćer ne pokazuje zanimanje za nošnje. To je mukotrpan i naporan posao, a kao takav mladosti ne odgovara.“

I na kraju što drugo, nego se Zori zahvaliti što je svojim žuljevitim i vrijednim rukama uspjela sačuvati dio narodnog blaga.

Ova kratka reportaža neka joj bude nagrada i priznanje za uloženi trud u čuvanju narodne baštine. Kako bi sretni bili kada bi njenim stopama krenuli još neki.

PETAR GRUBIŠIĆ

STARINE IZ ALAGOVCA

U Alagovcu kod Gruda u ogradi Stjepana Barića nalazi se grupa stećaka. Tu je i velika gomila od kamenja sa stećcima slavenkog podrijetla kao i na nekim drugim mjestima po Hercegovini. Na jednom od stećaka je prikazan i mač s polumjesecom.

Pripremio: Vlado Bogut

Grupa stećaka u Alagovcu.

ŽUPA TIHALJINA U POVODU 100. OBLJETNICE OBNOVE ŽUPE

(1889-1989). „Sveta baština“, sv. 28, Duvno, 1989, 329 str.

To je zapravo monografija kraja i župe od najstarijih pronađenih ostataka kulture do popisa stanovništva 1. svibnja 1989. godine. Ona je tiskana u Mostaru na najboljem papiru s tvrdim uvezom. Tehnički ju je uredio Željko Hell, a lektorirao fra Jakov Bubalo.

Knjigu su, nakon prigodne večernje mise, mnoštvu vjernika i ljubitelja prošlosti i kulture predstavili dr. fra Andrija Nikić i pravnik Zvonko Kordić. A da i čitatelji ovoga prikaza saznaju malo više o njenom sadržaju, prelistajmo njezine stranice da bismo donekle dočarali što se nalazi unutar njezinih korica.

Prof. Anđelko Mijatović i pravnik Zvonko Kordić (str. 15-171) napisali su povijest ovoga kraja pod naslovom: **Tihaljina, Puteševica i Jabuka, nekada i danas**. To je središnji i glavni dio knjige. Pregledno, iscrpno, dokumentirano – koliko je to bilo moguće – i znalački oni su obavili na opće zadovoljstvo svojih mještana, a, nadam se, i stručne javnosti preuzeti zadatak. Ovaj dio sam za sebe mogao bi biti vrijedna cjelina. Tu je napisana povijest koju je bio zatamnio zaborav, a čuvaju je ostaci nekadašnjeg života: humci, gomile, stećci, groblja, mlinice, stari zapisi i stoljetna tradicija.

U drugom dijelu, da ga tako nazovem, redaju se manji po obimu, ali jednako vrijedni po predmetima, slijedeće i prilozi:

1) Fra Kamilo Milas i Anđelko Mijatović, **Svećenička i redovnička zvanja** (173-189).

2) Fra Kamilo Milas, **Treći red svetoga Franje** (190-192),

3) Anđelko Mijatović i fra Kamilo Milas, **Tihaljina sjedište župe** (193-209),

4) Anđelko Mijatović i fra Kamilo Milas, **Sakralne građevine** (211-219).

5) Ugodno iznenađuje prilog Marije Mirković **„Sakralni spomenici“** (220-230). Tu je Marija znalački prikazala i vrednovala sakralne spomenike: kapelicu, crkvu, kipove, kaleže, pikside. . . Većina tih predmeta – a sada ih je već više nego kad je Marija ovo pisala – su poklon hodočasnika koji se svakodnevno smjenjuju i uvijek po nešto novo i vrijedno donose. Jedna od novina je predivan kalež s kojim je proslavljena obljetnica Župe. Obradena je i grobnica braće Milasa Pavlušića (231-233).

6) U današnje vrijeme kod nas se ljudi više zanimaju za svoju „lozu“. **Prezime na u župi** što su ih obradili Anđelko Mijatović i Zvonko Kordić (235-251) i **Popis stanovništva** (279-213) bit će milo otkriće i nezaobilazni izvor za svakoga koji se bude zanimao ovdje spomenutim rodovima.

7) Fra Kamilo Milas, **Neki vjerski običaji** (253-266), zapisao je sadržaj i način moljenja, svetkovanje nedjelje, slavljenje božićnih blagdana i korizmene običaje s uskrnim slavljem.

8) Konačno Zvonko Kordić i Anđelko Mijatović napisali su i prilog **Počeci školstva** (267-277), te sačuvali od zaborava otvaranje prve škole u Tihaljini i odužili se nesebičnom učitelju Nikoli Tokiću.

Monografija završava s **Dodacima** (311-329). Tu su Sažetak (na hrvatskom, talijanskom i engleskom jeziku); **Kazalo osobnih imena i Sadržaj**.

Autori navedenih priloga nisu zaboravili navesti (str. 17) i druge osobe koje su im pomagale „na razne načine“ pri pisanju monografije koja je „prije svega namijenjena Tihaljčanima, ali i drugima“.

Redovita praksa i želja uredništva i suradnika sličnih monografija jest da fotografijama dopuni i dočara ono što je riječima nabačeno ili nije ni spomenuto kako bi

čitatelji upoznali vizuelno povijesne zna-
nitosti i prirodne ljepote. To je, bez ikakve
sumnje bila želja i uredništvo **Župe Tihalji-
na**. Oni su tu priličito i uspjele, ali, mora se
priznati da neke fotografije nisu uspjele.
Vinjete preuzete iz **Razgovora ugodnoga**
fra Andrije Kačića, nasuprot izvrsne su.

Na koncu treba spomenuti i nepotpisa-
nog izdavača. To je župni ured u Tihaljini
na čelu s fra Jozom Zovkom koji predaje
ovu knjigu: „Ovo je povijest tvoga kraja.
Ovo je prošlost tvoga naroda i tvoje Crk-
ve. Ta prošlost je najčešće bila burna i
krvava, ali časna. Ovo je, nastavlja fra
Jozo u **Predgovoru** (7-8), hod po tragovima
povijesti što ostadoše neuništivi i uklesani
u tvrdoj hercegovačkoj stijeni, prebogatoj
tradiciji i maštovitim legendama. Ovo su
dokumenti što ih sačuvaše stari škrti arhi-
vi koji dijeliše sudbinu naroda. Ove stranice
su pjesme o tvom djelu i svjedočanstvo o
našoj nenaklonjenoj povijesti. Ove stranice
su časni spomenik nesalomivom značaju.

Ova knjiga je kulturni događaj i spomen
zahvalnosti časnom korijenu iz kojega stas-
samo kao mladice koje su sačuvale sva
svojstva drevnog panja“ (8).

Župa Tihaljina je, uglavnom, knjiga
znanstvenog karaktera. U njeno pisanje ulo-
ženo je dosta strpljivosti, istraživanja, puto-
vanja, sjedenja, proučavanja i pisanja. U
knjigama takve vrste, redovito se očekuje,
popis izvora i, bar, važnije, literature.
Ovdje toga nema, pa će mogući znanstveni
korisnici biti prisiljeni da prate odgovaraju-
će izvore i literaturu slijedeći bilješke.

Za vrijeme predstavljanja Monografije,
pred brojnim slušateljstvom, čula se i
želja:

*Neka ova knjiga hrani mladost,
Neka rasvjetljuje starost,
Neka krase male stvari,
Neka pruža utjehu i
Neka bude spas u suprotnostima*

To je želja koja je u **Predgovoru** formuli-
rana riječima: „Neka ova povijest bude uči-
teljica budućim generacijama!“ (8) Stoga i
ja preporučam ovu knjigu svakom domu.
Neka je ukućani čitaju, pa će izbližega
upoznati Tihaljinu, otkrit će što je u njoj
lijepo, privlačivo i drago. Na taj način će je
posebno zavoljeti.

Dr. Andrija Nikić

